वधिके द्वितीये नक्षत्रे, पोषकलतायाञ्च स्त्री० ङीप् ।

भरण्य न० भरणाय हितम् यत् । मूल्ये, वेतने च । स्त्रीत्वमपि

भरण्यभुज् त्रि० भरण्यं वेतनं भुङ्क्ते भुज-क्विप् । वैतनिके कर्मकरे

भरत पु० भरं तनोति तन-ड । (जड़भरत) इति ख्याते मुनिभेदे, नाट्यशास्त्रस्य, अलङ्कारशास्त्रस्य च कर्त्तरि मुनिभेदे । शवरे, तन्तुवाये, क्षेत्रे, कैकयीसुते रामानुजे च । भरतेन प्रोक्तम् भारतं नाट्यशास्त्रमधीयते अण् तस्य लुक् । नटेषु । दुष्मन्तेन शकुन्तलायामुत्पादिते नृपभेदे पु० तस्यापत्यानि इञ् तस्य बहुषु लुक् । भरतवंश्ये नृपे पु० ब०व० ।

भरतखण्ड न० भरतस्य नृपस्य चिह्नितं खण्डम् । भारतवर्षान्तर्गते कुमारिकाख्ये खण्डे ।

भरतवर्ष न० ह्नत० । भारते वर्षे ।

भरताग्रज पु० ६त० । दशरथज्येष्ठपुत्रे श्रीरामे ।

भरद्वाज पु० ज्येष्ठस्य भ्रातुरुतथ्यस्य पत्न्यां ममतायां वृहस्पतिना जनिते मुनिभेदे । [तस्य नक्षत्रे । भरिणी

भरित पु० भृ-इतच् । हरिद्वर्णे । तद्वति त्रि० । स्त्रियां ङीप्

भर्ग पु० भ्रस्ज-घञ् भर्ज्जादेशे कुत्वम् । शिवे, ज्योतिःपदार्थे, आदित्यान्तर्गते ऐश्वरे तेजसि, 'आदित्यान्तर्गतं वर्चो भर्गाख्यं तन्मुमुक्षुभिः । जन्ममृत्युविनाशाय दुःखस्य त्रितयस्य च ध्यानेन पुरुषैर्यञ्च द्रष्टव्यं सूर्य्यमण्डले' इति याज्ञवल्क्यः तस्य तेजस ऐश्वरत्वं 'यदादित्यगतं तेजो जगद्भासयतेऽखिलम् । यच्चन्द्रमसि यच्चाग्नौ तत्तेजोविद्धि मामकमि'ति गीतायामुक्तम् । भावे घञ् भर्जने च । [धातरि च त्रि० ।

भर्त्तृ पु० भृ-तृच् । स्वामिनि, अधिपतौ, राजनि च । पोषके,

भर्त्तृदारक पु० भर्त्तुरधिपस्य राज्ञः दारकः पुत्रः । नाट्योक्तौ राजकुमारे । तत्कन्यायां स्त्री० कन् । भर्त्तृदारिका ।

भर्त्तृहरि पु० भर्त्ता हरिरिव । स्वनामख्याते वाक्यपदीयादिग्रन्थकर्त्तरि विक्रमादित्यस्य ज्येष्ठे भ्रातरि राजभेदे ।

भर्त्स अधिक्षेपे, चुरा० उभ०सक०सेट् । भर्त्सयति ते अबभर्त्सत् त

भर्त्सन न० भर्त्स-ल्युट् । अपकारवचने अधिक्षेपे तिरस्कारा‌द्यपकारार्थकवाक्योक्तौ । युच् । भर्त्सनाप्यत्र स्त्री० ।

भर्त्स्यपत्रिका स्त्री० भर्त्स्यं निन्दनीयं पत्त्रमस्याः कप् अत इत्त्वम् । महानीलीवृक्षे ।

भर्भ हिंसायां भ्वा०पर०सक०सेट् । भर्भति अभर्भीत् ।

भर्म्म(न्) न० भृ-मन्, मनिन् वा । स्वर्णे, भृतौ, नाभौ, धुस्तूरे च

भर्व हिंसे भ्वा०पर०सक० सेट् । भर्वति अभर्वीत् ।

भल वधे दाने निरूपणे च भ्वा० आ०सक०सेट् । भलते अभलिष्ट

भल निरूपणे चु० आ० सक०सेट् । भालयते अबीभलत ।

भलता स्त्री० भाति-भा-क कर्म० । राजवल्लीलतायाम् । [स्रीत्

भल्ल दाने, वधे, निरूपणे च भ्वा०प०सक०सेट् । भल्लति अभ-

भल्ल पु० भल्ल-अच् । भल्लूके । अस्त्रभेदे पु०न० । स्वार्थे कन् भल्लूके पु० । वा गौरा० ङीष् तत्रैव । स्वार्थे कन् । भल्लिकाप्यत्र

भल्लपुच्छी स्त्री० भल्लस्य पुच्छमिव पुष्पमस्याः ङीष् । (गोरक्षतण्डुला) क्षुपभेदे ।

भल्लात पु० भल्लं भल्लास्त्रमिवातति स्पर्शिनम् अत-अच् । (भेला) वृक्षभेदे स्वार्थे कन् । अत्रैव गौ० ङीष् । भल्लातक्यप्यत्र ।

भल्लु(ल्लू)क पु० भल्ल-उ(ऊ) क । (भालूक) जन्तुभेदे ।

भव पु० भू-भावे अप् । जन्मनि, सत्तायाम्, प्राप्तौ च । भवत्यस्मात् अपादाने अप् । जलमूर्तिधरे महादेवे, जलस्य पृथिवीहेतुत्वेन तद्रूपस्य शिवस्य जन्महेतुत्वम् । आधारे अप् । संसारे । कर्त्तरि अच् । भव्ये, (चालता) वृक्षे, मङ्गले च ।

भवत् त्रि० भा-डवतु । युष्मदर्थे, सर्वनामता चास्य । भवान् भवत्याः पुत्रः भवत् पुत्रः । भू-शतृ । वर्त्तमानकालार्थे भवन कर्त्तरि च भवन् स्त्रियामुभयत्र ङीप् शत्रन्तस्य नुम् ।

भवदीय त्रि० भवतस्तवायम् छ पदत्वम् जश्त्वभावः । त्वत्सम्बन्धिनि । [जन्मनि, सत्तायाञ्च ।

भवन न० भू-आधारे ल्युट् । गृहे । भावे ल्युट् । भावे,

भवादृश्(श)क्ष त्रि० भवतस्तवेव दर्शनमस्य भवत्+दृश-क्विप् ढक्, क्स वा । भवत्तुल्ये जने । [दुर्गायाम् ।

भवानी स्त्री० भवस्य पत्नी भव+ङीप् आनुक् च । शिवभार्य्यायाम्

भवाभीष्ट पु० भवस्य महादेवस्याभीष्टः अभि+इष-क्तः । गुग्गुलौ । [तद्वति त्रि० ।

भविक न० भवाय हितम् ठन् । कुशले । अर्श आद्यच् ।

भवितव्य न० भू-भविष्यति कर्त्तरि च नि० तव्यत् । अवश्यम्भाव्ये 'भवितव्यं भवत्येव यद्विधेर्मनसि स्थितमि'ति । [च

भवितव्यता स्त्री० भवितव्यस्य भावः तल् । अवश्यम्भावे, भाग्ये

भविष्णु त्रि० भू-इष्णुच् । भवनशीले ।

भविष्य(त्) पु० भू-लृटः सद्वेति शतृ-स्यट् च पृ० वा तलोपः । भाविनि काले । तत्कालवर्त्तिनि पदार्थे त्रि० । स्त्रियाम् ङीप् नुम् च 'अत्याक्षेपोभविष्यन्त्या' इति रघुः । तलोपपक्षे क्लीवता । उत्तरपदस्थः त्रि० । 'यद्भविष्यो विनश्यती'ति पञ्चतन्त्रम् । भविष्यमधिकृत्य कृते पुराणभेदे न० ।

भव्य त्रि० भू-कर्त्तरि नि० यत् । भाविनि 'अवश्यभव्येष्वनवग्रहाग्रहे'ति नैषधं (चालता) फलभेदे मङ्गले च न० । शुभे, सत्ये, योग्ये च न० तद्वति त्रि० । कर्म्मरङ्गे, गजपिप्पल्यां च स्त्री० ।

भष कुक्करशब्दे भ्वा०पर०सक०सेट्। भषति अभषीत्-अभाषीत्

भषक पु० भष-वुन्। कुक्कुरे। [अभसीत्।

भस दीप्तौ अक० भर्त्से सक०जु०पर०सेट्। बभस्ति। अभासीत्-

भस्त्रा स्त्री० भस-ष्ट्रन्। चर्मप्रसेविकायाम् अग्निसन्धुक्षणे चर्मनिर्म्मिते यन्त्रभेदे। (यांता) गौ० ङीप्। अत्रैव। स्वार्थे कन् टाप् न ह्रस्वः। भस्त्रकाप्यत्रैव।

भस्मक न० भस्म करोति कृ-ड। (भस्मकीटे) बहुभोजनकारके रोगभेदे। भस्मेव इवार्थे कन्। कलधौते रूप्ये,विडङ्गे च।

भस्मगन्धा स्त्री० भस्मन इव गन्धोऽस्याः। रेणुकाख्यगन्धद्रव्ये। स्वार्थे कन् अत इत्वम्। तत्रैव। [गन्धद्रव्ये।

भस्मगन्धिनी स्त्री०भस्मन इव गन्धोऽस्त्यस्या इनि। रेणुकाख्ये

भस्मगर्भ पु० भस्म गर्भे यस्याः। तिनिशवृक्षे, कपिलशिंशपायां च। रेणुकाख्यगन्धद्रव्ये स्त्री० टाप्।

भस्मन् न० भस-मनिन्। (छाइ) दग्धगोमयादिविकारे।

भस्मरोहा स्त्री० भस्मनि रोहते रुह-अच्। दग्धिकायाम्।

भस्मसात् अव्य०भस्म कार्त्स्न्येन सम्पन्नं करोति भस्मन्+साति। साकल्येन भस्मरूपकरणे।

भा दीप्तौ अदा० पर० अक० अनिट्। भाति। अभासीत्।

भा स्त्री० भा-अङ्। टाप्। दीप्तौ।

भाक्त त्रि० भक्तेः गौणीवृत्तेरागतः अण्। औपचारिके गौणीवृत्त्या बोधितेऽर्थे। भक्तस्यान्नस्येदम् अण्। अन्नसम्बन्धिनि त्रि०।

भाग पु० भज-भावे घञ्। भजने। कर्मणि घञ्। अंशे, इष्टवस्तुनोऽर्द्धे, एकदेशे, भाग्ये, 'त्रिंशांशकस्तथा राशेर्भाग इत्यभिधीयते' इति ज्योतिषोक्ते राशेः त्रिंशांशके च।

भागधेय न० भाग+स्वार्थे धेय अभिधानात् नपुंसकत्वम्। भाग्ये। भागेन धीयतेऽसौ धा-यत्। राजदेये करे। भागो धीयतेऽस्मै धा-सम्प्रदाने यत्। दायादे सपिण्डे।

भागवत त्रि०भगवतः, भगवत्या वा इदम् सोऽस्यदेवता वा अण् भगवतः भगवत्या वा भक्ते, तत्सम्बन्धिनि च 'भक्ताः कृष्णभागवता भवन्तील्युक्तः तयोः सम्बन्धिगुणवर्णने पुराणे उपपुराणे च न० 'यत्र श्रुतं भागवतं पुराणमि'ति पुराणम् तत्र कस्य पुराणत्वं कस्य वोपपुराणत्वं तद्वृहदभिधाने विस्तरेण निरूपयिष्यते। [दानादौ।

भागशस् अव्य०भागं भागं ददातीत्याद्यर्थे शसि। एकैकभागस्य

भागहर त्रि० भागमंशं हरति अधिकारित्वेन गृह्णाति हृ-अच्। अंशग्राहिणि।

भागहार पु०भज्यते इति भागोविभाज्यस्तस्य हारो हरणम् हृ-घञ्। अङ्कशास्त्रोक्ते भाज्यस्य विभागकरणे।

भागिन् त्रि० भज-घिनुण्। अंशविशिष्टे। [स्त्री०ङीप्।

भागिनेय पु० भगिन्या अपत्यम् ढक्। स्वसृपुत्रे। तत्कन्यायां

भागीरथी स्त्री०भगीरथेन निर्वृत्ता आनीता तत्सम्बन्धिनो व अण्। गङ्गायाम्। 'भागीरथीनिर्झरशीकराणा'मिति कु०

भागुरि पु० स्मृतिव्याकरणादिकर्त्तरि मुनिभेदे।

भाग्य न० भज-ण्यत् कुत्वम्। शुभाशुभसूचके कर्म्मणि। भागः प्रयोजनमस्य यत्। भागवति त्रि०।

भाङ्गीन न० भङ्गायाः विजयायाः भवनं क्षेत्रं खञ्। (भाङ) भङ्गाभवनयोग्ये क्षेत्रे। यञ्। भाङ्गमप्यत्र। [भाजत् त

भाज पृथक्करणे, अद०चु०उभ०सक०सेट्। भाजयति ते अब-

भाजन न०भाज्यतेऽनेन भाज-ल्युट्। पात्रे, आधारे,योग्ये च

भाजी स्त्री० भाज-कर्म्मणि घञ् नि० ङीप्। भृष्टव्यञ्जनभेदे।

भाज्य त्रि० भाज्यते विभज्यते भाज-कर्म्मणि यत्। विभजनीये 'भाज्यो हरः शुध्यति यद्गुणः स्यादि'ति लीलावती।

भाटक न० भट-पोषणे ण्वुल्। परस्थगृहयानादेरुपभोगार्थं तत्स्वामिने दीयमाने धने। (भाडा)

भाण पु० भण-घञ्। 'भाणः स्याद्धूर्त्तचरित' इत्याद्युक्तलक्षणे दृश्यकाव्यभेदे साहि० द०।

भाण्ड न०भा-अण्डच्, भण-ड-स्वार्थे अण् वा। पात्रे, तैलाद्याधारे भाजने, (भाँड़) भाण्डभेदे, (भाण्डार) 'ब्रह्माण्डभाण्डोदरे'ति चौरचरितम्। वणिजां मूलधने, अश्वभूषायां, नदीकूलद्वयमध्ये पात्रे च। गर्द्दभाण्डे वृक्षे पु०। भण्डस्य भावः अण्। भण्डचरित्रे न०(भाँड़ामि)।

भाण्डारिन् पु० भाण्डमलङ्कृति ऋ-णिनि। (भाण्डारी) अन्नादिद्रव्यस्थेषु कृताधिकारे।

भाण्डिवाह पु० भाण्डिं क्षुराद्याधारं (भाड़ि) वहति अण्। नापिते। भाण्डि+अस्त्यर्थे लच्। भाण्डिलोऽप्यत्र। [भेदे च

भाण्डीर पु० भण्ड-ईरच् पृ०। वटवृक्षे, वृन्दावनस्थे वटवन-

भाति स्त्री भा-क्तिन्। शोभायाम्।

भाद्र पु०भद्राभिर्युक्ता पौर्णमासी भाद्री सा यस्मिन् मासे अण्। चैत्रादितः षष्ठे चान्द्रे मासे। तन्मासीयपौर्णमास्यां स्त्री० ङीप्। भद्रैव स्वार्थे अण्। पूर्व्वोत्तरभाद्रपदाख्यनक्षत्रे न०। 'भाद्रद्वये सागरे' इति ज्योतिषम्।

भाद्रपदा स्त्री०ब०व०। भद्रस्येदं अण् भाद्रं भाद्रमिव पदमासाम्। अश्विन्यवधिके पञ्चविंशषड्विंशयोर्नक्षत्रयोः। तद्युक्ता पौर्णमासी अण् ङीप्। भाद्रमासस्य पौर्णमास्याम् साऽत्र मासे अण्। चान्द्रे भाद्रे मासि। [सतीपुत्रे

भाद्रमातुर पु॰ भद्रायाः सत्याः, मातुः अपत्यम् अण् उरच्।

भानु पु॰ भा-नु। सूर्य्ये, अर्कवृक्षे, किरणे, प्रभौ, राजनि च।

भानुफला स्त्री॰ भानुरिव दीप्तिमत् फलं प्रसवो यस्याः। कदल्याम् तस्याः मोचकस्य सूर्य्यतुल्यवर्णत्वात्तथात्वम्। [त्यपत्र

भानुमत् पु॰ भानुः किरणोऽस्त्यस्य मतुप्। सूर्य्ये। भानुमाली

भानुमती स्त्री॰ विक्रमादित्यन्यपतेः पत्न्याम्।

भाम क्रोधे भ्वा॰ आत्म॰ अक॰ सेट्। भामते, अभामिष्ट।

भाम पु॰ भाम-घञ्। क्रोधे, दीप्तौ च। कर्त्तरि अच्। सूर्य्ये। कोपवत्यां स्त्रियां स्त्री॰ टाप्। [च

भामिनी स्त्री॰ भाम-णिनि। कोपशीलायां स्त्रियां, स्त्रीमात्रे

भार पु॰ भृ-घञ्। गुरुत्वपरिमाणे, तद्वति द्रव्ये विंशतितुलापरिमाणे (अष्टसहस्रतोलकपरिमाणे) च पु॰।

भारत न॰ भरतान् भरतवंश्यानधिकृत्य कृतोग्रन्थः अण् भारः वेदादिशास्त्रेभ्योपि सारांशः अस्त्यस्य त वा। वेदव्यासप्रणीते लक्षश्लोकात्मके ग्रन्थभेदे। भरतेन चिह्नितं, तस्येदं वा अण्। 'हिमाह्वं दक्षिणं वर्षं भरताय ददौ पिता। तस्मात्तु भारतं वर्ष'मित्युक्ते जम्बुद्वीपान्तर्गते वर्षभेदे। भरतस्य गोत्रापत्यम् अण्। भरतन्टपस्य वंश्ये। भरतेन मुनिना प्रोक्तमण्। भरतमुनिकृते नाटकशास्त्रादौ न॰। तदधीयते पुनरण्। नटे, अग्नौ च।

भारती स्त्री॰ भृ-अतच् स्वार्थे प्रज्ञाद्यण्। वाक्ये तदधिदेवतायां सरस्वत्यां, पक्षिभेदे, 'भारती संस्कृतप्रायो वाग्व्यापारो नराश्रय' इति सा॰द॰प॰ अलङ्कारोक्ते वृत्तिभेदे च।

भारद्वाज पु॰ भरद्वाजस्य गोत्रापत्यम् अण्। गोत्रप्रवर्त्तके मुनिभेदे, द्रोणाचार्य्ये, अगस्त्यमुनौ, व्याघ्राटविहगे, वृहस्पतिपुत्रे च। वनकार्पास्यां स्त्री॰ ङीप्। ष्ट॰। भार्द्वाजीत्यप्यत्र। [हनदण्डे (वांक)।

भारयष्टि स्त्री॰ भारस्य वहनार्था यष्टिः शाक॰। भारव-

भारवाह(ह्) पु॰ भारं वहति अण्, क्विप् वा। भारवाहिनि। ण्वुल्। भारवाहकोप्यत्र।

भारवि पु॰ किरातार्ज्जुनीयकाव्यकारके कविभेदे।

भारवृक्ष पु॰ भारीभूतो वृक्षः। काचीनामगन्धद्रव्ये।

भारिक पु॰ भारं वहति भार+ठक्। भारवाहके।

भार्गव पु॰ भृगोरपत्यम् तद्गोत्रापत्यं वा अण्। शुक्राचार्य्ये, परशुरामे, धन्विनि, गजे च। तेन प्रोक्ता तेनाधीता ज्ञाता वा अण्। वेदप्रसिद्धे विद्याभेदे, पार्व्वत्यां लक्ष्म्यां दूर्व्वायां च स्त्री॰ ङीप्।

भार्गी स्त्री॰ भर्गस्येयमण्। (वामनहाटि) वृक्षभेदे।

भार्य्या स्त्री॰ भृ-ण्यत्। विधिनोढायां स्त्रियाम् भरणीये त्रि॰

भाल न॰ भा-लच्। ललाटे भ्रुवोरूर्द्ध्वभागे।

भालदर्शन न॰ भाले दृश्यते कर्म्मणि ल्युट्। सिन्दूरे।

भालनेत्र पु॰ भाले नेत्रमस्य। शिवे। भाललोचनादयोप्यत्र।

भालाङ्क पु॰ भालस्येवाङ्को यस्य, भाले अङ्को यस्य वा। शाकभेदे, करपत्रेऽस्त्रे (करात्) रोहितमत्स्ये, महापुरुषचिह्नयुक्ते पुरुषभेदे, शिवे, कच्छपे च।

भाल्लु(ल्ल)क पु॰ भल्लूक+स्वार्थे अण् वा पृ॰ ह्रस्वः। जन्तुभेदे भल्लूके। पृ॰। भालुकोप्यत्र।

भाव पु॰ भावयति चिन्तयति पदार्थान् चु॰ भू-अच्। नाट्योक्तौ नानापदार्थचिन्तके पण्डिते। भावयति ज्ञापयति हृदयगतम् भू-णिच्-अच्। हृद्गतावस्थावेदके मानसविकारे स्वेदकम्पादौ, व्यभिचारिभावे। भू-घञ्। साध्यरूपे सिद्धरूपे वा क्रियारूपे धातोरर्थे, रागे आशये च। [उत्पादके च त्रि॰

भावक पु॰ भाव-स्वार्थे कन्। मानसविकारे। पदार्थचिन्तके।

भावत्क पु॰ भवतोऽयं ठक्। भवत्सम्बन्धिनि। [चिन्ताभेदे च

भावन न॰ भू-णिच्-ल्यु। (चालत) फलभेदे, भावे ल्युट्। युच्। चिन्तायाम्, अधिवासने, ध्याने, पर्य्यालोचनायां, वैद्यकोक्ते औषधसंस्कारभेदे स्त्री॰।

भावबोधक भावस्य रत्यादेर्बोधकः अनुमापकः। रत्याद्यनुमापके भ्रुभङ्गादिदेहचेष्टाविशेषे, सुखरागादौ च।

भावानुगा स्त्री॰ भावं पदार्थमाशयं वानुगच्छति गम-ड। छायायाम् अभिप्रायानुगन्तरि त्रि॰। [मिश्रिते च

भावित त्रि॰ भू-णिच्। वासिते, प्राप्ते, शुद्धे चिन्तिते

भाविनी स्त्री॰ भावः हृदयचेष्टाभेदोऽस्त्यस्या इनि। स्त्रीभेदे, स्त्रीमात्रे च। भू-णिनि। भविष्यत्कालवर्त्तिनि त्रि॰ स्त्रियां ङीप्।

भावुक न॰ भू-उकञ्। मङ्गले, तद्वति त्रि॰। नाट्योक्तौ भगिनीपतौ पु॰। भावनायुते त्रि॰ 'मुकुरन्दो रथिकाभुवि भावुका' इति भागवतम्। [न ह्रस्वः।

भाष वचने भ्वा॰ आत्म॰ द्विक॰ सेट्। भाषते अभाषिष्ट। चङि

भाषा स्त्री॰ भाष-अ। वाक्ये, संस्कृतादिवाक्ये च। 'अष्टादश भाषावारविलासिनीभुजङ्गः' इति सा॰१प॰। व्यवहारे प्रतिज्ञासूचकवाक्ये 'यदावेदयते राज्ञे तद्भाषेत्यभिधीयते' इति स्मृतिः। [वाक्यरूपे प्रथमेऽंशे।

भाषापाद पु॰ कर्म्म॰ चतुष्पादव्यवहारे प्रतिज्ञासूचके

भाषित न॰ भाष-भावे-क्त। कथने। कर्म्मणि-क्त। कथिते त्रि॰। 'भाषितपुंस्का'दिति पाणिनिसूत्रम्।

भाष्य न० 'सूत्रार्थो वर्ण्यते यत्र पदैः सूत्रानुसारिभिः। स्वपदानि च वर्ण्यन्ते भाष्यं भाष्यविदो जना' इत्युक्त लक्षणे सूत्रव्याख्यारूपग्रन्थभेदे। कथनीये त्रि०।

भास दीप्तौ भ्वा०आत्म०अक०सेट्। भासते अभासिष्ट। चङि वा ह्रस्वः। अबीभसत् अबभासत्।

भास स्त्री० भास-सम्पदा० क्विप्। दीप्तौ, मयूखे इच्छायाञ्च।

भास पु०भास-घञ् अच् वा। दीप्तौ, गोष्ठे, कुक्कुरे शकुन्ते च। 'यत्रार्थमद्रदत् वस्तु भासः काकोऽथवा भवेदिति स्मृतिः।

भासुर त्रि० भास-घुरच्। दीप्तिशीले, स्फटिके च। वीरे पु० कुष्ठौषधे न०। [(बिल्लाति)

भासुरपुष्पी स्त्री० भासुराणि पुष्पाण्यस्याः। वृश्चिकाली

भास्कर पु० भासं करोति भास्+कृ-ट। कस्त्वा०। सूर्य्ये, अग्नौ वीरे, अर्कवृक्षे सिद्धान्तशिरोमणिग्रन्थकर्त्तृपण्डिते। स्वर्णे न०

भास्करप्रिय पु० ६त०। पद्मरागमणौ (चुनि)।

भास्वर त्रि०भास-वरच्।-दीप्तियुक्ते, सूर्य्ये, दिने, अर्कवृक्षे च पु०। कुष्ठौषधे न० (कुड़)। [वीरे च। दीप्तिमति त्रि०।

भास्वत् पु० भास्+अस्त्यर्थे मतुप् मस्य वः। सूर्य्ये, अर्कवृक्षे,

भिक्ष लोभे लाभायोक्तौ सक० याचने द्विक० क्लेशे अक० भ्वा० आत्म० सेट्। भिक्षते अभिक्षिष्ट।

भिक्षा स्त्री० भिक्ष-अ। याच्ञायाम्।

भिक्षाक त्रि० भिक्ष-षाकन्। भिक्षाकारके। स्त्रियां ङीष्।

भिक्षाशिन् त्रि० भिक्षालब्धमश्नाति अश-णिनि। भिक्षालब्धोपजीविनि।

भिक्षु पु० भिक्ष-उ। सन्यासिनि चतुर्थाश्रमे।

भिक्षुक पु० स्त्री० भिक्ष-उकञ्। भिक्षोपजीविनि।

भिण्ड पु० स्त्री० भण-ड पृ०। करालतिरक्तवर्णपर्णे वर्त्तु-लाकारवीजे क्षुपभेदे। स्त्रीत्वे टाप्।

भित्त न० भिद-क्त नि० तस्य न नः। खण्डे।

भित्ति स्त्री० भिद-क्तिन्। गृहादेः कुड्ये (देयाल)। स्वार्थे कन्। तत्र, पक्षां च।

भिद् द्विधाकरणे, विशेषकरणे च रुधा०उभ० सक० अनिट् भिनत्ति भिन्ते अभिदत् अभैत्सीत् अभित्त। [न्दीत्

भिद् अंशकरणे भ्वा०पर०सक० सेट् इदित्। भिन्दति अभि-

भिदा स्त्री०भिद-अङ्। विदारणे, द्वैधीकरणे, विशेषकरणे च।

भिदुर पु० भिद-कुरच्। वज्रे। इरच्। भिदिरमप्यत्र न०। प्लक्षवृक्षे पु०।

भिन्दिपाल पु० भिदि-विदारणे इन् भिन्दिं भेदनं पालयति पाल-अण्। हस्तक्षेप्ये नालिकास्त्रे, हस्तप्रमाणेऽस्त्रे च।

भिन्न पु० भिद-क्त। विदारिते, मिश्रिते, सङ्गते, अन्ये, प्रस्फुटिते च। [फर्कोटिकायाम्।

भिन्नगात्रिका स्त्री०भिन्नं विदारितं गात्रमवयवो यस्याः।

भिन्नपरिकर्म्मन् न० भिन्नस्य अर्थसंहितस्य परिकर्म्म संख्या-रविशेषः। अङ्कशास्त्रोक्ते सांशस्य गुणभागादिसंस्कारे।

भिन्नभिन्नात्मन् पु०भिन्नप्रकारः प्रकारे द्वित्वम् तादृश आत्मा यस्य। चणके (छोला)। [ङीप्। पाषाणभेदके वृक्षे।

भिन्नयोजनी स्त्री० भिन्नं युज्यतेऽनया युज-करणे ल्युट्

भिल भेदने वा चु०उ० पक्षे तु०पर०सक० सेट्। भेलयति-ते भिलति अबीभिलत् त अभेलीत्। [से'ति स्मृतिः

भिल्ल पु०भिल-लक्। म्लेच्छजातिभेदे। (भिल) 'कैवर्त्तभेदभिल्ला

भिल्लतरु पु० भिल्लप्रियः तदुपजीव्यत्वात् तरुः। लोध्रे।

भिल्ली स्त्री० भिल लक् गौ० ङीष्। लोध्रे।

भिष रोगप्रतीकारे सौ०पर०सक० सेट्। भेषति अभेषीत्।

भिषक्प्रिय पु० ६त०। गुडूच्याम्।

भिषग्भद्रा स्त्री० ६त०। भद्रदन्तिकायाम्।

भिषज् पु० भिषति चिकित्सति भिष-अजिक्। वैद्ये रोगप्रतीकारेच

भिस्सटा स्त्री०भिस्सामन्नं टीकते टीक-ड पृ०। दग्धान्ने।पृ०। भिस्सिटा भिस्स्टा भिस्सिटा भिस्सिका इत्यादयोऽप्यत्रैवार्थे

भिस्सा स्त्री० भिद्-क्विप् षो-क पृ०दस्य सः। अन्ने। [भाव

भी भये जु०पर०अक०अनिट्। बिभेति अभैषीत् बिभयामास बि

भी भये अक० भरणे सक० क्र्यादि० वा धा० पर० अनिट्। भीनाति-भिनाति। अभैषीत्।

भी स्त्री० भी-सम्प० क्विप्। भये।

भीति स्त्री० भी-क्तिन्। भये, कम्पे च। क्त-भीतः। भययुक्ते त्रि०

भीम त्रि० बिभेत्यस्मात् भी-मक्। भयहेतौ। भयानकरसे, महादेवे, भीमसेने, अम्लवेतसे च पु०। दुर्गायां स्त्री० 'भीमा'देवीति विख्यातं तन्मे नाम भविष्यती'ति चण्डी।

भीमरथी स्त्री० 'सप्तसप्ततिमे वर्षे सप्तमे मासि सप्तमी। रात्रि भीमरथी नामे'त्युक्तायां रात्रौ।

भीमसेन पु० युधिष्ठिरानुजे मध्यमपाण्डवे, कर्पूरभेदे च।

भीमैकादशी स्त्री० भीमेनोपास्या एकादशी शाक०। माघ-शुक्लैकादश्याम्।

भीरु त्रि० भी-क्रु। भयशीले। शतावर्य्यां, कण्टकार्य्यां, शत-पदिकायां, छायायां योषिति च। स्त्री०वा ऊङ्। भययुक्ता यां योषिति। [भययुक्ते त्रि०।

भीरुक पु० भी-क्रुकन्। श्रृगाले। व्याघ्रे। इक्षुभेदे च।

भीरुपत्त्री स्त्री० भीरूणि पत्त्राणि यस्याः। शतमूल्याम्।

भीलु त्रि० भी-क्रु। भयशीले। क्रुकन्। तत्र। भल्लूके पु०।

भीषण पु० भीषयते भी-णिच्-ल्यु भीषादेशः। भयानकरसे, कुन्दुरुके, हिन्ताले, शल्लक्याञ्च। महादेवे-कपोते च पुं०। गाढ़े दारुणे च त्रि०।

भीष्म पु० भी-मक् सुक् च। भयानकरसे। भयहेतौ त्रि०। गङ्गागर्भजे शान्तनुसुते स्वनामख्याते कुरुवंश्ये क्षत्रिये पु०।

भीष्मजननी स्त्री० ६त०। गङ्गायाम्। भीष्मसूप्रभृतयोऽप्यत्र।

भीष्मपञ्चक न० भीष्मेणोपदिष्टं पञ्चकम्। कार्त्तिकशुक्लैकादश्यादिषु पञ्चसु तिथिषु, तत्कर्त्तव्ये व्रतभेदे च।

भीष्माष्टमी स्त्री० ६त०। भीष्मस्य देहत्यागदिवसे माघशुक्लाष्टम्याम् अतस्तस्मिन् दिने सर्व्ववर्णैस्तस्य तर्पणं कार्य्यम्।

भुक्त त्रि० भुज-कर्म्मणि क्त। भक्षिते। भावे-क्त। भक्षणे न०।

भुक्तसमुज्झित त्रि० पूर्वं भुक्तं पश्चात् समुज्झितं त्यक्तम्। भोजनोत्तरं त्यक्ते अन्नादौ।

भुक्ति स्त्री०भुज-क्तिन्। भोजने भोगे, 'यत्रागमो निष्कलस्तत्र भुक्तिः स्तोकापि यत्र नो' इति स्मृतिः।

भुक्तिप्रद पु० भुक्तिं भोगं भोजनं वा प्रददाति स्वल्पायासभक्ष्यत्वात्। मुद्गे।

भुग्न त्रि० भुज-मोटने क्त। रोगादिना कुटिलीकृते। [भुग्नः

भुज मोटने तु० प० सक० अनिट्। भुजति अभौक्षीत्। क्त

भुज भक्षणे आ० पालने पर०सक०रुधा० अनिट्। भुङ्क्तेऽन्नम् अभौक्षीत्। भूमिं भुनक्ति पालयति। 'दिवं मरुत्वानिव भोक्ष्यते महीमि'ति रघुः भुक्तः।

भुज पु०स्त्री०भुज्यतेऽनेन भुज-घञर्थे क। बाहौ, करे, त्रिकोणचतुष्कोणादिक्षेत्ररेखाविशेषे लीलावत्यादौ प्रसिद्धे 'तथायते तद्भुजकोटिघातं' इति लीलावती।

भुजग पु० भुज-वक्रणे क भुजः कुटिलीभवन् सन् गच्छति गम-ड। सर्पे, अश्लेषानक्षत्रे च।

भुजगान्तक पु० ६त०। गरुडे। भुजगनाशनादयोऽप्यत्र।

भुजगाशन पु० भुजगान् अश्नाति अश-ल्यु। गरुडे, भुजगभक्षकादयोऽप्यत्र। [अश्लेषानक्षत्रे च।

भुजङ्ग पु० भुजः सन् गच्छति गम-खच् डिच्च। सर्पे, जारे,

भुजङ्गप्रयात न०। द्वादशाक्षरपादके छन्दोभेदे।

भुजङ्गम पु० भुजः कुटिलीभवन् सन् गच्छति गम-खच् मुम्। सर्पे, अश्लेषानक्षत्रे च। सीसके न०। [ङीष्। रास्नायाम्।

भुजङ्गाक्षी स्त्री० भुजङ्गस्येवाक्षि पुष्पं यस्याः षच् समा०

भुजङ्गाख्य पु० भुजङ्गतुल्या आख्या यस्य। नागकेशरे।

भुजशिरस् पु० ६त०। स्कन्धदेशे।

भुजान्तर न० भुजयोरन्तरं मध्यम्। क्रोड़े।

भुजिष्य पु०भुज-किष्यन्। दासे, रोगे, स्वतन्त्रे, हस्तसूत्रे च। दास्यां, वेश्यायाञ्च स्त्री०। [ईशसंख्यायाञ्च।

भुवन न० भवत्यत्र भू-क्युन्। जगति, जने, आकाशे, चतु-

भुवनकोष पु०भुवनस्य कोष इव। भूगोले ज्योतिषग्रन्थभेदे च

भुवर् अव्य० भू-असुन्-वुन् किच्च। आकाशात्मके द्वितीये लोके।

भुवर्लोक पु० कर्म०। भुरादिसप्तलोकमध्ये द्वितीयलोके।

भू प्राप्तौ चु० आ० सक० सेट्। भावयते अबीभवत।

भू प्राप्तौ भ्वा०उ०सक०सेट्। भवति-ते अभूत् अभविष्ट।

भू शुद्धौ अक० चिन्तने मिश्रणे च सक० चुरा० उभ० सेट्। भावयति-ते अबीभवत्-त।

भू सत्तायां भ्वा०पर०अक०सेट्। भवति अभूत्। [यज्ञाग्नौ च

भू स्त्री० भू-संप० क्विप्। पृथिव्याम्, एकसंख्यायां, स्थानमात्रे-

भूकन्द पु० भुवः कन्द इव। (युलकुड़ि)। महाश्रावणिकाक्षुपे

भूकदम्ब पु० भुवि कदम्ब इव। (कोकसिम) अलम्बुषवृक्षे।

भूकादम्बक पु० भुवि कदम्ब इव कायति कै-क। यवान्याम्।

भूकम्प पु० ६त०। लोकानामनिष्टसूचके अद्भुतरूपे पृथिव्याः स्वयं चलने।

भूकुम्भी स्त्री० भुवि कुम्भीव। भूमिपारुलौ।

भूकुष्माण्डी स्त्री० भुवि कुष्माण्डीव। वदर्य्याम्।

भूकेश पु० भुवः पृथिव्याः केश इव। वटे, शैवले च।

भूखर्ज्जूरी स्त्री० भुवि लग्ना खर्जूरी शाक० क्षुद्रखर्ज्जूर्य्याम् भूमिखर्ज्जूर्य्यादयोऽप्यत्र।

भूगोल पु० भूर्गोल इव। गोलाकारे भूमण्डले तत्प्रमाणस्वरूपादिकं वृहदभिधाने 'मध्ये समन्तादण्डस्य भूगोलो व्योम्नि तिष्ठति। बिभ्राणः परमां शक्तिं ब्रह्मणो धारणात्मिका'मिति सूर्य्यसिद्धान्तः।

भूच्छाया स्त्री० भुवश्छाया। सूर्य्यकिरणसम्पर्कवशात्। जायमाने राहुग्रहाभिधाने तमसि अन्धकारे।

भूजम्बू स्त्री०भुवो जम्बूरिव स्वादुत्वात्। गोधूमे, विकङ्कतफले च (वइँचि) ६तः। क्षुद्रजम्ब्वाम्। भूमिजम्ब्वादयोऽप्यत्र स्त्री०

भूत न० भू-क्त। न्याय्ये, उचिते, पृथिवीजलतेजोवायुगगनरूपेषु गन्धादिविशेषगुणवत्सु द्रव्येषु, जन्तुषु सत्ये, यथार्थे, वास्तविके, 'भूतमप्यनुपन्यस्तं हीयते व्यवहारत इति स्मृतिः तत्त्वार्थस्थाने च 'छलं निरस्य भूतेने'ति स्मृतिः। पिशाचादौ, कुमारे, योगीन्द्रे, कृष्णपक्षे प्राणिनि च पु०। अतीते वृत्ते, सदृशे, प्राप्ते, सत्ये च त्रि०। कृष्णचतुर्द्दश्यां स्त्री०टाप्

भूतकेश पु० भूतानां केशइव। (भूतकेश) नामके तृणभेदे

स्त्रीत्वमपि, सा च तत्र, शेफालिकायां च टाप्। नीलसिन्धुवारे ङीप्

भूतगन्धा स्त्री० भूतः प्रभूतः गन्धो यस्याः। मुरानामगन्धद्रव्ये

भूतघ्न पु० भूतं हन्ति हन-टक। भूर्जपत्रे तद्धारणे हि बालग्रह-भूतादिनिवारणम्। भूतं प्राकृतं गन्धं हन्ति अध करोति लशुने, उष्ट्रे च। भूतनाशके त्रि०। तुलस्यां स्त्री० ङीप्।

भूतचतुर्द्दशी स्त्री० भूतप्रिया चतुर्द्दशी तदुद्देशेन तस्यां दीपदानात्। आश्विनकृष्णपक्षचतुर्दश्यां दीपान्वितामावास्यापूर्व्वतिथौ यमचतुर्दश्याम्।

भूतजटा स्त्री० भूतस्य जटेव। जटामांस्याम्।

भूतद्राविन् पु० भूतान् द्रावयत्यपसारयति द्रु-णिच्-णिनि। रक्तकरवीरवृक्षे, भूताङ्कुशवृक्षे, शाखोटवृक्षे च।

भूतद्रुम पु० भूत इव द्रुमः। श्लेष्मातकवृक्षे। भूतवृक्षादयोऽप्यत्र

भूतधात्री स्त्री० भूतानि जन्तून् धारयति धा-तृच् ङीप्। पृथिव्याम्। [वटुकस्तोत्रम्। भूतेशभूतपत्यादयोऽप्यत्र

भूतनाथ पु० ६त०। शिवे, वटुकभैरवे च। 'भैरवो भूतनाथश्चे'ति

भूतनाशन न० भूतान् नाशयति नश-णिच्-ल्यु। रुद्राक्षे। सर्षपे, भल्लातके च पु०।

भूतपक्ष पु० भूतप्रियः पक्षः अन्धकारवत्त्वात्। कृष्णपक्षे।

भूतपत्त्री स्त्री० भूत इव कृष्णं पत्त्रं यस्याः। कृष्णतुलस्याम्।

भूतपुष्प पु० भूत इव कृष्णं पुष्पं यस्य। श्योनाकवृक्षे।

भूतभावन पु० भूतानि पृथिव्यादीनि भावयति जनयति भू-णिच्-ल्यु, भूता सत्या यथार्था भावना यस्य वा। विष्णौ, वटुकभैरवे च 'भूतात्मा भूतभावन' इति। तयोः स्तोत्रे।

भूतयज्ञ पु० भूतान् प्राणिनो वायसादीन् उद्दिश्य यज्ञो बलिः। नित्यं गृहस्थकर्त्तव्यपञ्चयज्ञान्तर्गते बलिवैश्वदेव कर्म्मणि 'भूतेभ्यो बलिहरणं भूतयज्ञ' इति स्मृतिः।

भूतल न० भुरेव तलम्। पृथिव्याम्। ६त०। पाताले भूमेरधोभागे

भूतलिका स्त्री० भूतलं पातालं मूलत्वेनास्त्यस्याः ठन्। पृक्कायाम् (पिड़िङ्शाक) बहुदूरगमूलत्वात्तस्यास्तथात्वम्।

भूतवास पु० ६त०। (बयड़ा) विभीतकवृक्षे। भूतावासादयोऽप्यत्र

भूतशुद्धि स्त्री० भूतानां देहारम्भकपृथिव्यादीनां शुद्धिर्भावनाविशेषात् शोधनम्। तन्त्रादौ प्रसिद्धे देहारम्भकचतुर्विंशति तत्त्वानां भावनाविशेषेण संस्कारेण देवरूपतासम्पादने।

भूतसार पु० भूत इव कृष्णः सारोऽस्य। श्योनाकवृक्षे।

भूतहन्त्री स्त्री० भूतान् तद्भयं हन्ति हन-तृच् ङीप्। वन्ध्याकर्कोट्यां, श्वेतदूर्व्वायाञ्च तद्धारणे हि स्त्रीणां प्रजाप्रतिरोधकभूतभयनाशः।

भूतहर पु० भूतान् हरति अपसारयाति हृ-अच्। गुग्गुलौ

भूतहारिन् पु० भूतान् हरति स्थानान्तरं नयति हन-णिनि। देवदारुवृक्षे। [स्वनामख्याते वृक्षे

भूताङ्कुश पु० भूतानां पिशाचानामङ्कुश इवापसारकत्वात्।

भूतात्मन् पु० भूतानि पृथिव्यदीनि पञ्च द्रव्याणि आत्मा स्वरूपं यस्य। देहे। भूतानि पञ्च द्रव्याणि भूताः प्राणिनश्च आत्मा स्वरूपं यस्य। परब्रह्मणि, 'सर्व्वं खल्विद ब्रह्म तज्जलानि'ति श्रुतिः। सर्व्वभूतात्मके हिरण्यगर्भे, विष्णौ, वटुक भैरवे च 'भूतात्मा भूतभावन' इति तयोः स्तोत्रे।

भूतारि पु० ६त०। हिङ्गौ तद्गन्धेन हि भूतापसरणम्।

भूताली स्त्री० भूतानीव अलति पर्य्याप्नोति अल-अच् गौरा० ङीष्। भूमिराहुली, मूषल्याञ्च। [विभीतकवृक्षे च

भूतावास पु० भूतानां प्राणिनामावासः अधिष्ठानत्वात्। विष्णौ,

भूति स्त्री० भू-क्तिन्। भवने, अणिमाद्यष्टविधैश्वर्य्ये, शिवाङ्गभस्मनि, भूतृणे, सम्पत्तौ, जात्यां, वृद्धिनामौषधे च।

भूतिक पु० भूत्या सम्पत्त्या कायति कै-क। भूनिम्बे, यमान्याञ्च चन्दने, कट्फले कत्तृणे च न०। पृ०व० दीर्घः। भूतीकोऽप्यत्र

भूतृण न० भुवः तृणं गन्धवत्त्वात् (गन्धखड) तृणभेदे। रोहिषतृणे पु०। [कण्याम् (उन्दुरकानि)

भूदरीभवा स्त्री० भूदर्य्यां भूमिबिले भवति भू-अच्। आखु-

भूदार पु० भुवं दृणाति खनति सुस्ताद्यर्थम् दृ-अण्। शूकरे

भूदेव पु० भुवि देव इव। विप्रे।

भूधर पु० भुवं धरति धृ-अच्। पर्व्वते। [लक्याम्

भूधात्री स्त्री० भुवि लग्ना धात्री आमलकी शाक०। भूम्याम-

भूनिम्ब पु० भुवि लग्नः निम्बः शाक०। (चिराता) क्षुपभेदे।

भूनीप पु० भुवि लग्नो नीपः शाक०। भूमिकदम्बे।

भूप पु० भुवं पाति पा-क। भूमिपाले भूमिपादयोऽप्यत्र।

भूपद पु० भुवि पदं मूलं यस्य। वृक्षमात्रे। मल्लिकायां स्त्री० ङीष्

भूपलाश पु० भुवि पलाशं यस्य। विशल्यकारके क्षुपभेदे

भूपाल पु० भुवं पालयति पाल-अण्। भूपतौ।

भूपेष्ट पु० भूपस्येष्टः। राजादनीवृक्षे (पियासाल) तद्बीजस्य चिरञ्जि इति ख्यातस्य राजप्रियत्वात्तथात्वम्।

भूभुज् पु० भुवं भुङ्क्ते भुनक्ति पालयति वा भुज-क्विप्। भूपाले

भूभृत् पु० भुवं बिभर्त्ति धारयति, पालयति वा भृ-क्विप्। पर्व्वते, भूपाले च।

भूमन् पु० बहोर्भावः इमनिच् नि० बहोर्भ्वादेशः। बहुत्वे।

भूमि(मी) स्त्री० भवन्त्यस्मिन् भूतानि भू-मिक् वा ङीप्। पृथिव्याम्, स्थानमात्रे, जिह्वायां, योगशास्त्रोक्ते योगिनां चित्तस्यावस्थाभेदे, एकसङ्ख्यायाञ्च।

भूमिका स्त्री० भूमिरिव कायति कै-क । रचनायां 'अन्य-
रूपैर्यदन्यस्य प्रवेशस्तत्र भूमिकेत्युक्ते नाट्ये-अभिनेयपात्रादि-
वेशान्तरग्रहणे ग्रन्थे-वक्तव्यकथोद्घाते, कक्षायाञ्च 'नैया-
यिकादिभिरात्मा प्रथमभूमिकायामवतारित इति सांख्य-
प्रवचनभाष्यम् ।

भूमिचम्पक पु०भूमिलग्नः चम्पकः शाक०। (भूइचांपा) वृक्षभेदे
भूमिज पु० भूमेर्जायते जन-ड । मङ्गलग्रहे, नरकासुरे,
भूमिकदम्बे, मनुष्ये च । भूमिजातमात्रे त्रि०।
भूमिजगुग्गुल पु०कर्म्म०। आशापुरजाते गुग्गुलौ ।
भूमिपिशाच पु० भूमौ पिशाच इव । तालवृक्षे ।
भूमिमण्ड पु० भूमिं मण्डयति मण्ड-अण् । (हापरमालि)
लताभेदे । [माधवीलतायाम् ।
भूमिमण्डपभूषणा स्त्री० भूमिं मण्डपइव भूषयति भूष-ल्यु ।
भूमि(मी)रुह पु० भूम्यां भूमौ वा रोहति रुह-क । वृक्षे ।
भूरुहादयोऽप्यत्र । [णिच्-ल्यु । शवे व्रते ।
भूमिवर्द्धन पु०भूमिं वर्द्धयति स्वदेहस्यपार्थिवांशोपचयेन, वध-
भूमिष्ठ पु० भूमौ तिष्ठति स्था-क अलु० षत्वम् । भूपृष्ठस्थे ।
भूमिस्पृश् पु० भूमिं स्पृशति स्पृश-क्विन् । वैश्ये, मनुष्ये, चौर-
भेदे खञ्जे, अन्धे च ।
भूमीन्द्र पु० भूमौ इन्द्र इव । नृपे । [क्षुपे
भूम्यामलकी स्त्री० भूमिलग्ना आमलकी शाक०। स्वनामख्याते
भूम्यामली स्त्री० भूम्या सह आमलति सम्बध्नाति आ+मल
अच् गौ०ङीष् । भूम्यामलक्याम् ।
भूयस् अव्य० भुवे भावाय यस्यति यस-भावे क्विप् । पुनरर्थे
भूयस् त्रि० अतिशयेन बहुः ईयसु नि० बहोर्भ्वादेशः ।
बहुतरे । स्त्रियां ङीप् । [प्रचुरे च ।
भूयिष्ठ त्रि० अतिशयेन बहुः इष्ठन् नि० भ्वादेशः । बहुतरे,
भूयुक्ता स्त्री० भुवा युक्ता संबद्धा । भूमिखर्ज्जूर्याम् ।
भूरि पु० भू-क्रिन् । विष्णौ, शिवे, इन्द्रे च । स्वर्णे न०
प्रचुरे त्रि० । [गन्धद्रव्ये ।
भूरिगन्धा स्त्री० भूरिः प्रचुरो गन्धो यस्याः । मुरानाम-
भूरिगम पु०भूरि भारयुक्तत्वेऽपि बहु गच्छति गम-अच् । गर्द्दभे
भूरिदुग्धा स्त्री०भूरीणि दुग्धानि निर्यासा यस्याः । वृश्चिकाल्यौ
भूरिपुष्पा स्त्री० भूरीणि पुष्पाण्यस्याः । शतपुष्पायाम् ।
भूरिफेना स्त्री० भूरीणि फेनान्यस्याः । (चामकषा) सप्तलवृक्षे
भूरिबला स्त्री०भूरीणि बलानि यस्याः ५ब०। अतिबलायाम् ।
भूरिमल्ली स्त्री०भूरि बहु यथा स्यात् यथा मलति मल-लच्
गौरा०ङीष् । अम्बष्ठायाम् ।

भूरिमाय पु० भूरयः माया यस्य । शृगाले ।
भूरिशस् अव्य० भूरि-शस् । बहुश इत्यर्थे ।
भूरिश्रवस् पु० चन्द्रवंश्ये सोमदत्तसुते नृपभेदे ।
भूरुण्डी स्त्री० भुवं रुण्डति आच्छादयति रुडि आवृतौ
(माधववृत्तौ पठितः) अण् । (हातिशुंड़ा) वृक्षभेदे ।
भूर्ज्ज पु० ऊर्ज्ज-अच् ७त० । स्वनामख्याते वल्कप्रधाने वृक्षे ।
'भूर्ज्जत्वचः स्पर्शवतीर्दधाना' इति कुमारः ।
भूर्ज्जपत्त्र पु० भुवि-ऊर्ज्जं पत्त्रं यस्य । स्वनामख्याते वृक्षे
भूर्ज्जत्वचादयोऽप्यत्र । [योग्यस्थाने लोके ।
भूर् पु० भू-रुक् । अन्तरीक्षलोकादधःस्थे चरणसंञ्चार-
भूलग्ना स्त्री० भुवि लग्ना । शङ्खपुष्प्याम् । [र्य्यादयोऽप्यत्र।
भूवदरी स्त्री० भुवि लग्ना वदरी । क्षुद्रकोल्याम् । भूमिवद-
भूष मण्डने वा चु० उभ०पक्षे भ्वा०पर०सक०सेट् । भूषयति-
ते भूषति अबूभुषत्-त अभूषीत् ।
भूषण न० भूष्यतेऽनेन भूष-करणे ल्युट् । अलङ्कारे किरी-
टादौ । भावे ल्युट् । भूषायाम् ।
भूषा स्त्री० भूष-अ । मण्डनक्रियायाम् ।
भूषित त्रि० भूष-क्त । अलङ्कृते ।
भूष्णु त्रि० भू-ग्स्नु । भवनशीले ।
भूस्तृण न० भुवस्तृणम् ष० सुम् । भूतृणे ।
भृ भरणे भ्वा०उभ०सक०अनिट् । भरति-ते अभार्षीत् ।
भृ धारणे, पोषणे च जु० उभ०सक०अनिट् । बिभर्त्ति बिभृते
अभार्षीत् अभृत । बिभराम्बभूव-बभार । अणु भरणुः ।
क्ति-मप् च । भृतिमः ।
भृकुंस(श) पु० भ्रुवा कुंसा(शा) इङ्गितज्ञापनं यस्य ष० भ्रुवः
संप्रसारणम् । स्त्रीवेशधारिणि नटे ।
भृकुटि(टी) स्त्री० भ्रुवः कुटिः भङ्गिः संप्रसारणं वा ङीप् ।
भ्रूभङ्गे । 'रचितभृकुटिबन्धं नन्दिना द्वारिरुद्धे इति हरविलासः
भृगु पु० भ्रस्ज-कु ष० । मुनिभेदे शिवे,शुक्रग्रहे, पर्व्वतसानौ,
जमदग्नौ, उच्चप्रदेशे च। भृगोर्गोत्रापत्यम् अण् बहुषु लुक्।
भृगवंश्ये ब०व० । [हैहयपतितो हि तेन रक्षा कृता
भृगुपति पु० भृगूणां भार्गववंशस्य पतिः । परशुरामे, तेषां
भृगुसुत पु० ६त०। परशुरामे, शुक्राचार्य्ये च ।
भृङ्ग पु० भृ-गन् कित् नुट् च । भ्रमरे कलिङ्गविहगे, भृङ्ग-
राजे,जारे,भृङ्गारे, भृङ्गरोले च । अभ्रके, गुड़त्वचि न०
भृङ्गजा स्त्री०भृङ्गइव जायते जन ड । भार्ग्याम् । अगुरुचन्दने न०
भृङ्गपर्णी स्त्री० भृङ्गइव कृष्णं पर्णं यस्याः ङीप् । सूक्ष्मै-
लायाम् । स्वार्थे कन् । अत्रैव ।

भृङ्गप्रिया स्त्री० ६त०। माधवीलतायां मचुरमधुमत्त्वात् तत्-
प्रियत्वम्। [नलोपः। भृङ्गराजे (केशुरिया)।
भृङ्गरज पु० भृङ्गान् रञ्जयति अन्तर्भूतण्यर्थे रन्ज-अच् ष०
भृङ्गरजस् पु० भृङ्गान् रजयति अन्तर्भूतण्यर्थे रन्ज-असुन्
नलोपः। भृङ्गराजे। [(केशुरिया)। क्षुपभेदे।
भृङ्गराज पु० भृङ्गान् रजयति रन्ज-णिच-कनिन् नि०। ६त०।
भृङ्गरिट(टि) पु० भृङ्ग इव रटति अच्, इन वा पृ० अतइत्त्वम्।
शिवपार्श्वचरभेदे। [भेदे
भृङ्गरोल पु० भृङ्ग इव रौति रु-लच्। (भीमरुल) ख्याते कीट
भृङ्गवल्लभ पु० ६त०। धाराकदम्बे, भूमिकदम्बे च। भृङ्ग इव
वल्लभः। भूमिजम्ब्वाम् स्त्री०। [यूथिकायाम् (युइ)
भृङ्गानन्दा स्त्री० भृङ्गान् आनन्दयति आ+नन्द+णिच्-अच्।
भृङ्गाभीष्ट पु० अभि+इष क्त ६त०। आम्रवृक्षे।
भृङ्गार पु० बिभर्त्ति जलं भृ-आरक् नि०। स्वर्णमयजलपात्रे,
जलपात्रभेदे च (झारी)। भृङ्ग इव ऋच्छति ऋ-अच्।
भृङ्गराजे। लवङ्गे, सुवर्णे च न०। झिल्लीनामकीटे स्त्री०
गौरा० ङीष्। स्वार्थे कन्। तत्रैव।
भृङ्गि पुं० भृ-गिक् नुट् च। शिवपार्श्वचरभेदे।
भृङ्गिन् पु० भृङ्ग अस्त्यर्थे इनि। शिवपार्श्वचरभेदे वटवृक्षे च।
भृङ्गी स्त्री० भृ-गन् कित् नुट् च गौरा० ङीष्। अतिविषायाम्
भृङ्गीफल पु० भृङ्ग्या अतिविषाया इव फलमस्य। आम्रातके
भृङ्गेष्टा स्त्री० ६त०। घृतकुमार्य्यां, भार्ग्यां, तरुण्यां, काकजङ्घायां
भृज भर्ज्जने भ्वा० आत्म० सक० सेट्। भर्ज्जते अभर्ज्जिष्ट।
निष्ठायां नेट् भृक्तः। [(भाजनाखोला) भर्ज्जनपात्रभेदे
भृज्जन पु० भृज्जातेऽनेन भ्रस्ज-ल्युट् पृ० संप्रसारणम्।
भृतक त्रि० भृ-क्त स्वार्थे कन्। वेतनेन कर्म्मकरे, 'भृतकाध्या-
पको यश्चे'ति मनुः। [मूल्ये च।
भृति स्त्री० भृ-क्तिन्। भरणे, पोषणे च। करणे क्तिन्। वेतने,
भृतिभुज् त्रि० भृतिं वेतनं भुङ्क्ते भुज-क्विप्। वेतनोपजी-
विनि कर्म्मकरे।
भृत्य पुं० भृ-क्यप् तुक् च। दासे। भरणीये त्रि०। भावे क्यप्।
भरणे स्त्री० टाप्। 'कुमारभृत्याकुशलै'रिति रघुः।
भृ(भ्र)मि पु० भ्रम-इन् पृ० वा संप्रसारणम्। (घूर्णा) वायुभेदे,
भ्रमणे च। 'किमु चक्रभ्रमिकारिता गुण' इति नैषधम्
भृश अधःपतने दि० पर० अक० सेट्। भृश्यति। अभृशत् अभ-
र्शीत्। क्त्वा वेट्।
भृश न० भृश-क। अतिशये। तद्वति त्रि०।
भृष्ट त्रि० भ्रस्ज-क्त। जलोपसेकं विना वालुकाग्निसंयोगेन पक्वे

भॄ भर्त्सने भर्जने भरणे च क्र्यादि० प० पर० सक० सेट्। भृणाति
अभारीत्। [मण्डूकपर्ण्यां स्त्री० ङीप्।
भेक पु० भी-कन् कस्य नेत्त्वम्। (व्याङ) जन्तुभेदे, मेघे च।
भेकपर्णी स्त्री० भेक इव पर्णमस्याः ङीप्। मण्डूकपर्ण्याम्
भेड पु० भी-ड तस्य नेत्त्वम्। मेषे, (भेड़ा)
भेद पु० भिद-घञ्। पृथक्करणे अन्यतो विशेषे, राज्ञां विपक्ष
शासनार्थं तत्पक्षीयामात्यादिभेदने, न्यायमतोक्ते अन्योन्या
भावे च यथा घटात् पटस्य भेदः (तादात्म्येनाभावः)
भेदक त्रि० भिद-ण्वुल्। रेचके, विदारके, भेदकारके, विशेषणे च
भेदन त्रि० भेदयति भिद-णिच् ल्यु। विरेचने, विशेषणे च
हिङ्गौ अम्लवेतसे पु० न०। भिद-भावे ल्युट्। विदारणे
भेदित त्रि० भिद-णिच्-क्त। विदारिते, भिन्ने च। [यदि'त्यमरः
भेद्य त्रि० भिद-ण्यत्। विदार्ये विशेष्ये च। 'लिङ्गेनां भेद्यगामि
भेरि(री) स्त्री० भी-क्रि वङ्गा० नि० वा ङीप्। ढक्कायाम्
पटहे 'रवः प्रगल्भाहतभेरिसम्भव' इति कुमारः इत्यु-
ज्ज्वलदत्तः 'ततः शङ्खाश्च भेर्य्यश्चे'ति गीता।
भेल पु० भी-रन् रस्य लः। नद्यादितारणार्थे प्लवे (भेला)
ख्याते, पदार्थे। स्वार्थे कन् तत्रैव। [चङ्कि न तुल्यः
भेष भये भ्वा० उभ० अक० सेट् भेषति ते अभेषीत् अभेषिष्ट।
भेषज न० भेष-घञ् भेषं रोगभयं जयति जि-ड। औषधे।
भेषजाङ्ग न० ६त०। औषधस्य अनुपेये वस्तुनि।
भैक्ष न० भिक्षैव तत्समूहो वा अण्। भिक्षायां, भिक्षासमूहे च
भैक्षचर्य्या स्त्री० चर-भावे क्यप् ६त०। भिक्षाक्रियाकरणे।
भैक्ष्य न० भिक्षाणां समूहः ष्यञ्। भिक्षासमूहे।
भैमी स्त्री० भीमेनोपासितां तस्येदं वा अस्य अण् ङीप्। माघशुक्ले-
कादश्याम्, भीमराजस्य पुत्र्यां दमयन्त्याञ्च। 'विहाय
भैमीमपदर्थ्यया कये'ति नैषधम्।
भैरव न० भीरोरिदम् अण्। भये, तद्वति त्रि०। नाट्यादिप्रसिद्धे
भयानके रसे। भयसाधने त्रि० स्त्रियां ङीप्। शङ्करे, तदव-
तारभेदे रागभेदे, नदभेदे च पु०। शिवपत्न्यां स्त्री० ङीप्
भैषज्य न० भेषजमेव भिषजः कर्म वा ष्यञ्। औषधे।
भो अव्य० भा डो। सम्बोधने।
भोग पु० भुज-कर्म्मादौ घञ्। सुखे, सुखदुःखाद्यनुभवे, पण्य
स्त्रीणां भाटकादिरूपे वेतने, सर्पस्य फणायां, तत्काये, धने,
पालने, आहारे च। कर्त्तरि आद्यच्। सर्पे। आधारे घञ्।
देहे, पाने च। ज्योतिषोक्ते ग्रहाणां तत्तद्राशिस्थितौ, भूम्या-
दिषु उत्पन्नद्रव्यविनियोगे, सर्पेविनियोगे च 'बन्धूनामवि-
भक्तानां भोगं नैव प्रदापयेदि'ति स्मृतिः।

भोगदेह पु० भुज्यते सुखदुःखादिकमत्र भुज-आधारे घञ् कर्म० । पुण्यपापफलभोगार्थे देहे, 'प्रेतदेहं परित्यज्य भोगदेहं प्रपद्यते' इति स्मृतिः ।

भोगभूमि स्त्री० भोगस्यैव भूमिः स्थानं । भारतवर्षातिरिक्ते वर्षे तत्र हि भोगएव न कर्म इति शास्त्रे स्थितम् ।

भोगवती स्त्री० भोगः सर्पशरीरं भूम्नाऽस्त्यस्याम् मतुप् मस्य वः । पातालगङ्गायाम् 'भोगवती च पाताले' इति पुराणम्

भोगिन् स्त्री० भोग+अस्त्यर्थे इनि । सर्पे, नृपे, ग्रामाध्यक्षे, नापिते च । भोगयुक्ते त्रि० भोगवदादयः सर्पे । भोगयुक्ते त्रि०

भोगिवल्लभ पु० ६त० । चन्दने ।

भोगीन्द्र पु० भोगिनामिन्द्रः स्वामित्वात्, भोगी इन्द्र इव वा ; अनन्तदेवे वासुकौ च भोगीशादयोऽप्यत्र ।

भोग्य न० भुज-ण्यत् कुत्वम् । धने, धान्ये च । भोगार्हे त्रि० । भोगार्हस्त्रियां, वेश्यायाञ्च स्त्री० ।

भोज पु० भुज-अच् । स्वनामख्याते देशभेदे धारापुरस्य नृपभेदे 'धन्यः श्रीभोजराजस्त्रिभुवनविजयी'त्युद्भटः ।

भोजकट पु० भोजाख्ये देशे ।

भोजन न० भुज-ल्युट् । कठिनद्रव्यस्य गलविलाधःसंयोजने ।

भोज्य त्रि० भुज-ण्यत् भक्षणार्थत्वान्न कुत्वम् । भक्षणीयद्रव्यमात्रे

भोटाङ्ग पु० (भोटान) देशभेदे ।

भोस् अव्य० भा-डोसि । सम्बोधने, प्रश्ने विषादे च ।

भौतिक त्रि० भूतानि पृथिव्यादीनि पिशाचान् वा अधिकृत्य जातानि ठक् । भूताधिकारेण जाते उपद्रवे व्याध्यादौ ।

भौम पु० भूमेरपत्यं तस्या इदं वा अण् । नरकासुरे 'त्वयि भौमं गते जेतुमिति माघः । मङ्गलग्रहे च । भूमिभवे त्रि० ।

भौमरत्न न० भौमप्रियं रत्नं शाक० । प्रवाले ।

भौमिक त्रि० भूमौ अधिकृतः ठक् । भूम्यधिकारिणि ।

भौरिक त्रि० भूरिणि स्वर्णे अधिकृतः ठन् । स्वर्णाध्यक्षे ।

भ्यस भये भ्वा०आ०अक०सेट् । भ्यसते अभ्यसिष्ट ।

भ्रण शब्दे भ्वा०पर०सक०सेट् । भ्रणति अभ्राणीत् अभ्रणीत्

भ्रकुं(श)स पु० भ्रुवा कुं(शा)सा यस्य पृ०नि० । भ्रकुंसशब्दार्थे ।

भ्रकुटि(टी) स्त्री० भ्रुवः कुटिर्भङ्गः पृ० वा ङीप् । भ्रूभङ्गे ।

भ्रम चलने भ्वा० पर०सक०सेट् । भ्रमति अभ्रमत् अभ्रमीत्

भ्रम चलने दिवा०पर०सक०सेट् शमा० । भ्राम्यति अभ्रमीत्

भ्रम चलने, भ्वा०पर०अक०सेट् । भ्रमति अभ्रमीत् फणा० भ्रेमतुः बभ्रमतुः (चङि न ह्रस्वः । ज्वला०भ्रमः भ्रामः ।

भ्रम पु० भ्रम-घञ् । मिथ्याज्ञाने (अन्यथाभूतस्य वस्तुनोऽन्यथारूपेण ज्ञाने) जलनिर्गमस्थाने, कुन्दे, (कुंद) भ्रमणे च ।

भ्रमर पु० भ्रम-करन् । मधुकरे ।

भ्रमरक पु० भ्रमर इव कायति कै-क । ललाटलम्बिते भ्रमरतुल्ये चूर्णकुन्तले । स्वार्थे कन् । भ्रमरे, शृङ्गे, बालक्रीडार्थगोलके भ्रमरकं भ्रमिकायाञ्च

भ्रमरप्रिय पु० ६त० । धाराकदम्बे ।

भ्रमरातिथि पु० भ्रमरः अतिथिर्यस्य । चम्पके ।

भ्रमरानन्द पु० भ्रमरान् आनन्दयति आ+नन्द्-णिच्-अच् । बकुले । [ललाटस्थिते भ्रमरतुल्ये चूर्णकुन्तले ।

भ्रमरालक पु० भ्रमर इव अलति पर्य्याप्नोति अल-ण्वुल् ।

भ्रमरी स्त्री० भ्रम-करन् गौ०ङीप् । जतुकायां भ्रमरभार्य्यायाञ्च

भ्रमरेष्ट पु० ६त० । श्योनाकवृक्षे । भार्ग्यां भूमिजम्ब्वाञ्च स्त्री०

भ्रमरोत्सवा स्त्री० भ्रमराणामुत्सवो यस्याः शाक० । माधवीलतायाम्

भ्रंश अधःपतने दि०पर०सक०सेट् । भ्रश्यति अभ्रंशीत् अभ्रशीत् । क्त्वा वेट् ।

भ्रष्ट त्रि० भ्रंश-क्त । च्युते अधःपतिते । [बभ्रज्ज

भ्रस्ज पाके तु०उ०सक०अनिट् । भृज्जति अभ्राक्षीत् । बभर्ज-

भ्राज दीप्तौ भ्वा०आत्म०फणा०अक०सेट् । भ्राजते अभ्राजिष्ट भ्रेजे बभ्राजे । चङि वा ह्रस्वः । अबु भ्राजथुः ।

भ्राजिष्णु त्रि० भ्राज-इष्णुच् । दीप्तिशीले ।

भ्रातृ पु० भ्राज-तृच् पृ० । एकपितृजाते (भाइ) इति ख्याते स्वसा सहोक्तौ । भ्रातृभगिन्योः द्वि०व० ।

भ्रातृज पु० भ्रातुर्जायते जन-ड । भ्रातुष्पुत्रे । तत्कन्यायां स्त्री०

भ्रातृव्य पु० भ्रातुः पुत्रः भ्रातृ+व्यत् । भ्रातुष्पुत्रे, शत्रौ च

भ्रातृश्वशुर पु० भ्रातापि पत्युर्ज्येष्ठभ्रातापि श्वशुरस्थानीयस्तत्पितृतुल्यत्वात् । (भासुर) भर्त्तुर्ज्येष्ठभ्रातरि 'भर्त्तृश्वशुरता ज्येष्ठे' इति भारतान्तरम् । [त्रि०

भ्रात्रीय पु० भ्रातुरपत्यमिदं वा छ । भ्रातुष्पुत्रे भ्रातृसम्बन्धिनि

भ्रान्त न० भ्रम-भावे क्त । भ्रमणे 'जनस्थाने भ्रान्तमि'ति नाटकम् । कर्त्तरि क्त मिथ्याज्ञानयुक्ते, भ्रमणयुक्ते च त्रि० । धुस्तूरे पु० ।

भ्रान्ति स्त्री० भ्रम-क्तिन् । भ्रमणे, अयथार्थज्ञाने च ।

भ्रान्तिमत् पु० अलङ्कारोक्ते अर्थालङ्कारभेदे ।

भ्रामक पु० भ्रमयति भ्रम-ण्वुल् । शृगाले, धूर्त्ते, सूर्य्यावर्त्ते मणौ, अयस्कान्ते प्रस्तरे च ।

भ्रामर न० भ्रमरेण संभृतं सम्पादितम् अस्येदं वा अण् मधुनि । भ्रमरसम्बन्धिनि त्रि० अयस्कान्ते पु० । 'भ्रामरं रूपं कृत्वासंख्येयषट्पद'मित्युपक्रम्य 'भ्रामरीति च मां लोकाः' इति चण्डीमाहात्म्योक्ते चण्डीमूर्त्तिभेदे ।

भ्राश भासे भ्वा०प०फणा०अक०सेट् । भ्राशते भ्राश्यते अभ्रा-

शिष्ट । भ्रेशे बभ्राशे । चङि न ह्रस्वः । अबु भ्राशयुः ।

भ्राष्ट न० भ्रष्टस्येदं तत्पचनसाधनत्वात् (भाजनाखोला) भर्ज्जन पात्रभेदे । भ्रष्टुरिदम् अण् । भ्राष्ट्रमित्यप्यत्र ।

भ्रास दीप्तौ भ्राशवत् सर्व्वम् ।

भ्री भये अक०भरणे सक०क्र्या०वा प्रा०पर०अनिट् । भ्रीणाति भ्रिणाति अभ्रैषीत् । [अभ्रुडीत्

भ्रुड संवरणे सक० संघाते अक० तु० कु० पर० सेट् । भ्रुडति

भ्रु(भ्रू)कुंस पु०भ्रुवः कुंसा यस्य पृ० वा ह्रस्वः । भ्रकुंसवत् ।

भ्रु(भ्रू)कुटि ६त०। पृ०वा ह्रस्वः । भ्रकुटिवत् सर्व्वम् ।

भ्रू स्त्री० भ्रम-डू । नेत्रयोरूर्द्ध्वस्थायां रोमराजौ ।

भ्रूक्षेप पु० ६त० । भ्रूभङ्गे सङ्केतज्ञापनाय भ्रुवोस्तिर्य्यक्चालने 'भ्रूक्षेपमात्रानुमितप्रवेशामि'ति कुमारः । [अत्रभ्रुणत ।

भ्रूण आशायां विशङ्कायाञ्च चु० आत्म०सक०सेट् । भ्रूणयते

भ्रूण पु० भ्रूण-घञ् । स्त्रीणां गर्भे, बालके च ।

भ्रूणघ्न त्रि० भ्रूणं गर्भं हन्ति हन-क । भ्रूणहत्याकारके । क्विप् भ्रुणहाप्यत्र । [दुष्प्रेक्षसक्षस्य तस्ये'ति कुमारः

भ्रूभङ्ग पु०६त० । क्रोधादिज्ञापनार्थं भ्रुवस्तिर्य्यक्चालने 'भ्रूभङ्ग

भ्रेज भासि भ्वा०आत्म०अक०सेट् । भ्रेजते अभ्रेजिष्ट । चङि न ह्रस्वः ।

भ्रे(भ्ले)ष पतने चलने च अक०भ्वा०उभ०सेट् । भ्रे(भ्ले)षति ते अभ्रे(भ्ले)षीत् अभ्रे(भ्ले)षिष्ट । चङि न ह्रस्वः ।

भ्रेष पु० भ्रेष-घञ् । उचितस्थानात् पतने ।

भ्लक्ष भक्षणे भ्वा०उभ०सक०सेट् । भ्लक्षति ते । अभ्लक्षीत् । अभ्लक्षिष्ट । दुर्गमते भ्लक्षधातुरयम् ।

भ्लाश दीप्तौ वा दि०पक्षे भ्वा०आ०अक०सेट् फणा० । भ्लाश्यते भ्लाशते अभ्लाशिष्ट भ्लेशे बभ्लाशे । (अबु) भ्लाशयुः । वोप देवमते भ्लाशधातुरयम् ।

म

म पु०मा-क । चन्द्रे, शिवे, ब्रह्मणि, यमे, समये, मधुसूदने च शिवे हलन्तमकारोपि 'मकारस्तु महेश्वर' इति प्रथावा- न्तर्गतमकारार्थोक्तिः ।

मक भूषे गतौ च भ्वा०आ०सक०सेट् इदित् । मङ्कते अमङ्किष्ट

मकर पु० मनुष्यं कणाति हिनस्ति कृ-अच् पृ० । जल- जन्तुभेदे । मकराकारत्वात् मेषादितो दशमे राशौ च । मकि-घञ् पृ० तं राति रा-क । निधिभेदे ।

मकरकुण्डल पु० मकराकृति कुण्डलं कर्णभूषणम् । मकरा- कृतौ कर्णभूषणे ।

मकरकेतन पु० मकरः मकरचिह्नितः केतनो ध्वजो यस्य । कन्दर्पे मकरकेतुप्रभृतयोप्यत्र ।

मकरन्द पु० मकरमपि द्यति कामजनकत्वात् दो-अवखण्डने क पृ० मुम् । पुष्पमधौ, कुन्दवृक्षे च । किञ्जल्के न० ।

मकरन्दवती स्त्री०मकरन्द+बाहुल्ये मतुप् मस्य वः ङीप् । पाटलायाम् । मधुविशिष्टे त्रि० । [करञ्जभेदे ।

मकराकार पु०मकरस्येवाकारः फलस्य यस्य । (काटाकरमचा)

मकरालय पु० ६त० । समुद्रे । मकरावासादयोप्यत्र ।

मकुट न० मकि-भूषणे उट पृ० । शिरोभूषणे मुकुटे ।

मकुर पु० मकि-उरच् पृ० । दर्पणे, बकुलवृक्षे, कुलालदण्डे, कलिकायाञ्च ।

मकुल पु०न० मकि-उलच् पृ० । मुकुले, बकुलवृक्षे च ।

मकुष्टक पु० मकि-भूषायां उ-पृ० मकुं भूषां स्तकति प्रति- हन्ति स्तक-अच् सुषामा० षत्वम् । वनमुद्गे (मुगानि) ।

मकुष्ठ पु० कुत्सितं तिष्ठति स्था-क अम्बष्ठा० षत्वम् मोयते मा-ड कर्म० । व्रीहिभेदे, मृदुगामिनि त्रि० । स्वार्थे कन् । वनमुद्गे ।

मकूलक पु० मकि-ऊलच् पृ० । दन्तीवृक्षे, मुकुले च ।

मक्क गतौ भ्वा०आ०सक०सेट् । मक्कते अमक्किष्ट ।

मक्कुल न० मक्क-उलच् । शिलाजतुनि ।

मक्ष रोषे संघाते च भ्वा०पर०अक०सेट् । मक्षति अमक्षीत् ।

मक्षवीर्य्य पु० मक्षं संहतं वीर्य्यं यस्मात् ५ब० । प्रियालवृक्षे ।

मक्षि(क्षी)का स्त्री० मक्ष-कुन् टाप् अतइत्त्वम् पृ० वा दीर्घः । (माछि) कीटभेदे । [सिक्थकाधारे पदार्थे (मौचाक) ।

मक्षिकासन पु० ६त० मक्ष-सिकन् तया आस्यतेऽत्र ल्युट् ।

मख सर्पणे भ्वा०पर०सक०सेट् । मखति अमाखीत् अमखीत् ।

मख सर्पणे भ्वा०पर०सक०सेट् इदित् । मङ्खति अमङ्खीत् ।

मख पु० मख-घ । यज्ञे । [जलजाते मूलजे फलभेदे ।

मखान्न न० मखकाले भोज्यमन्नं सुलभत्वात् । (माखना)

मग सर्पणे भ्वा०पर० सक०सेट् इदित् । मङ्गति अमङ्गीत् ।

मगध पु० मङ्ग्यते अधोगम्यतेऽनेन मगि-अच् पृ० मगं दोषं पापं वा दधाति धा-क । देशभेदे तद्देशस्थे जने ब०व० ।

मगधोद्भवा स्त्री० मगधदेशे बाहुल्येनोद्भवति अच् । पिप्प- ल्याम् तद्देशप्रचुरभवत्वात्तथात्वम् ।

मघ कैतवे, द्यूतक्रीडादौ अक० गतौ निन्दायां आरम्भे च सक० भ्वा०आ०सेट् इदित् । मङ्घते अमङ्घिष्ट ।

मघ भूषणे भ्वा०पर०सक०सेट् इदित् । मङ्घति अमङ्घीत् ।

मघवत् पु० मह-पूजायां क हस्य घः मघः पूजा अस्त्यर्थे मतुप्

मस्य वः । इन्द्रे मघवन्तौ मघवतः । तत्पत्न्यां ङीप् मघवती । [तत्पत्न्यां ङीप् मघोनी ।

मघवन् पु॰ मह-कनिन् नि॰ । इन्द्रे मघवा मघवानौ । मघोनः ।

मघा स्त्री॰ मह-घ हस्य घत्वम् । अश्विन्यवधिके दशमे नक्षत्रे तस्याश्च पञ्चतारात्मकत्वात् बहुत्वमपि 'पितरः स्पृहयन्त्यन्नमष्टकासु मघासु चेति स्मृतिः । मघां मूलञ्च वर्जयेदिति मघायां पिण्डदानञ्चेति स्मृतिस्तु समुदायस्यैकत्वाभिप्रायेण ।

मघात्रयोदशी स्त्री॰ मघानक्षत्रेण युक्ता त्रयोदशी । भाद्रकृष्णत्रयोदश्यां तत्रैव मघानक्षत्रसंयोगसम्भवात् 'प्रौष्ठपद्यामतीतायां मघायुक्ता त्रयोदशी'मिति स्मृतिः ।

मघी पु॰ मघानक्षत्रे भवः अण् वृद्धौ पृ॰ ह्रस्वः ङीप् । मघानक्षत्रस्य रविभुज्यमानयुक्ते काले सौरभाद्रमासे जायमाने (आउस) धान्ये ।

मङ्कुर पु॰ मकि-उरच् । दर्पणे ।

मङ्क्षु अव्य॰ मखि-उन् । शैघ्र्ये, कृशार्थे च । पृ॰ खस्य क्षत्वमपि

मङ्गल पु॰ मगि-अलच् । भूमिसुते, ग्रहभेदे प्रशस्ते अभीष्टार्थसिद्धौ च । तद्वति त्रि॰ । दुर्गायां, हरिद्रायां, दूर्व्वायां, पतिव्रतायाञ्च स्त्री॰ । [दुर्गाभेदे ।

मङ्गलचण्डिका स्त्री॰ मङ्गलवारे पूज्यायां चण्डिकायां

मङ्गलच्छाय पु॰ मङ्गला प्रशस्ता छाया यस्य । वटवृक्षे ।

मङ्गलपाठक पु॰ मङ्गलार्थं स्तुतीः पठति पठ-ण्वुल् । स्तुतिपाठके 'आ हयामङ्गलपाठक ! शैलूषापसदेति वेणीसंहारः ।

मङ्गलप्रदा स्त्री॰ मङ्गलं प्रददाति प्र+दा-क । हरिद्रायाम् ।

मङ्गल्य न॰ मङ्गलाय हितं यत् । चन्दने, मङ्गलागुरुणि, स्वर्णे, सिन्दूरे, दध्नि च । रुचिरे मङ्गलकरे च त्रि॰ । 'सर्व्वमङ्गलमङ्गल्ये' इति चण्डी । अश्वत्थे, विल्वे, जीरके, मसूरके, नारिकेले, कपित्थे, रीठाकरञ्जे, त्रायमाणौषधे च पु॰

मङ्गल्यक पु॰ मङ्गलग्रहस्य प्रियः तद्दोषनिवारणार्थं दीयमानत्वेन शास्त्रविधानात् । मसूरे ।

मङ्गल्यकुसुमा स्त्री॰ मङ्गल्यं कुसुमं यस्याः । शतपुष्पायाम् ।

मङ्गल्या स्त्री॰ मङ्गलाय हिता यत् । जीवन्त्यां, कर्णिकागन्धयुक्तागुरुणि, रोचनायाम्, अधःपुष्पयाम्, शम्यां, शुक्लवचायां, प्रियङ्गौ, माषपर्ण्यां, शतपुष्पायाम्, ऋद्धिनामौषधौ, हरिद्रायां, दूर्व्वायां, दुर्गायाञ्च स्त्री॰ । [अमञ्चिष्ट ।

मच दम्भे शाठ्ये च अक॰ भ्वा॰आ॰ सेट् इदित् । मञ्चते

मच उच्चताकरणे, धारणे, पूजायां च सक॰ दीप्तौ अक॰ भ्वा॰ आत्म॰ सेट् इदित् । मञ्चते अमञ्चिष्ट ।

मचर्चिका स्त्री॰ चर्च-धात्वर्थनिर्द्देशे ण्वुल् मस्य शम्भोरिव चर्चिका ध्यानम् । प्रशस्ते । अव्युत्पन्नोऽयमित्येके ।

मज्जकृत् न॰ मज्जानं करोति कृ-क्विप् । देहस्थे अस्थिरूपे कोषे अन्नादिषु भुक्तेषु रसादिपरिपाकेन क्रमेण शोणितमांसमेदोऽस्थिमज्जशुक्राणामुत्पत्तेः अस्थ्नः मज्जाकृत्त्वम्

मज्जन् पु॰ मस्ज-कनिन् । अस्थिजाते अस्थिमध्यस्थे स्नेहाकारे पदार्थे, वृक्षादेः सारांशे च ।

मज्जन न॰ मस्ज-ल्युट् । स्नाने ।

मज्जसमुद्भव न॰ मज्ज्ञः समुद्भवति सम्+उद्+भू-अच् पृ॰त॰ । शुक्रे तस्य मज्जजातत्वम् मज्जकृच्छब्दे द्रष्टव्यम् ।

मज्जा स्त्री॰ मस्ज-अच् टाप् । अस्थिसारे वृक्षादेः सारांशे च

मज्जाज न॰ मज्जातो जायते जन-ड । भूमिजे गुग्गुलौ ।

मज्जारस पु॰ मज्जायाः रसः परिपाकः । शुक्रे तस्य मज्जासम्भवत्वं मज्जकृच्छब्दे उक्तम् ।

मञ्च पु॰ मचि-उच्छ्राये घञ् । खट्वायाम् (मांचा) वंशनिर्म्मिते उच्चासने, उच्चमण्डपभेदे 'मञ्चस्थं रघुनन्दन'मिति पुराणम् । स्वार्थे कन् । 'तत्रैव दृष्टोऽस्याः पतिरेष मञ्चकगतः' इति सा॰ ३प॰ ।

मञ्जर पु॰ मनृज-अरन् । तिलकवृक्षे, मुक्तायाञ्च ।

मञ्जरि(री) स्त्री॰ मञ्जु ऋच्छति ऋ-इन् शक॰ पर॰ वा ङीप् । अभिनवोद्गतायां सुकुमारायां पल्लवाङ्कुररूपायां वल्लर्याम् ङीबन्तस्तु, तत्र, मुक्तायां, तिलकलतायां, तुलस्याञ्च ।

मञ्जरीनम्र पु॰ मञ्जर्य्यैव तदवस्थायामपि नम्रः । वेतसे ।

मञ्जि(ञ्जी) स्त्री॰ मनृज-इन् वा ङीप् । मञ्जर्य्याम् ।

मञ्जिफला स्त्री॰ मञ्जिः मञ्जरी फले यस्याः । कदल्याम्

मञ्जिष्ठा स्त्री॰ अतिशयेन मञ्जिमती इष्ठन् । स्वनामख्यातायां लतायाम् ।

मञ्जीर न॰ मनृज-ध्वनौ ईरन् । नूपुरे, 'मञ्जुमणिमञ्जीरे कलगञ्जीरे' इति सा॰ १०प॰ । दधिमन्थनदण्डबन्धस्तम्भे च

मञ्जु त्रि॰ मनृज-उन् । मनोहरे ।

मञ्जुघोष पु॰ तन्त्रोक्ते उपास्यदेवभेदे ।

मञ्जुल त्रि॰ मनृज-उलच् । मनोहरे, निकुञ्जे शैवले च न॰ ।

मञ्जूषा स्त्री॰ मनृज ऊषन् । (पेटरा) पेटिकायाम् मञ्जिष्ठायाञ्च

मट सादे भ्वा॰ प॰ सक॰ सेट् । मटति अमटीत् अमाटीत् ।

मटची स्त्री॰ मट-अचि ङीप् । भाषायाम् टरटी 'मटचीहतेषु कुरुष्वि'ति छान्दोग्यश्रुतिः । [ठीत्

मठ वासे अक॰ मर्द्दने सक॰ भ्वा॰ पर॰ सेट् । मठति अमठीत्-अमा-

मठ आध्याने आ॰ सक॰ सेट् इदित् । मण्ठते अमण्ठिष्ट ।

मठ पु० मठत्यत्र मठ-घञर्थे क । छात्राद्यावासे, देवागारे, गन्त्रीरथे च । [त । विभागे भ्वा० आत्म० मण्डते ।

मड मोदे चु०उभ०अक० सेट् इदित् । मण्डयति-ते अममण्डत्

मड भूषणे चुरा०उभ० पक्षे भ्वा०पर०सक०सेट् इदित् । मण्डयति-ते मण्डति अममण्डत्-त अमण्डीत् ।

मडक पु० मडि-कुन् पृ० नलोपः । धान्यभेदे (मेडुया) ।

मड्डु पु० मज्जन्ति अन्ये शब्दा अत्र मज्ज+उ पृ० । वाद्यभेदे (विपुलडमरौ) । स्वार्थे मन् । अत्रैव ।

मण अव्यक्तशब्दे भ्वा०प०अक०सेट् । मणति अमाणीत् अमणीत्

मणि(णी) पु० स्त्री० मण-इन् स्त्रीत्वपक्षे वा ङीप् । मुक्तादौ रत्ने 'मणिहारावलिरामणीयकमिति, स्फटनीलमणीरुह-त्विषेति च नैषधम् स्तम्बयपात्रभेदे अलिञ्जरे (जाला) लिङ्गाग्रे, नागभेदे मणिबन्धे च । स्वार्थे कन् अलिञ्जरे न० ।

मणिकर्णिका स्त्री०मणिकर्णः मणिमयकर्णभूषणमस्त्यस्यां ठन् विष्णतपस्यादर्शनात् विस्मयेन शिवस्य मणिमयकुण्डल पतनस्थाने काशीस्थे तीर्थभेदे ।

मणिकार पु० मणिमयं भूषणं करोति कृ-अण् । (जह्वरि) मणिमयभूषणकारके प्रत्यक्षादिचतुःखण्डात्मकतत्त्वार्थ-चिन्तामणिनामकग्रन्थकारे गङ्गेशोपाध्याये च

मणिकूट पु० मणीनां कूट इव मणिप्रचुरं कूटं शृङ्गं वास्य । उत्तरदेशस्थे पर्व्वतभेदे । [ऋषभाख्यौषधे च ।

मणिच्छिद्रा स्त्री० मणिरिव छिद्रमस्याम् । मेदानामौषधे,

मणित न० मण-क्त । रतिकाले स्त्रीणामव्यक्तशब्दभेदे ।

मणिद्वीप पु० मणिमयः मणिप्रचुरः द्वीपः । क्षीरसमुद्रम-ध्यस्थे ध्येये द्वीपभेदे ।

मणिपर्व्वत पु० ६त० । पर्व्वतभेदे ।

मणिपूर न० मणिभिरिव पूर्यते प्रचुरदीप्तिमत्त्वात् । तन्त्रोक्ते नाभिदेशस्थे सुषुम्नानाडीमध्यगते पद्माकारे चक्रभेदे ।

मणिबन्ध पु० मणिर्बध्यतेऽत्र बन्ध-घञ् । प्रकोष्ठपाण्योर्मध्यस्थे करग्रन्थौ, सैन्धवलवणाकरे पर्व्वतभेदे च ।

मणिभूमि स्त्री०६त० । मणीनामाकरे । [खचिते मण्डपे ।

मणिमण्डप पु० मणिमयः मणिप्रचुरः मण्डपः । मणि-

मणिमन्थ पु० मणिर्मथ्यते निःसार्य्यतेऽस्मात् मन्थ-अपादाने घञ् । पर्व्वतभेदे । स कारणत्वेनास्त्यस्य अच् । सैन्धवलवणे तस्य मणिमन्थ (मन्थ) सिन्धुदेशान्तिकस्थपर्व्वतजातत्वात् ।

मणिमाला स्त्री०६त० । मणीनां मालेव । हारभेदे दन्तक्षत-विशेषे, दीप्तौ, लक्ष्म्याञ्च । [मणिवर्णे पु० ।

मणिराग न० मणेरिव रागो वर्णोऽस्य । हिङ्गुले । ६त० ।

मणिवीज पु० मणय इव वीजान्यस्य । दाडिमे ।

मणिसर पु० मणीन् सरति कारणत्वेन गच्छति सृ-अच् । मणिखचिते हारभेदे ।

मण्ड पु०न० मन-ड तस्य नेत्त्वम् । सर्व्वान्नानामग्ररसे, (माड) सारे, पिच्छे च । आमलक्यां, सुरायाञ्च स्त्री० । दधिमण्डे (मात्) न० । एरण्डवृक्षे, शाकभेदे, भूषायां च पु० ।

मण्डक पु० मडि-ण्वुल् । पिष्टकभेदे । [भूषायाम् न० ।

मण्डन पु० मण्डयति मडि-ल्यु । अलङ्कारके । भावे ल्युट ।

मण्डप पु०न० मडि-घञ् मण्डं भूषां पाति रक्षति पा-क मडि-कपन् वा । जनविश्रामस्थाने, देवादिगृहे च । यथा चण्डीमण्डपः विष्णुमण्डपइत्यादि । मण्डपानकर्त्तरि त्रि० । निष्पाव्यां (सूकशिम्बीभेदे) स्त्री० ।

मण्डल न०मडि-कलच् । चक्राकारेण वेष्टने, यथा सूर्य्यमण्डलं भू मण्डलम् चतुःशतयोजनमिते-देशभेदे, मण्डलाका-रेण विहिते पदार्थे, द्वादशराजचक्रे, गोले, समूहे 'अर्थ-मण्डलमण्डल'मिति वोपदेवः चक्रे, 'मण्डलाकारपादाग्रं मण्डलं स्थानमीरित'मित्युक्ते धन्विनां स्थानभेदे मण्डलं सर्व्वतोवृत्ति'रित्युक्ते 'सैन्यव्यूहभेदे, कल्पितरेखासन्नि-वेशेन रचिते पदार्थे च यथा षड्मण्डलं सर्व्वतोभद्रमण्डल-मित्यादि । विम्बे त्रि०स्त्रियां गौ०ङीष् ।सा गण्डदूर्व्वायाञ्च कुक्कुरे, सर्पभेदे च पु० । ततः स्वार्थे कन् । विम्बे, कुष्ठभेदे, आदर्शे, मण्डलाकारे, व्यूहे कुक्कुरे च पु० ।

मण्डलनृत्य न० मण्डलाकारेण नृत्यम् । चक्राकारेण परि-भ्रमणरूपे नृत्ये । [याम् ।

मण्डलपत्त्रिका स्त्री०मण्डलाकारं पत्त्रमस्याः ; रक्तपुनर्णवा-

मण्डलाधीश पु० मण्डलस्य देशविशेषस्याधीशः । मण्डलेश्वरे चतुःशतयोजनमितदेशाधिपे । [वटवृक्षे च ।

मण्डलिन् पु०मण्डलं कुण्डलनमस्त्यस्य इनि । सर्पे, विडाले

मण्डित त्रि० मडि-क्त । भूषिते । [मुनिभेदे बन्धभेदे च ।

मण्डूक पु० मण्डयति वर्षासमयम् मडि-ऊक । भेके, शोणाके,

मण्डूकपर्णी पु० मण्डूक इव पर्णमस्य । श्योनाके, शोणाके च । मञ्जिष्ठायां स्त्री० टाप् ङीप् वा । ब्राह्म्यां (वामनहाटि) ओषधिभेदे (थुलकुड़ी) च स्त्री० ङीप् ।

मण्डूकी स्त्री० मण्डूक इव पत्त्रमस्त्यस्य अच् गौरा०ङीष् । मञ्जिष्ठायाम्, आदित्यभक्तायां, द्राक्षायाम्, ओषधिभेदे, प्रगल्भनायिकायां, मण्डूकयोषिति स्त्री० ङीप् ।

मण्डूर न० मडि-ऊरच् । लौहमले । [जले (आलिपना)

मण्डोदक न० मण्डइवोदकम् । आतपतण्डुलचूर्णमिश्रित-

मत त्रि॰ मन-क्त। सम्मते, अभिप्रेते, ज्ञाते, अर्चिते च। भावे-क्त।
सम्मतौ, अभिप्राये, ज्ञाने, अर्च्चायाञ्च न॰।

मतङ्ग पु॰ माद्यति अनेन मद-अङ्गच् दस्य तः। मेघे, मुनिभेदे च

मतङ्गज पु॰ मतङ्गात् स्वेच्छातः जन-ड। गजे।

मतल्लिका स्त्री॰ मतं मतिमल्लति भूषयति ण्वुल् पृ॰। प्रशस्ते
अव्युत्पन्नोऽयमित्येके। [आर्य्यां, शाकभेदे च

मति स्त्री॰ मन-भावे क्तिन्। ज्ञाने, इच्छायां, स्मृतौ च। क्तिच्।

मतिदा स्त्री॰ मतिं ददाति दा-क। ज्योतिष्मतीलतायाम्।
(शिमुडी)। [भ्रंशे भ्रान्तौ

मतिभ्रम पु॰ मतेर्भ्रमः अयथार्थविषयत्वेन भ्रमणम्। बुद्धि-

मतिविभ्रम पु॰ मतिं बुद्धिं विभ्रमयति वि+भ्रम-णिच् अण्।
उन्मादरोगे,।

मत्क पु॰ मद-क्विप् स्वार्थे कन्। मत्कुणे (छारपोका) मामिदम्
कन्। मत्सम्बन्धिनि 'मैतन्मतं मत्कमि'ति भट्टिः।

मत्कुण पु॰ मद-क्विप् कुणयति कुण-अच् कर्म॰। कीटभेदे
(छारपोका)। [नागः

मत्कुणारि पु॰ ६त॰। (सिद्धि) भङ्गायां तत्सम्पर्केण हि तस्य

मत्त पु॰ मद-क्त। दुर्मदे गजे। क्षीवे, मदयुक्ते, हृष्टे च त्रि॰।

मत्तकाशि(सि)नी स्त्री॰ मत्तेव क्षीवेव काशते कासति गच्छति
वा णिनि पृ॰ह्रस्वः। उत्तमयोषिति, स्त्रीमात्रे च।

मत्तमयूर पु॰ मत्तो मयूरो यस्मात्। मेघे, छन्दोभेदे च।

मत्तवारण पु॰ कर्म॰। मत्तहस्तिनि। मत्तं वारयति वृ-णिच्-
ल्यु। प्रासादवरण्डे न॰। (वारेण्डा)

मत्तालम्ब पु॰ मत्तैरालम्ब्यते आ+लबि-घञ्। (वारेण्डा)
प्रासादवरण्डे।

मन्त्र गुप्तभाषणे चु॰आ॰सक॰ सेट् इदित्। मन्त्रयते अममन्त्रत

मत्सर पु॰ मद-सर। अन्यशुभद्वेषे, परसम्पत्त्यसहने, क्रोधे च
तद्वति, कृपणे च त्रि॰। मक्षिकायां स्त्री॰। [मत्सी

मत्स्य पु॰ मद-स्यन्। जलजन्तुभेदे (माछ) जातौ स्त्रियां ङीप्।

मत्स्यकरण्डिका स्त्री॰ मत्स्यानां करण्डिकेवाधारः। (खालुइ)
मत्स्यरक्षणाधारे पात्रभेदे। [वल्याम्, जलपिप्पल्याञ्च

मत्स्यगन्धा स्त्री॰ मत्स्यस्येव गन्धोऽस्याः। व्यासमातरि, लाङ्ग-

मत्स्यण्डी स्त्री॰ मत्स्यं स्यन्दते अच् पृ॰। खण्डविकारे
(मिछरि) स्वार्थे कन्। अत्रैव।

मत्स्यधानी स्त्री॰ मत्स्या धीयन्तेऽस्यां धा-ल्युट् ङीप्। मत्स्य-
रक्षणाधारे (खालुइ) पात्रभेदे। [कटुकायाम् (कट्की)

मत्स्यपित्ता पु॰मत्स्यस्य पित्तमिव रसोऽस्यस्याः अच्। कटुरो-

मत्स्यरङ्ग पु॰ मत्स्येन रजति रञ्ज-कर्त्तरि संज्ञायां घञ्।
(माछराङ्गा) पक्षिभेदे त्रिभुवनविदितो हा मत्स्यरङ्ग इत्युद्भटः

मत्स्यराज पु॰ ६त॰। रोहितमत्स्ये।

मत्स्यविन्ना स्त्री॰ विद-लाभे क्तः मत्स्यो मत्स्यरसो विन्नो यया
तत्त्यतिक्तत्वात्। कटुकायाम्।

मत्स्यवेधन न॰ मत्स्यो विध्यतेऽनेन विध-ल्युट्। वडिशे स्त्रीत्व-
मपि ङीप्। मद्गुपक्षिणि (पानकौड़ि) पु॰।

मत्स्याक्षी पु॰मत्स्यस्याक्षीव पुष्पमस्याः। ब्राह्म्यां (वामनहाटि)
सोमलतायां, गण्डदूर्व्वायां, हिलमोचिकायाञ्च।

मत्स्याङ्गी स्त्री॰ मत्स्यइव तत्पित्तमिवाङ्गं तिक्तत्वात् यस्याः।
हिलमोचिकायाम्। [जलपिप्पल्याम्।

मत्स्यादनी स्त्री॰ मत्स्यइवाद्यते आस्वाद्यते अद-कर्म्मणि ल्युट्।

मत्स्योदरी स्त्री॰ मत्स्यगन्धयुक्तमुदरमस्याः। व्यासमातरि,
मत्स्यगन्धायां, काशीस्थे तीर्थभेदे च। [थः, मथः माथः

मथ विलोडने भ्वा॰पर॰सक॰ सेट्। मथते अमथीत् ज्वला॰ वा

मथ वधे सक॰ क्लेशे अक॰ भ्वा॰ पर॰ सेट् इदित्। मन्थति। अमन्थीत्

मथन न॰ मथ-ल्युट्। वधे, क्लेशे, विलोड़ने च। 'क्षीरोदम-
थनोद्भूत' इति पुराणम्। [कारिकावृक्षे

मथन पु॰ मथ्यतेऽग्निचयनार्थमसौ मथ-कर्म्मणि ल्युट्। गणि-

मथित न॰ मथ-क्त। निर्ज्जलतक्रे। पीड़िते, हते च त्रि॰।

मथुरा स्त्री॰ मथ-उरच्। स्वनामख्यातायां नगर्याम्।

मद हर्षे दि॰पर॰अक॰ सेट् शमा॰। माद्यति अमदत् अमादीत्
अमदीत्। निष्ठायामनिट् पुषादिरयं तेन अमददित्ये-
वेति पाणिनीयाः। घटा॰ मदयति। [घटा॰ मदयति

मद गर्व्वे दैन्ये च भ्वा॰पर॰अक॰सेट्। मदति अमादीत्-अमदीत्

मद तर्पणे चु॰आ॰सक॰सेट्। मादयते। अमीमदत।

मद जाड्ये, स्वप्ने, मदे च। आमोदे स्तुतौ दीप्तौ यथायथं अक॰
सक॰ च भ्वा॰ आत्म॰ इदित्। मन्दते अमन्दिष्ट।

मद पु॰ मद-अच्। हस्तिगण्डजले, आमोदे गर्वे रेतसि,
मृगमदे, मत्ततायाम्, नदे, कल्याणकरे वस्तुनि च।

मदकट पु॰ मदेन कटति कट-अच्। षण्डे (षांड़) मदोत्कटे त्रि॰

मदकल पु॰ मदेन कलति कल-अच्। मत्तहस्तिनि-मदोत्कटे
अव्यक्तशब्दकारिणि च त्रि॰। [मदिरायां स्त्री॰ टाप्।

मदगन्ध पु॰ मदस्य हस्तिदानस्येव गन्धोऽस्य। सप्तच्छदवृक्षे

मदघ्नी स्त्री॰मदं मदिराजां मत्ततां हन्ति-हन-ट ङीप्। पूति-
कायाम्। [ङीप्।

मदन पु॰ माद्यत्यनेन मद-करणे ल्युट्। कामदेवे, सुरायां स्त्री॰

मदनक पु॰ मदयति मद-णिच्-ल्युट् स्वार्थे कन्। दमनकवृक्षे

मदनचतुर्द्दशी स्त्री॰ मदनस्य तदुपासनार्था चतुर्द्दशी। चैत्र-

शुक्लचतुर्दश्याम् । [शुक्लत्रयोदश्याम् । मदनतिथ्यादयोऽप्यत्र
मदनत्रयोदशी स्त्री० मदनस्योपासनार्थां त्रयोदशी । चैत्र-
मदनमोहन पु० मदनमपि मोहयति मुह-णिच् ल्यु । श्रीकृष्णे
मदनसदन न० ६त० । स्त्रीचिह्नभेदे । ज्योतिषोक्ते लग्ना-
वधिके सप्तमे स्थाने च । [दादौ दशाभेदे ।
मदनावस्था स्त्री० मदनकृतावस्था । कामिनां स्मरकृते उन्मा-
मदनी स्त्री० माद्यत्यनया मद-ल्युट् । सुरायाम्, कस्तूर्याम्,
अतिमुक्तके च ।
मदभञ्जिनी स्त्री० मदं भनक्ति भन्‍ज-णिनि । शतमूल्याम् ।
मदयन्ती स्त्री० मद-णिच्-शतृ गौ० ङीप् । वनमल्लिकायाम्
(काठमल्लिका) स्वार्थे कन् ह्रस्वः । तत्रैवार्थे ।
मदयित्नु पु० मद-णिच्-इत्नुच् । कामदेवे, मेघे, शौण्डिके,
च । मद्ये न० । मादके त्रि० । [तालवृक्षे ।
मदसार पु० मदं सारयति गमयति सृ-णिच्-अण् उप० ।
मदाढ्य पु० मदेन मदकारणेन (ताड़ि) रसेनाढ्यः । ताल-
वृक्षे । रक्तझिण्ट्याम् स्त्री० ।
मदालापिन् पु० मदेनालपति आ+लप-णिनि । कोकिले ।
मदिरा स्त्री० मद-किरच् । 'माध्वीकं पानसं द्राक्षं खार्ज्जूरं
तालमैक्षवम् । मैरेयं माक्षिकं टाङ्कं मधूकं नारिकेलजम् ।
मुख्यमन्नविकारोत्थं मद्यानि द्वादशैव तु'इत्युक्ते मद्यसा-
मान्ये, मत्तखञ्जने च । रक्तखदिरे पु० ।
मदोत्कट पु० मदेन दानवारिणा उत्कटः उदग्रः । मत्तगजे ।
मदिरायां स्त्री० । मदोद्धते त्रि० ।
मदोदग्र पु० मदेन उदग्रः उग्रः । मत्ते'मदोदग्राः ककुद्मन्त'
इति रघुः । नार्यां स्त्री० ।
मदोद्धत त्रि० मदेन उद्धतः । मत्ते । [पक्षिभेदे ।
मद्गु पु० मस्ज-उ दृ० धातोर्मदादेशः गुक् च । (पानिकौड़ि)
मद्गुर पु०मद-उरच् गुक् च । (मागुर) मत्स्यभेदे । स्वार्थे कन् तत्रैव
मद्य न० माद्यत्यनेन करणे यत् । मदिराशब्दे उक्तमाध्वी-
कादिद्वादशविधे मादकद्रव्ये । [धातकीवृक्षे (धाइफुल) ।
मद्यवासिनी स्त्री० मद्यस्येव वासो गन्धो विद्यतेऽस्याः इनि ।
मद्यबीज न०६त०। किण्वादौ (वाकस) मद्यकारणे पदार्थजाते
मद्यसन्धान न० मद्याय मद्योत्पादनाय सन्धानम् अभिषवः ।
मद्योत्पादनव्यापारे ।
मद्यामोद पु० मद्यस्येव आमोदः गन्धोऽस्य । बकुलवृक्षे ।
मद्र पु० मद-रक् । 'विराटपाण्ड्ययोर्मध्ये पूर्वदक्षिणतेन च ।
मद्रदेशः समाख्यात' इत्युक्ते देशे, नृपे, मङ्गले च ।
मधु न०मन-उ नस्य धः । मद्ये,'गर्ज्ज गर्ज्ज क्षणं मूढ ! मधु-
यावत् पिबाम्यह'मिति चण्डी । क्षौद्रे, 'मधु वाता ऋता-
यते' इति मधुसूक्तम् पुष्परसे 'मधु द्विरेफः कुसुमैकपात्रे'
इति कुमारः । जले, मधुररसे च । 'मधु नक्तमुत' इति मधुसूक्तम् ।
विष्णुकर्णमलजाते दैत्यभेदे । 'विष्णु-
कर्णमलोद्भूतावसुरौ मधुकैटभाविति पुराणं कुम्भीनस्या
भर्त्तरि दैत्यभेदे वसन्तर्त्तौ,चैत्रे मासि,(मौल) वृक्षभेदे, अ-
शोकवृक्षे,यष्टिमधौ च पु०। प्राणिनां शुभाशुभकर्मणि न०।
जीवन्त्यां स्त्री० । स्वार्थे कन् । यष्टिमधौ,त्रपुणि च न० ।
मधुकर पु० मधूनि करोति सञ्चित्य निष्पादयति कृ-अच् ।
भ्रमरे, तद्योषिति स्त्री० ङीप् । कामिजने, भृङ्गराजे
च पु० । मधुकृदादयोऽपि भ्रमरे ।
मधुकर्कटी स्त्री० मधुः मधुरा कर्कटी । जम्बीरभेदे, मिष्ट-
खर्जूरिकायाञ्च । स्वार्थे कन् ह्रस्वः टाप् । बीजपूरे ।
मधुका स्त्री० मध्विव इवार्थे कन् । यष्टिमधौ, मधुपर्णीवृक्षे च
मधुकोष पु० मध्वर्थं कृतः कोषः । (मौचाक) मक्षिकाकृते
कोषाकारे पदार्थे । [कन् । तत्रैव ।
मधुक्षीर पु० मधु मधुरं क्षीरमस्य । खर्जूरवृक्षे । [स्वार्थे
मधुखर्ज्जूरी स्त्री०मधुर्मधुरा खर्जूरी । अतिमिष्टखर्जूरीभेदे ।
मधुज न० मधुनो जायते जन-ड । सिक्थके (मोम) । मधुदैत्य
मेदोजातायां भूमौ स्त्री० । [(कमलालेबु) ।
मधुजम्बीर पु० मधुर्मधुरः जम्बीरः । अतिमिष्टजम्बीरे ।
मधुजित् पु० मधुनामासुरं जितवान् जि-भूते क्विप् । विष्णौ
मधुभिन्मधुरिपुप्रभृतयोऽप्यत्र ।
मधुतृण न० कर्म० । इक्षौ । पुंस्त्वमपि । [मधुत्रिकमप्यत्र न० ।
मधुत्रय न० मधूनां मधुराणाम् त्रयम् । मधुघृतसितानां त्रये
मधुदूत पु० मधोर्वसन्तस्य दूत इवाग्रसरत्वात् । आम्रवृक्षे ।
पाटलायां स्त्री० ङीप् ।
मधुद्रव पु० मधुरो द्रवोऽस्य । रक्तशिग्रौ ।
मधुद्रुम पु० मध्वर्थं मद्यार्थं द्रुमः । (मौल) वृक्षभेदे, तत्पुष्पेण
हि पौष्पमधुसम्भव । [विकारादौ ।
मधुधूलि स्त्री० मधुर्मधुरा धूलिरिव । खण्डे (खांड) गुड़-
मधुधेनु स्त्री० दानार्थं कल्पितायां मधुप्रभृतिद्रव्यकृतधेनौ ।
मधुप पु० मधु पिबति पा-क । भ्रमरे । मधुपायिनि त्रि०
'प्रारब्धो मधुपैरकारणमहो' इत्युद्भटः ।
मधुपर्क न० पृच-घञ् मधुनः पर्कः योगो यत्र । मधुयुते
कांस्यपात्रस्थे कांस्यपात्रान्तरेणावृते दध्नि 'दधिसर्पिर्जलं
क्षौद्रं सिता चैतैश्च पञ्चभिः, प्रोच्यते मधुपर्कस्तु' इत्युक्ते
दध्यादिद्रव्यपञ्चके च ।

मधुपर्णी स्त्री० मधु इव हितकरं पर्णं यस्याः। गुडूच्यां, गाम्भार्य्यां, नीलीवृक्षे, वराहक्रान्तायाम्, मधुवीजपूरे च।
मधुपालिका स्त्री० मधूनि पालयति पाल-ण्वुल्। गाम्भार्य्याम्
मधुपीलु पु० कर्म०। मधुरपीलौ।
मधुपुरी स्त्री० मधोर्दैत्यस्य पुरी। मथुरायाम्।
मधुपुष्प पु०मधुप्रचुरं पुष्पं यस्य। मधुद्रुमे,(मौल)शिरीषवृक्षे, अशोकवृक्षे, वकुलवृक्षे च। दन्तीवृक्षे, नागदन्तीवृक्षे च स्त्री० टाप्। [भूमिजम्बूवृक्षे।
मधुप्रिय पु० मधु मधुरं प्रियं यस्य। बलरामे। मधुइव प्रियः।
मधुफल पु० मधुरं फलं यस्य। मधुनारिकेले। मधुखर्जूरिकायां स्त्री० टाप्।
मधुवल्ला स्त्री० मधु वल्लं यत्र। माधवीलतायाम्। [याम्
मधुमक्षिका स्त्री० मधुसञ्चायिका मक्षिका (मौमाछि) सरघा-
मधुमज्जन् पु० मधुरं मज्ज सारोऽस्य। आखोटकवृक्षे।
मधुमत् त्रि० मधुर्मधुररसोऽस्त्यस्य मतुप्। माधुर्य्यवति 'मधुमत् पार्थिवं रज' इति मधुसूक्तम्। नदीभेदे, योगशास्त्रप्रसिद्धे योगिनां चित्तवृत्तिभेदे, वैदिकप्रसिद्धे 'मधु वाता' इत्यादौ ऋक्त्रये, तन्त्रोक्ते देवी नायिकाभेदे च स्त्री०ङीप्।
मधुमर्कटी स्त्री० मधुजाता मर्कटी शाक०। (मिताखण्ड) मधुजाते खण्डे। [मालत्याम्। स्वार्थे कन्। तत्रैव।
मधुमल्लि(ल्ली) स्त्री० मल्ल-इन् वा ङीप् मधुप्रधाना मल्लिः(ल्ली)
मधुमूल न० मधुरं मूलम्। (मौआलु) आलुभेदे। [वा ङीप्
मधुयष्टि स्त्री०मधुरा यष्टिः काण्डम्। इक्षौ। यष्टिमधौ स्त्री०
मधुयष्टिका स्त्री० मधुरा यष्टिरिव इवार्थे कन्। यष्टिमधौ।
मधुर पु० मधु माधुर्य्यं राति रा-क, अस्त्यर्थे र वा। गुडादिरस्ये मिष्टरसे,माधुर्य्यरसवति,इक्ष्वादौ,मनोहरे, 'मधुरया मधुबोधितमाधवी'ति माघः प्रिये च त्रि०। रक्तशिग्रौ, राजाम्रे, रक्तेक्षौ,गुड़े,शालौ,जीरके च पु०। वङ्गे, सीसे च न० स्वार्थे कन्। जीरके शतपुष्पायां यष्टिमधौ, काकोल्यां, शतावर्य्यां वृहज्जीवन्त्यां, मधुकर्कटिकायां, मधूल्यां,मेदायां, पालङ्कशाके (मौरी) मिश्यायाञ्च स्त्री०। स्वार्थे कन् अत इत्त्वम्। मिश्यायाम् स्त्री०।
मधुरजम्बीर पु० कर्म०। (कमलालेबु) जम्बीरभेदे।
मधुरत्वच पु० मधुरा त्वचा यस्य। धववृक्षे।
मधुरफल पु० मधुरं फलमस्य। राजवदरे।
मधुरवल्ली स्त्री० कर्म०। मधुवीजपूरे, जम्बीरभेदे च।
मधुरस पु० मधुन इव रसो यस्य। इक्षौ,जले च। मूर्व्वायां, द्राक्षायां, दुग्धिकायां, गाम्भार्य्याञ्च स्त्री०।

मधुरस्रव स्त्री० मधुरं स्रवति स्रु-अच्। पिण्डखर्जूर्य्याम्।
मधुराम्लक पु०कर्म०। आम्रातके।
मधुलग्न पु० मधुर्मधुररसो लग्नो यत्र। रक्तशोभाञ्जने।
मधुलिका स्त्री० मधु माधुर्य्यं लिटति गाहते लिट-क इ०। राजिकायां (राइसर्षा)। [णिनि। मधुलेह्यत्यप्यत्र
मधुलिह् पु० मधु लेढि आस्वादयति लिह-क्विप्। भ्रमरे
मधुवन न० मधुदैत्याधिष्ठितं वनम्। मथुराक्षेत्रस्थे वनभेदे किष्किन्धास्थे मधुप्रचुरे वनभेदे च।
मधुवल्ली स्त्री० मधुप्रधाना वल्ली। यष्टिमधौ।
मधुवार पु० मधुनो मद्यस्य वारः क्रमः। पुनःपुनर्मद्यपानक्रमे
मधुवीज पु० मधु मधुरं वीजं यस्य। दाड़िमे।
मधुवीजपूर पु० कर्म० (लेबुभेदे) मधुकर्कटिकायाम्।
मधुव्रत पु० मधु तत्सञ्चयो व्रतं सततानुशीलनं यस्य। भ्रमरे
मधुशाख पु० मधुर्मधुरा शाखाऽस्य। (मौल) वृक्षे।
मधुशिग्रु पु० मधुः मधुरः शिग्रुः। रक्तशोभाञ्जनवृक्षे।
मधुशेष पु० न०मधुनः शेषः उच्छिष्टम्। सिक्थके (मोम)।
मधुश्रेणी स्त्री० मधुनः श्रेणीव। मूर्व्वायाम्।
मधुश्वासा स्त्री० मधुन इव श्वसित्यस्मात् श्वस-अपादाने घञ्। जीवन्तीवृक्षे। [सारथ्यादयोऽप्यत्र।
मधुष्ठील पु० मधु ष्ठीले गर्भेऽस्य। (मौल) गुडपुष्पवृक्षे। [मधु-
मधुसख पु० मधोर्वसन्तस्य सखा सहचरः अच् स०। कामदेवे
मधुसूदन पु० मधुं तन्नामासुरं सूदयति, मधु,जीवानां शुभाशुभकर्म्म, ज्ञानदानेन सूदयति वा सूद-ल्यु। श्रीकृष्णे। 'भक्तानां कर्म्मणाञ्चैव सूदनात् मधुसूदन' इति निरुक्तेः मधु माध्वीकं सूदयति भक्षयति। भ्रमरे। मधुइव सूद्यते भक्ष्यते ल्युट् ङीप्। पालङ्गीशाके।
मधुस्रव पु०मधूनि मद्यानि स्रवन्त्यस्मात् स्रु-अप्। (मौलवृक्षे)
मधुस्रवस् पु० मधु स्रवति अस्मात् स्रु-असुन्। (मौल) वृक्षे।
मधुस्वर पु० मधुर्मधुरः स्वरोऽस्य। कोकिले। मधुरस्वरवति त्रि० [क्विप्। विष्णौ।
मधुहन् पु० मधुनामासुरं कर्मफलं वा ज्ञानद्वारा हन्ति हन्
मधूक न० मह-ऊक हस्य धः। यष्टिमधौ। (मौल) वृक्षे पु०।
मधूच्छिष्ट न० मधुन उच्छिष्टमवशिष्टम्। (मोम) सिक्थके मधूच्छितमप्यत्र।
मधूपघ्न पु०न० मधुदैत्यस्योपघ्नमाश्रयः। मथुरानगरे।
मधूल पु०मधु लाति ला-क इ०। जलजगिरिजमधूकवृक्षयोः। मधुकर्कट्याम् आम्रे च स्त्री०गौरा०ङीष्। स्वार्थे कन् अत इत्त्वम् टाप्। मूर्व्वायाम्।

मध्य पु० मन-यक् नस्य धः। देहस्यावयवभेदे। (माजा) 'मध्येन सा वेदिविलग्नमध्ये'ति कुमारः। न्टत्यादौ-मन्दत्वशीघ्रत्वभिन्ने व्यापारभेदे, पूर्व्वापरसीमयोरन्तराले, परार्द्धसंख्यातोऽर्वाचीनायां सङ्ख्यायां, तत्संख्याते च। 'अन्त्यं मध्यं परार्द्ध'मिति लीला० ज्योतिषोक्ते ग्रहाणां गतिभेदे स्त्री० तद्वति ग्रहे पु०। न्याय्ये, अन्तर्वर्त्तिनि च त्रि०। [स्वार्थे।

मध्यगन्ध पु० मध्ये फलमध्ये गन्धो यस्य। आम्रवृक्षे। [शब्द-

मध्यतस् अव्य० मध्य+तसिल्। प्रथमापञ्चमीसप्तम्यर्थवृत्तेर्मध्य-

मध्यदेश पु कर्म०। 'हिमवद्विन्ध्ययोर्मध्यं यत् प्राग्विनशनादपि। प्रत्यगेव प्रयागाच्च मध्यदेशः प्रकीर्त्तित' इत्युक्ते देशभेदे

मध्यन्दिन न० मध्यं दिनस्य अलुक्समा०। मध्याह्ने।

मध्यपदलोपिन् पु० मध्यपदस्य लोपोऽस्त्यस्य इनि। व्याकरणप्रसिद्धे शाकपार्थिवादिके समासभेदे।

मध्यम त्रि० मध्ये भवः म। मध्यभवे। सप्तस्वरमध्ये क्रौञ्चस्वरस्थिते पञ्चमे स्वरे पु०। [र्मध्यवर्त्तित्वात्।

मध्यमपाण्डव पु० कर्म०। अर्जुने तस्य पूर्व्वापरयोर्द्वयोर्द्वयो

मध्यमभृतक पु० कर्म०। 'मध्यमस्तु कृषीवल' इत्युक्ते मध्यमे दासे कृषीवलादौ।

मध्यमलोक पु०कर्म्म०। पृथिव्याम् तस्याः पातालस्वर्गलोकयोर्मध्यवर्त्तित्वात् 'मध्यमलोकपाल' इति रघुः मध्यलोकोऽप्यत्र

मध्यमसंग्रह पु०कर्म०। 'प्रेषणं गन्धमाल्यानां धूपभूषणवाससाम्। प्रलोभनञ्चान्नपानैर्मध्यमः संग्रहोमत' इत्युक्ते मध्यमे स्त्रीसंग्रहरूपे विवादभेदे।

मध्यमसाहस कर्म० 'वासःपश्वन्नपानानां गृहोपकरस्य च। एतेनैव प्रकारेण मध्यमं साहसं स्मृत'मित्युक्ते परकीयवस्त्रादेर्भङ्गाक्षेपादिरूपे बलकरणककर्मरूपे साहसभेदे 'पणानां द्वे शते सार्द्धे प्रथमः साहसःस्मृतः। मध्यमः पञ्च विज्ञेय' इत्युक्ते पञ्चपणात्मके दण्डभेदे पु०।

मध्यमा स्त्री० मध्य+म। दृष्टरजस्कायां नार्य्याम्, तर्ज्जन्यनामयोरन्तःस्थायामङ्गुलौ, पद्मादीनां कर्णिकायाम्, हृदयोत्पन्नायां वैखर्य्यादिषु मध्ये वाणीभेदे, नायिकाभेदे च।

मध्यमाहरण न० वीजगणितप्रसिद्धे अव्यक्तमानज्ञापके गणनाभेदे। [अर्द्धरात्रे।

मध्यरात्र पु०मध्यं रात्रेः एकदेशि स० अच् समा०। निशीथे

मध्यवर्त्तिन् त्रि० मध्ये वर्त्तते वृत-णिनि। वादिप्रतिवादिनोरन्ययोर्वा पचप्रतिपक्षयोर्वाक्यादिविषयविमर्शपूर्व्वकं तत्त्वनिर्णायके, स्वार्थाविरोधेन परार्थसम्पादके, कार्य्यसम्पादके च मध्यस्थे।

मध्यस्थ पु०मध्ये तिष्ठति स्था-क। मध्यवर्त्तिनि, उदासीने च। 'माध्यस्थ्यमिष्टेऽप्यवलम्बतेऽर्थे' इति कुमारः।

मध्या स्त्री०स्त्रियां टाप्। तगणरपादके छन्दोभेदे नायिकाभेदे मध्यमाङ्गुलौ च।

मध्याह्न पु०मध्यमह्नः एक०स० टच् समा० अह्नादेशः। त्रिधा विभक्तदिनस्य द्वितीये भागे, 'प्रातःकालो मुहूर्त्तांस्त्रीन् संगवस्तावदेव तु। मध्याह्नस्त्रिमुहूर्त्तं स्या'दित्युक्ते पञ्चधाविभक्तदिनस्य तृतीये भागे च। [कन्। तत्रैव।

मध्वालुक पु० मधुर्मधुर आलुः। (मौ आलु) मूलभेदे। ततः

मध्वासव पु० मधुना पुष्परसेन कृत आसवः। (मौल) मधुद्रुमपुष्पजाते मद्ये। [अमनीत्।

मन पूजायां सक०गर्वे अक०भ्वा०पर०सेट्। मनति। अमानीत्-

मन गर्व्वे अक०चु०आ०सेट्। मानयते अमीमनत।

मन बोधे तना०आ०सक०सेट्। मनुते अमनिष्ट।

मन बोधे दि०आ०सक०अनिट्। मन्यते। अमंस्त।

मन धृतौ अद०चु०उ०सक०सेट्। मनयति ते अममनत् त।

मन पु० मन-अच्। जटामांस्याम्।

मनःशिला स्त्री०मनः शब्दनाम्नी शिला। (मन्छल) रक्तवर्णे उपधातुभेदे 'मनःशिलाविच्छुरिता निषेदुरि'ति कुमारः। पृ० वा ह्रस्वे पुंस्त्वमपि। 'दष्टैर्मनःशिलगुहैरविदार्य्यमाणे'ति।

मनस् न० मन्यतेऽनेन मन-असि। सर्व्वेन्द्रियप्रवर्त्तके अन्तरिन्द्रिये, तच्च वेदान्तमते सङ्कल्पविकल्पात्मकवृत्तिमदन्तःकरणं सुखदुःखाद्याधारः 'कामः संकल्पोविचिकित्सा श्रद्धाऽश्रद्धा धृतिरधृतिर्ह्रीर्धीर्भीरित्येतत् सर्व्वं मनएवे'ति श्रुतेः न्यायमते तज्ज्ञानसाधनमिति भेदः। मनःशिलायाञ्च।

मनसा स्त्री० मननं मनं स्यति सो-क। आस्तीकस्य मुनेर्मातरि वासुकिभगिन्याम् जरत्कारिपत्न्यां नाम्ना जरत्कारौ।

मनसादेवी स्त्री० मनसा दीव्यति दिवः करणस्य कर्म्मत्वात् कर्म्मोपपदत्वेन अण् ङीप् अलुक्स०। मनसाशब्दार्थे।

मनसिज पु० मनसि जायते जन-ड सप्तम्या वा अलुक्। कामदेवे। लुकि। मनोजोऽप्यत्र। एवं चित्तजातादयोऽप्यत्र।

मनसिशय पु० मनसि शेते अच् वा अलुक्। कामदेवे।

मनस्कार पु० कृ-घञ् मनसःकारोव्यापारभेदः चित्तस्य सुखतत्परत्वे।

मनस्ताप पु० मनसस्तापः अनुतापः। अनुतापे, मनःपीड़ायाञ्च

मनस्विन् त्रि० प्रशस्तं मनोऽस्त्यस्य विनि। प्रशस्तमनस्के। स्त्रियां ङीप्। 'मनस्विनीनां प्रतिपत्तिरीदृशी'ति कुमारः

मनाक् अव्य०मन-आकि। ईषदर्थे, मन्दे च 'कुतूहलाक्रान्तमना

मनागभूदि'ति नैषधम् । [वृक्षभेदे । ईषत्करे त्रि॰

मनाक्कर न॰ मनाक् करोति कृ-अच् । भल्लिकागन्धयुक्ते अगु-

मनावी स्त्री॰ मनोः पत्नी वा ङीप् औङ् च । मनोः पत्न्याम्

मनित त्रि॰ भ्वा॰ मन-क्त । ज्ञाते ।

मनीषा स्त्री॰ ईष-अङ् मनस ईषा शक॰ । बुद्धौ ।

मनीषिन् पु॰ मनीषा अस्त्यस्य इनि । पण्डिते । बुद्धियुक्ते त्रि॰

मनु स्त्री॰ मन-उ । पृक्कायाम् (पिडिङ्गशाक) मनुपत्न्याञ्च ।

प्रजापतिभेदे, धर्म्मशास्त्रकर्त्तरि स्वायम्भुवे स्मृतिभेदे च पु॰

मनुज पु॰ मनोः स्वायम्भुवात् जायते जन-ड । मनुष्ये

स्त्रियां जातौ ङीप् । [जातौ ङीप्

मनुष्य पु॰ मनोरपत्यं यत् षुक् च । मानवे जातिभेदे । स्त्रियां

मनुष्यधर्मन् पु॰ मनुष्यस्येव धर्म्मो यस्य नरवाहनत्वात् अ-

निच् समा॰ । कुवेरे । [मनःशिलायाम् ।

मनोगुप्ता स्त्री॰ मनसा मनःशब्देन तच्छब्दवाच्यत्वात् गुप्ता ।

मनोजव त्रि॰ जु-अच् मनो जवं वेगवत् गमनाय यस्मिन् ।

पितृतुल्ये । मनस इव जवो यस्य । अतिवेगवति त्रि॰।

अग्निजिह्वायां स्त्री॰ । [इङ्गितज्ञे ।

मनोजवृद्धि पु॰ मनोजस्य कामस्य वृद्धिर्यस्मात् ५ब॰। काम-

मनोज्ञ त्रि॰ मनो जानाति ज्ञापयति बोधनाय प्रत्यक्षीकरोति

अन्तर्भूतण्यर्थे ज्ञा-क । मनोहरे । मनःशिलायां,वन्ध्याक-

र्कोट्यां, काढ्यां, जीरके, मदिरायाञ्च स्त्री॰ ।

मनोभव पु॰ मनसि भवति भू-अच् । कामदेवे मनोजमनो-

भूप्रभृतयोऽप्यत्र । [प्रापकत्वात् । इच्छायाम्

मनोरथ पु॰ मनएव रथोऽत्र, मनसो रथइव वा इष्टसाध्य

मनोरम त्रि॰ मनोरमयति रम-णिच्-अच् उप॰ । मनोहरे ।

गोरोचनायां स्त्री॰ ।

मनोहत त्रि॰ मनो हतं यस्य । प्रतिहते, प्रतिबद्धे च ।

मनोहर त्रि॰ मनो हरति स्वदर्शनाय हृ-अच् । रुचिरे । कुन्द-

वृक्षे पु॰। जात्यां, स्वर्णयूथ्यां च स्त्री॰। स्वर्णे न॰। णिनि।

मनोहारीति मनोहरे ।

मनोह्वा स्त्री॰ मनःशब्देनाह्वयते ह्वे-घञर्थे क । मनःशिलायाम्

मन्ज मार्ज्जने सक॰ध्वनौ अक॰भ्वा॰पर॰सेट। मञ्जति अमञ्जीत्

मन्तु पु॰ मन-कु तुट् च । अपराधे, मनुष्ये, प्रजापतौ च ।

मन्त्र पु॰ मत्रि-अच् । गुप्तभाषणे, रहसि कर्त्तव्यावधारणार्थकृतौ

देवादीनां साधनार्थं तन्त्राद्युक्ते शब्दभेदे, वेदविभागभेदे च

मन्त्रजिह्व पु॰ मन्त्रएव जिह्वा आस्वादनसाधनं यस्य । अग्नौ,

मन्त्रेण दत्तहविरास्वादकत्वात्तस्य तथात्वम् ।

मन्त्रदातृ पु॰ दा-तृच् ६त॰। गुरौ ।

मन्त्रिन् पु॰ मन्त्रयते णिनि । धीसचिवे येन सह रहसि

कर्त्तव्यमवसीयते तस्मिन् अमात्ये ।

मन्थ क्लेशे अक॰ विलोड़ने सक॰भ्वा॰पर॰सेट् । मन्थति अमन्थीत्

मन्थ विलोडे क्र्या॰पर॰द्विक॰सेट् । मथ्नाति अमन्थीत् ।

मन्थ पु॰ मन्थ-करणे घञ् । मन्थनदण्डे । 'सक्तुभिः सर्पिषा-

भ्यक्तैः शीतवारिपरिप्लुतैः । नात्यच्छो नातिसान्द्रश्च मन्थ

इत्यभिधीयते' इत्युक्ते पेयभेदे, सूर्य्ये, अर्कवृक्षे, नेत्रमले, कि-

रणे च । भावे घञ् । आलोडनादौ ।

मन्थज न॰ मन्थात् दधिमन्थनात् जायते जन-ड । नवनीते ।

मन्थन पु॰ मथ्यतेऽनेन करणे ल्युट् । मन्थानदण्डे ।

मन्थर न॰ मन्थ-करच् । कुसुम्भराम् । कोषे, फले, बाधे मन्था-

नदण्डे च पु॰ वक्रे, नीचे, जड़े, मन्दे च त्रि॰ । 'मदयमन्देभ

स्खलनाखमन्थर' इति नै॰ । कैकेय्याः दास्यां स्त्री॰ ।

मन्थशैल पु॰६त॰ । समुद्रमन्थनाय मन्थनदण्डरूपेण कल्पिते

मन्दरपर्व्वते । [न्दाख

मन्थान पु॰ मन्थ-आनच् । मन्थनदण्डे, आरग्वधवृक्षे च (सो-

मन्द त्रि॰ मदि-अच् । मूर्खे मृदौ, अभाग्ये, रोगिणि, अल्पे,

स्वतन्त्रे, खले च । शनिग्रहे, हस्तिभेदे, यमे, प्रलये च पु॰।

ज्योतिषोक्ते रविसंक्रान्तिभेदे स्त्री॰ ।

मन्दग त्रि॰ मन्दं गच्छति गम-ड । मृदुगामिनि शनि, शानि-

पुरुष, वृष, हंस, गज, वरस्त्रिय इत्येते स्वभावान्मन्दगतयः ।

णिनि मन्दगामीत्यप्यत्र त्रि॰ । स्त्रियां ङीप् ।

मन्दट पु॰ मन्दं टीकते टीक-ड । पारिभद्रवृक्षे । (पालदेमादार)

मन्दता स्त्री॰ मन्दस्य भावः तल् । आलस्ये, जाड्ये, मन्दभावे च

'उच्चैरस्यति मन्दतामरसता'मिति चन्द्रालोकः ।

मन्दर पु॰ मदि-अरन् । समुद्रमन्थाने पर्व्वतभेदे, मन्दारवृक्षे,

स्वर्गे, हारभेदे, दर्पणे च । बहुले, मन्दे च त्रि॰ ।

मन्दाकिनी स्त्री॰ मन्दमकति अक-णिनि । स्वर्गगङ्गायां

'स्वर्गे मन्दाकिनी तथे'ति पुराणम् ।

मन्दाक्रान्ता स्त्री॰ सप्तदशाक्षरपादके छन्दोभेदे ।

मन्दाक्ष न॰ मन्दं सङ्कुचितमक्षि यस्माद् षच् समा॰। लज्जायाम्

मन्दाग्नि पु॰ मन्दः पचने अल्पशक्तिकः अग्निः अनलः, स

यस्मात् । देहस्थे अपाचनशक्तिकेऽनले तद्धेतौ रोगभेदे च ।

मन्दार पु॰ मदि-आरक् । स्वर्गस्थे देववृक्षभेदे, पारिभद्रवृक्षे च

मन्दिर न॰ मन्द्यतेऽत्र मदि-किरच् । गृहे, पुरे च । तस्य दिविङ्

त्वमित्येके । समुद्रे जानुपश्चाद्भागे च पु॰ । (माडुर)

मन्दुरा स्त्री॰ मदि-उरच् । अश्वशालायाम्, शयनीयकटे च

मन्दोदरी स्त्री॰ मयदानवकन्यायां रावणमहिष्याम् ।

मन्दोष्ण न० मन्दमीषदुष्णम् । ईषदुष्णस्पर्शे । तद्वति त्रि० ।
मन्द्र पु० मदि-रक् । वाद्यभेदे, गम्भीरध्वनौ च । अर्श आद्यच् तद्वति त्रि० । [कामचिन्तायां, कपित्थवृक्षे च ।
मन्मथ पु० मननं मत् मन-क्विप् मथति अच् ६त० । कन्दर्पे,
मन्मथालय पु० ६त० । आम्रवृक्षे स्त्रीचिह्नभेदे च ।
मन्या स्त्री० सेट्-मन-क्यप् । ग्रीवायाः पश्चाद्भागस्थायां शिरायाम्
मन्यु पु० मन-युच् । शोके, दैन्ये, क्रतौ क्रोधे, अहङ्कारे च
मन्वन्तर न० मनूनामन्तरमवकाशस्तदुपलक्षितकालो वा । स्वायम्भुवादिमनूनामधिकारे तदुपलक्षिते काले च सत्य-युगमितवर्षाधिका एकसप्ततिचतुर्युगमिता (३११४४८०००) एतन्मितवर्षास्तदवकाश इति वृद्धाः ।
मभ्र गतौ भ्वा०पर०सक०सेट् । मभ्रति अमभ्रीत् ।
मम अव्य०मा-डम । षष्ठ्यर्थवृत्तेः अस्मच्छब्दार्थे तेन ममत्वमिति
ममता स्त्री० मम भावः तल् । स्नेहे मदकारे मत्सम्बन्धे च । एवं ममत्वमप्यत्र 'तथापि ममतावर्त्ते' इति 'ममत्वं मम-राजस्ये'ति च चण्डी ।
मय गतौ भ्वा०आ०सक०सेट् । मयते अमयिष्ट ।
मय पु० मय-अच् । उष्ट्रे अश्वतरे । दानवभेदे च ।
मयष्टक पु० मि+अच् मयं प्रक्षेपं स्तकते प्रतिबध्नाति स्तक-अच् पृ० षत्वम् । वनमुद्गे ।
मयु पु० मि-उ । किन्नरे, मृगे च ।
मयुष्टक पु० मिनोति मि-उ मयुः स्था कुण् स्थकः कर्म० । पृ० षत्वम् वनमुद्गे पृ० । मयुष्ठकोऽप्यत्र । [शोभायाञ्च ।
मयूख पु० माङ्-ऊख मयादेशः । त्विषि, किरणे, शिखायां
मयूर पु० मी-ऊरन् । स्वनामख्याते खगभेदे । स्वार्थे कन् । तत्थाञ्जने (तुते) न० । अपामार्गे, मयूरशिखावृक्षे च पु०
मयूरग्रीवक न० मयूरग्रीवेव वुन् । तुत्थे (तुते) ।
मयूरजङ्घ पु० मयूरस्य जङ्घेव मूलमस्य । श्योनाकवृक्षे ।
मयूरतुत्थ न० मयूरइव तद्वर्णं तुत्थम् । तुत्थे (तुते) ।
मयूरविदला स्त्री० मयूरैर्विदल्यते मयूर इव विशिष्टदल-मस्या वा । अम्बष्ठायाम् (युइ) (आमरुल) ।
मयूरशिखा स्त्री० मयूरस्येव शिखाऽस्याः । स्वनामख्याते क्षुपभेदे मयूरचूडादयोऽप्यत्र ।
मयूरिका स्त्री० मयूरो विद्यतेऽस्याः तच्चन्द्रकतुल्यदलत्वात् ठन् । अम्बष्ठायाम् (युइ) (आमरुल) ।
मरक पु० मृ-वुन् । दैविकभौतिकोपद्रवजन्ये प्राणिनामकाल-मरणे(मड़क) मारिभये । [मणिभेदे (पान्ना) ।
मरकत न० मरकं मारिभयं तरत्यनेन तॄ-ड । हरिद्वर्णे
मरकतपत्त्री स्त्री० मरकतमिव हरिद्वर्णं पत्त्रमस्याः ङीप् । पाठायाम् । (निसुइ क्षुप) ।
मरण न० म्रियतेऽनेन मृ-करणे ल्युट् । वत्सनाभाख्ये विषे । भावे ल्युट् । देहात्मनोर्विच्छेदरूपे, प्राणवायोरुत्क्रमणरूपे वा व्यापारे । [पृ० सुम् । मकरन्दे ।
मरन्द पु० मरं मरणं द्यति भ्रमराणां जीवनहेतुत्वात् दो-क
मराकाली स्त्री० मरो मरणकालिकं दुःखमिवाकति यात्यनेन मराको वृश्चिकः स इवालति पर्याप्नोति दुःखदानाय अल-अच् गौ० ङीष् । वृश्चिकाली (बिछाति) ।
मराल पु० मृ-आलच् । राजहंसे, 'तत्रामरालयमरालमरा-लकेशी'ति नैषधम् । कज्जले, कारण्डवे, अश्वे, मेघे, खले, दाडिमीवने च । चिक्कणे त्रि० ।
मरि(री)च पु० मृ-इच पृ० वा दीर्घः । स्वनामख्याते वृक्षे
मरि(री)चपत्त्रक पु० मरिचस्येव पत्त्रमस्य कप् । सरलवृक्षे ।
मरीचि पु० मृ-ईचि । सप्तर्षिमध्ये ब्रह्मणो मानसे ज्येष्ठे पुत्रे मुनिभेदे, कृपणे च । किरणे पु० स्त्री० ।
मरीचिका स्त्री० मरीचौ सूर्यकिरणे कमिव जलमिव यत्र भ्रान्तौ । सूर्यकिरणे जलभ्रान्तौ, मृगतृष्णायाम् । [देशे च ।
मरु पु० मृ-उ । पर्वते, निर्जलदेशे च कुरुवकवृक्षे (माडयार)
मरुज पु० मरुदेशे जायते जन-ड । नखीनामगन्धद्रव्ये, निर्जल-जाते त्रि० । मृगकर्कोट्याम् स्त्री० ।
मरुत् पु० मृ-उति । वायौ, देवे च । स्वार्थे प्रज्ञाद्यण् । मारुतोऽप्यत्र । मरुवके, ग्रन्थिपर्णे च न० । पृक्कायां स्त्री० । पृ० तुक्ः । मरुतोऽपि वायौ ।
मरुत्कर पु० मरुतमपानवायुं करोति कृ-अच् । राजमाषे
मरुत्त पु० चन्द्रवंश्ये नृपभेदे । ततः संज्ञायां कन् । मरुवके ।
मरुत्पथ पु० ६त० । आकाशे । मरुद्वर्त्मादयोऽप्यत्र ।
मरुत्पाल पु० । मरुतो देवान् पालयति पाल-अण् । इन्द्रे ।
मरुत्वत् पु० मरुत् पाल्यत्वेनास्त्यस्य न पदत्वम् मस्य वः । इन्द्रे
मरुत्सख पु० मरुतो वायोः सखा-टच् । इन्द्रे, वह्नौ, चित्रकवृक्षे च
मरुदान्दोल न० मरुतमान्दोलयत्यनेन करणे घञ् । व्यजने ।
मरुदिष्ट पु० मरुतां देवानामिष्टः । गुग्गुलौ ।
मरुद्भवा स्त्री० मरुतो वायो र्भवति वर्द्धते भू-अच् । (तालमूली) क्षुपे (खिराइ) । [खदिरे ।
मरुद्रुम पु० मरोर्निर्जलदेशस्य द्रुमत्वजातत्वात् । विट्-
मरुद्वाह पु० मरुत् वाह इव यस्य । धूमे, वह्नौ च ।
मरुन्माला स्त्री० मरुतो मालेव । (पिड़िङ्शाक) पृक्कायाम् ।
मरुभू पु० ६त० मरुभूमिरप्यत्र (माड़वार) देशभेदे, कर्म० । निर्जलभुवि

मरुभूरुह पु० मरुभुवि निर्जलभूमौ रोहति रुह-क । करवीरे

मरुव पु० मरुं निर्जलदेशं वाति कारणत्वेन वा-क । (माल-दाना) (मरुआ) वृक्षभेदे । स्वार्थे कन् । तत्र, वृक्षभेदे, (मयना) स्वल्पपत्रतुलस्याम्, जम्बीरभेदे, पुष्पप्रधाने वृक्षभेदे, (मरुयाफुल) व्याघ्रे, राहौ, भयानके च ।

मरुसम्भवा स्त्री० मरौ सम्भवति अच् । चुद्रदुरालभायाम् मरुस्यादयोप्यत्र । [चुद्रखदिरे च ।

मरूद्भवा स्त्री० मरौ उद्भवति उद्+भू-अच् । कार्पास्यां,

मर्क गतौ सौ० पर०सक० सेट् । मर्कति अमर्कीत् ।

मर्कट पु० मर्क-अटन् । वानरे । उर्णनाभे (माकड़सा) स्थावर विषभेदे (हाड़गिला) पक्षिभेदे च स्वार्थे कन् । तत्रैव ।

मर्कटतिन्दुक पु० मर्कटप्रियस्तिन्दुकः शाक० । कुपीलौ ।

मर्कटपिप्पली स्त्री० मर्कटप्रिया पिप्पली शाक० । अपामार्गे

मर्कटप्रिय पु० ६त० । चीरवृक्षे (खिरद) ।

मर्कटवासस् पु० ६त० । (माकड़साजाल) लूतातन्तौ ।

मर्कटशीर्ष न० मर्कटस्य वानरस्य शीर्षमिव । हिङ्गुले । [त्रि०

मर्कटास्य मर्कटस्य वानरस्यास्यमिव रक्तत्वात् । ताम्रे तद्वति

मर्कटी स्त्री०मर्कटोस्त्यस्याः स्निग्धत्वेन अच् गौ०ङीष् । अपा-मार्गे, अजमोदायाम्, करञ्जभेदे (माकड़ाकरमचा) वानर-योषिति च । [स्नानाय चक्रभेदे ।

मर्कटीजाल न० छन्दोग्रन्थोक्ते प्रस्तावे लघुगुरुस्थानविवेक-

मर्कर पु० मर्क-अरच् । भृङ्गराजे (केशुरिया) भाण्डे सुर-ङ्गायां, वन्ध्यायां-स्त्रियाञ्च स्त्री०टाप् ।

मर्च ग्रहणे चु०उभ०सक०सेट् । मर्चयति-ते अममर्चत्-त ।

मर्त्त पु०मृ-तन् । मनुष्ये भूलोके च। तत्र भवः यत् । मर्त्त्यः । मनुष्ये ।

मर्द्दन न० मृद-ल्युट् । गात्रपादादिसंवाहने, चूर्णने च ।

मर्द्दल पु०मृद-घञ् मर्द्दं लाति ला-क । वाद्यभेदे (मादल) ।

मर्द्दित त्रि० चु० मृद-क्त । चूर्णिते, मथिते च ।

मर्ब गतौ भ्वा०पर सक०सेट् । मर्बति अमर्बीत् ।

मर्म्मज्ञ पु० मर्म जानाति ज्ञा-क । तत्त्वज्ञे । मर्म्मविदादयोप्यत्र

मर्म्मन् न० मृ-मनिन् । जीवनस्थाने सन्धिस्थाने तात्पर्य्ये च 'अपि धर्म्मागममर्म्मपारगैरि'ति नैषधम् ।

मर्म्मर पु० मृ-अरन्मुट् च । वस्त्रपर्णानां शब्दे (मड़मड़) इत्यव्यक्तशब्दे । पीतदारुणि, हरिद्रायाञ्च स्त्री०गौ०ङीष् ।

मर्म्मस्पृश् त्रि० मर्म्म प्राणस्थानं स्पृशति स्पृश-क्विन् । अरु-न्तुदे मर्म्मपीडके । [दीष । मर्म्मपीडनो ।

मर्म्माविध् त्रि० मर्म्म सन्धिस्थानं विध्यति विध-क्विप् पूर्व

मर्य्या अव्य० म्रियते-ऽवधिष्यतेऽत्र मृ-यत् । सीमायाम् स्त्री-त्वमपि ।कर्त्तरि यत् । मनुष्ये पु०। 'पेशो मर्य्या अपशसे' इति वेदमन्त्रः मर्य्यामनुष्या इति सायनवेदभाष्यम् ।

मर्य्यादा स्त्री०मर्य्यायां सीमायां दीयते दा-अच् पर्य्यादीयते वा परि+आ-दा-अङ् ष्ट० पस्य मः । न्याय्यपथस्थितौ, सीमायाम् कूले च ।

मर्व पूर्त्तौ भ्वा०पर०सक०सेट् । मर्वति अमर्वीत् ।

मल धृतौ भ्वा०आ०अक०सेट् । मलते अमलिष्ट ।

मल पु० मृज्यते शोध्यते मृज-कल-टिलोपः । पापे, पुरीषे, लौहादीनां किट्टे कलङ्के, मण्डूरादौ, देहजाते, स्वेदश्लेष्मादौ, कर्पूरे, कृपणे, वातपित्तकफेषु च ।

मलघ्न पु० मलं विशं हन्ति रेचयति हन-क । शाल्मलीकन्दे क्विप् । मलहाप्यत्र । नागदमन्यां स्त्री० ङीप् ।

मलदूषित त्रि० ३त० । मलिने । [तत्फलस्य रेचकत्वात् ।

मलद्राविन् पु०मलं द्रावयति रेचयति द्रु-णिच्-अण् । जयपाले ।

मलपू स्त्री०मलं मलस्थानं पुनाति पू-क्विप् । काकोडुम्बरिकायाम्

मलभेदिनी स्त्री० मलं भेदयति रेचयति भिद्-णिच् । कटुकायाम् । (कट्की) ।

मलमास पु० मलो दुष्टोमासः । 'अमावस्याद्वयं यत्र रवि-संक्रान्तिवर्ज्जितम् मलमासः स विज्ञेय' इत्युक्ते रविसं-क्रान्तिशून्ये शुक्लप्रतिपदादिदर्शान्तरूपे चान्द्रे मासे ।

मलय पु० मल-कयन् । दक्षिणस्थे पर्व्वतभेदे । यत्र चन्दनजन्म तत्पर्व्वतान्तिकस्थे देशभेदे, उपवने, नन्दनवने नवसु द्वीपेषु मध्ये द्वीपभेदे, ऋषभदेवस्य पुत्रभेदे च ।

मलयज न० मलये पर्व्वते जायते जन-ड । चन्दने । मलय-देशजाते वायौ पु० । तद्देशजाते त्रि० । [(तेओडि) ।

मलया स्त्री०मलयो देशोस्त्यस्याः कारणत्वेन अच् । त्रिवृतायां

मलविनाशिनी स्त्री० मलं तद्दोषं विनाशयति वि+नश-णिच्-णिनि । शङ्खपुष्प्याम् ।

मलारि पु० मलस्य कलङ्ककिट्टादेररिः । सर्ज्जक्षारद्रव्ये ।

मलिन त्रि० मल+अस्त्यर्थे इनच् । मलयुक्ते, दूषिते, कृष्णे च इनि । मलीत्यप्यत्र, दोषे, टङ्कणे, (सोहागा) ।

मलिनमुख पु० मलिनं मुखं यस्य । वह्नौ, तस्यादौ धूमाय-मानत्वेन कृष्णत्वात् वानरे च । क्रूरे, खले च त्रि० ।

मलिम्लुच पु० मली वैदिककर्मानर्हत्वेन दुष्टः सन् म्लोचति गच्छति म्लुच-क । मलमासे, वायौ, अग्नौ, चौरे च ।

मलीमस त्रि० मल-ईमस च् । मलिने, लौहे, पुष्पकासीसे च

मल्ल धृतौ भ्वा०आ०अक०सेट् । मल्लते अमल्लिष्ट ।

मल्ल पु० मल्ल-अच् । बाहुयुद्धकारके नियोद्धरि, पात्रे, देशभेदे कपोले च ।

मल्लक पु०मल्लयते धियतेऽत्र । दीपाधारे पात्रे, नारिकेलफल-जाते पात्रे च (माला) स्वनामपुष्पे स्त्री० टाप् अत इत्त्वम् ।

मल्लज न० मल्ले देशे जायते जन-ड । मरिचे । [देशभेदे ।

मल्लभू स्त्री० मल्लक्रीडनस्य बाहुयुद्धस्य योग्या भूःस्थानम्

मल्लयुद्ध ६त० । बाहुयुद्धे ।

मल्लार पु० मल्ल इव ऋच्छति ऋ-अच् । रागभेदे रागिणी भेदे मल्लिकायाञ्च स्त्री० ङीप् ।

मल्लि(ल्ली) स्त्री०मल्ल-इन् वा-ङीप् मल्लिकायाम् संज्ञायां कन् । कृष्णवर्णदेहे आलोहितचञ्चुचरणे हंसभेदे, मल्लिकाक्षोप्यत्र ।

मल्लिकापुष्प पु०मल्लिकाया इव पुष्पमस्य । कुटजवृक्षे कदम्ब वृक्षे च ६त०। मल्लिकाकुसुमे ।

मल्लिपत्त्र न० मल्लिरिव पत्त्रमस्य । छत्राके ।

मव बन्धे भ्वा० पर०सक०सेट् । मवति अमवीत् अमावीत् ।

मव्य बन्धे भ्वा०पर०सक०सेट् । मव्यति अमव्यीत् ।

मश ध्वनौ अक० कोपे सक० भ्वा० पर० सेट् । मशति अम-शीत्-अमाशीत् ।

मशक पु० मश-वुन् । कीटभेदे (मशा) ।

मशकिन् पु० मशकोऽस्यस्य इनि । उडुम्बरवृक्षे ।

मशि(शी) स्त्री० मश(ष) इन् वा ङीप् । (कालो) पत्रलेखन-द्रव्ये, नीलशेफालिकावृक्षे च ।

मष वधे भ्वा०पर०सक०सेट् । मषति अमषीत् अमाषीत् ।

मस परिणामे परिमाणे च दि०पर०अक०सेट् । मस्यति अमसत् अमसीत् अमासीत् । पुषादिरयं तेन अम-सदित्येवेति पाणिनीयाः ।

मसन न० मस-ल्युट् । सोमराजीवृक्षे ।

मसरा स्त्री० मस-अरच् । मसूरे ।

मसिका स्त्री० मसीव इवार्थे कन् । नीलशेफालिकायाम् ।

मसिजल न० मसिमिश्रितं जलम् । (कालो) लेखनद्रव्ये ।

मसिधान न०मसिर्धीयतेऽत्राधारे ल्युट् । मस्याधारे (दोयात) स्त्रीत्वमपि तत्र ङीप् ।

मसिपण्य पु० मसिलक्षितलिखितमक्षरमेव पण्यं विक्रेयं यस्य । लेखनोपजीविनि । [यस्याः । लेखन्याम् ।

मसिप्रसू स्त्री०मस्याः प्रसूरिव । मस्याधारे । मसिः प्रसूरिव

मसीना स्त्री० मस-ईनच् । अतस्याम् (तिसि) ।

मसु(सू)र पु० मस-उरच् ऊरच् वा । कलायभेदे (मसूरी) वेश्यायां, व्रीहिभेदे च स्त्री०टाप् ।

मसूरद्विदला स्त्री० मसूरस्येव द्विदलं यस्याः । कृष्णत्रिवृति (कालतेओडी) ।

मसूरिका स्त्री०मसूरेव इवार्थे कन् । वसन्तरोगे, कुट्टिन्याञ्च ।

मसूरी स्त्री० मस-ऊरच् गौ०ङीष् । वसन्तरोगे, त्रिवृति, रक्त-त्रिवृति च । [च । अतस्यां स्त्री० ।

मसृण त्रि० मस-ऋण, सम्+ऋण-क पृ०वा । स्निग्धे, अकर्कशे

मस्क गतौ भ्वा०पर०अक० सेट् । मस्कति अमस्किष्ट ।

मस्कर पु०मस्क-अरच् । वंशे, रन्ध्रयुक्तवंशे च । भावे अरच् । गतौ, ज्ञाने च ।

मस्करिन् पु०मस्करो ज्ञानं गतिर्वास्त्यस्य इनि, मा कर्त्तुं कर्म-निषेद्धुं शीलमस्य मा+कृ-इनि मस्करमस्करिणाविति नि० । परिव्राजके विधानेन स्वकर्मपरित्याजके भिक्षौ । 'धारयन् मस्करिव्रतमिति भट्टिः चन्द्रे च ।

मस्ज स्नाने तु०पर०अक०अनिट् । मज्जति अमाङ्क्षीत् । क्त मग्नः । अथु मज्जथुः ।

मस्त(क) न०मस-क्त । मस्तके ।उक्ते त्रि०। संज्ञायां कन् शिरसि

मस्तकस्नेह पु० ६त० । शिरःस्थितमज्जायाम् मस्तिष्के ।

मस्तदारु न० मस्यति परिणमते मस्तरुद्धं कर्म० । देवदारुणि

मस्तिष्क न० मस-क्तिन् मस्तिं परिणतिभेदं मुष्कति मुष्क गतौ अच् पृ०। मस्तकस्थे स्नेहाकारे पदार्थे (मगज)'मांसमस्तिष्क पङ्क प्रग्भारे' इति प्रबोधचन्द्रोदयम् । [ग्रीवायाम् ।

मस्तमूलक न० मस्तस्य मूलमिव इवार्थे कन् । शिरोधरायाम्

मह पूजायां भ्वा०पर०सक०सेट् । महति अमहीत् ।

मह दीप्तौ चु०उ०अक०सेट् इदित् । मंहयति-ते अममंहत्-त

मह वृद्धौ भ्वा०आ०अक०सेट् इदित् । मंहते अमंहिष्ट ।

मह पूजने अद०चु०उभ०सक०सेट् । महयति-ते अममहत्-त

मह पु० मह-घञर्थे क । उत्सवे, सततानन्दजनकव्यापारे, ते-जसि यज्ञे, महिषे च ।

महत् त्रि० मह-अति । विपुले, वृद्धे च स्त्रियां महती । राज्ये न० । साङ्ख्योक्ते महत्तत्त्वे पु० 'प्रकृतेर्महानिति' श्रुतिः ।

महती स्त्री० मह-अति गौ०ङीष् । वीणाभेदे नारदवीणा-याम् । 'अवेक्षमाणं महतीं मुहुर्मुहु'रिति माघः । वृह-त्यां, वार्त्ताक्यां, विपुलायां स्त्रियाञ्च ।

महत्तत्त्व न० कर्म० । सांख्योक्तप्रकृत्यादिचतुर्विंशतितत्त्वमध्ये प्रकृतिकार्ये अहङ्कारादिकारणे निश्चयात्मकवृत्तिविशिष्टे तत्त्वभेदे ।

महर् अव्य० मह-अर । ऊर्द्धस्थे लोकभेदे ।

महर्लोक पु० कर्म० । भूरादिषु ऊर्द्धस्थे सप्तलोकान्तर्गते चतुर्थे

लोके तत्परिमाणादिकं वृहदभिधाने दर्शयिष्यते ।

महर्षि पु० कर्म्म० । परमर्षिशब्दार्थे वेदव्यासादौ ।

महस् न० मह-असुन् । तेजसि, यज्ञे, उत्सवे च ।

महा स्त्री० मह-अच् । (गोरक्षचाकलिया) गोपवल्ल्याम् ।

महाकण्टकिनी स्त्री० महत् कण्टकमस्त्यस्य इनि ङीप् । (फणिमनसा) वृक्षभेदे ।

महाकन्द पु० कर्म० । लशुने, राजपलाण्डौ, मूलके च ।

महाकपित्थ पु० कर्म्म० । बिल्ववृक्षे ।

महाकरञ्ज पु० कर्म० । करञ्जभेदे (कांटाकरमचा) ।

महाकर्णिकार पु० कर्म० । आरग्वधे (सोंदाल ।

महाकाय पु० बहु० । शिवानुचरभेदे नन्दिनि, हस्तिनि च । विपुलदेहवति त्रि० । कर्म० स्थूलदेहे पु० ।

महाकार्त्तिकी स्त्री० कार्त्तिकीमधिकृत्य 'प्राजापत्यं यदा ऋक्षं तयैतस्यां नराधिप । सा महाकार्त्तिकी प्रोक्ते'त्युक्तायां रोहिणीनक्षत्रयुक्तायां कार्त्तिकपौर्णमास्याम् ।

महाकाल पु० कर्म० । अनवच्छिन्ने काले, शिवे च 'महाकालेन च समनि'तिकालिकाध्यानम् (माकाल) लताभेदे, भैरवभेदे च 'महाकालं यजेद्देव्या दक्षिणे धूम्रवर्णक'मिति तन्त्रम् ।

महाकाव्य न० कवेः कर्म काव्यं कर्म० । सर्गबन्धरूपे अष्टाधिकसर्गके ग्रन्थभेदे तल्लक्षणं साहित्यदर्पणे ६ प० ।

महाकुम्भी स्त्री० महती कुम्भीव (पाना) कट्फले ।

महाकुल न० कर्म० । 'दशपुरुषविख्यातं श्रोत्रियाणां महाकुल'मिति मनुनोक्ते दशपुरुषावधिवेदाध्यायिवंशे ।

महाकुलीन त्रि० महाकुले भवः खञ् । महाकुलोद्भवे ।

महाकोशफला स्त्री० कर्म्म० । देवदालीलतायाम् ।

महाकोषातकी स्त्री० कर्म० । हस्तिघोषायाम् ।

महागन्ध न० महान् गन्धोऽस्य । हरिचन्दने, बोले च । जलवेतसवृक्षे पु० । नागबलायां, कर्णिकायां, कूटजे च स्त्री० ।

महागुरु पु० कर्म० । 'त्रयः पुरुषस्यातिगुरवो भवन्ति पिता माता चाचार्य्यश्चे'ति स्मृत्युक्ते पुरुषस्य पित्रादौ 'पतिरेको गुरुः स्त्रीणा'मित्युक्ते दत्तकन्याया भर्त्तरि, अदत्तकन्यायाः पितरि, मातरि च । महागुरुनिपाते च 'काम्यं किञ्चिन्नाचरेदि'ति स्मृतिः ।

महागुल्मा स्त्री० महान् गुल्मोऽस्याः । सोमवल्ल्याम् ।

महागुहा स्त्री० महती गुहेव मूलमस्याः । पृश्निपर्ण्याम् ।

महाग्रीव पु० महती ग्रीवास्य । उष्ट्रे । दीर्घग्रीवायुक्ते त्रि० ।

महाघोषा स्त्री० घुष्यते कर्म्मणि घञ् कर्म० । कर्कटशृङ्ग्याम् । (काकड़ाशिङ्गे) । कुन्दुरुक्याञ्च । महान् घोषोऽस्य । विपुलशब्दवति त्रि० । [विपुलावयववति त्रि० । कर्म० । विपुलाङ्गे न०

महाङ्ग पु० महदङ्गमस्य । उष्ट्रे । गोक्षुरके रक्तचित्रके च ।

महाच्छद पु० महान् छदोऽस्य । देवदारुवृक्षे । [त्रि०

महाच्छाय पु० महती छाया यस्य । वटवृक्षे । विपुलच्छायायुक्ते

महाच्छिद्रा स्त्री० महत् छिद्रमस्याः । महामेदायाम् ।

महाजटा स्त्री० महती जटा यस्याः । रुद्रजटावृक्षे । विपुलजटावति त्रि० । कर्म० । वृहत्यां, जटायाम् स्त्री० ।

महाजन पु० कर्म्म० । वेदवाक्येषु श्रद्धावति जने । 'महाजनो येन गतो स पन्था' इति भारतम् ।

महाजम्बू स्त्री० कर्म० । राजजम्ब्वाम् ।

महाजाली स्त्री० कर्म० । पीतवर्णघोषायाम् ।

महाज्यैष्ठी स्त्री० 'ऐन्द्रे गुरुः शशी चैव प्राजापत्ये रविस्तथा । पूर्णिमा रविवारेण महाज्यैष्ठी प्रकीर्त्तिते'त्याद्युक्तलक्षणायां ज्यैष्ठपौर्णमास्याम् । 'महाज्यैष्ठ्यां तु यः पश्येत् पुरुषः पुरुषोत्तमम्' इति पुराणम् ।

महाज्योतिष्मती स्त्री० (वड़मालकाङ्गनी) लताभेदे । [त्रि०

महाढ्य पु० महेन उत्सवेनाढ्यः । कदम्बे कर्म्म० । महाधनवति

महातरु पु० कर्म्म० । स्नुहीवृक्षे विपुलवृक्षे च ।

महातल न० कर्म० । अधःस्थेषु पातालेषु मध्ये पञ्चमे पाताले

महातारा स्त्री० कर्म० । तन्त्रोक्ते तारिणीभेदे, जिनदेव्याञ्च

महाताली स्त्री० कर्म० । विपुलतालीभेदे राजताल्याम् ।

महातिक्त पु० कर्म्म० । निम्बवृक्षे । अतिशयतिक्तरसवति त्रि० । यवतिक्तायां स्त्री० ।

महातीक्ष्णा स्त्री० कर्म० । भल्लातकवृक्षे (भेला) अतितीव्रे त्रि०

महातेजस् पु० महत् तेजोऽस्य । पारदे । अतितेजस्विनि त्रि० कार्त्तिकेये वह्नौ च पु० ।

महात्मन् त्रि० महान् आत्मा स्वभाव आशयो यस्य । महाशये

महादान न० कर्म० । विनायकादिपूजापाङ्गे तुलापुरुषादि षोड़शपदार्थदाने 'अथातः संप्रवक्ष्यामि महादानस्य लक्षण'मित्युपक्रम्य 'आद्यन्तु सर्व्वदानानां तुलापुरुषसंज्ञक'मित्यादिना षोड़शदानान्यभिधाय 'विनायकादिग्रहलोकपालवसुवटकादित्यमरुद्गणानाम् । ब्रह्माच्युतेशार्कवनस्पतीनां स्वमन्त्रतो होमचतुष्टयं स्यात् । जप्यानि सूक्तानि तथैव चैषामनुक्रमेणापि यथास्वरूप'मित्युक्तं मात्स्ये । विस्तरस्तु मत्कृततुलादानादिपद्धतौ ज्ञेयः ।

महादारु न० कर्म्म० देवदारुणि ।

महादेव पु० कर्म० । 'ब्रह्मादीनां सुराणाञ्च मुनीनां ब्रह्मवादिनाम् तेषां महत्त्वात् देवोऽयं महादेवः प्रकीर्त्तित' इति

इत्युक्तेः 'महती पूजिता विश्वे मूलप्रकृतिरीश्वरी तस्याः देवः पूजितश्च महादेवस्ततः स्मृत' इत्युक्ते च शिवे। [इहद्वृत्ते च

महाद्रुम पु० कर्म०। अश्वत्थवृक्षे। तस्य विष्णुरूपत्वात् महत्त्वम्

महाधन न० महत् मूल्यरूपं धनमस्य। बहुमूल्ये। सुवर्णे, सिह्लके, मनोज्ञवस्त्रे च। कृषौ पु०। अतिधनवति त्रि०।

महाधातु पु० कर्म०। स्वर्णे।

महानदी स्त्री०। ओड्रदेशस्थे नदीभेदे, समुद्रगामिन्यां नद्याञ्च

महानन्द पु० महान् अतिवृहत् आनन्दो यत्र। मोक्षे कर्म० अतिशयानन्दे पु० 'माघमासस्य या शुक्ला नवमी लोकपूजिता। महानन्देति सा प्रोक्ते'त्युक्तायां माघशुक्लनवम्यां सुरायां नदीभेदे च स्त्री०।

महानन्दि पु० कलौ नवात्मकस्य महापद्मनन्दपभेदस्य पितरि

महानवमी स्त्री० कर्म०। आश्विनशुक्लमधिकृत्य 'ततोऽह नवमी यस्मात् सा महानवमी स्मृते'त्युक्तायाम् आश्विनशुक्लनवम्याम्

महानस न०महदनः संज्ञायाम् अच्। पाकस्थाने। [सा०द०

महानाटक न० दृश्यकाव्यनाटकभेदे 'एतदेव यदा सर्वैस्त्वादि

महानाद पु०महा+नादोऽस्य। गजे, गर्जन्मेघे, सिंहे, उष्ट्रे च

महानिद्रा कर्म०। मरणे तत्र पुनः प्रत्युत्थानाभावात्।

महानिम्ब पु० कर्म०। (घोड़ानिम) वृक्षभेदे।

महानिशा स्त्री० 'महानिशा तु विज्ञेया मध्यमप्रहरद्वय'मित्युक्ते रात्रेर्मध्यमप्रहरद्वये। [तन्त्रभेदे न०।

महानील पु०कर्म०। भृङ्गराजे,मानभेदे,नागभेदे, महाजम्ब्वाञ्च

महानुभाव पु० महान् अनुभाव आशयो यस्य। महाशये

महापञ्चविष 'शृङ्गी च कालकूटश्च मुस्तको वत्सनाभकः। शङ्खकर्णीति योगोऽयं महापञ्चविषाभिध' इत्युक्ते पञ्चविधे विषे

महापत्त्रा स्त्री०महत् पत्त्रमस्याः। महाजम्बूवृक्षे। [पथे च

महापथ पु०कर्म०। राजमार्गे, हिमालयोत्तरस्थे स्वर्गारोहण

महापद्म पु० कर्म० अष्टनागमध्ये, नागभेदे, कुबेरस्य निधिभेदे, 'अर्बुदमब्जं खर्वनिखर्वमहापद्मे'ति लीलावत्युक्तायाम् अयुतकोटिसंख्यायां, तत्संख्यान्विते, नृपभेदे च।

महापातक न० 'ब्रह्महत्या सुरापानं स्तेयं गुर्वङ्गनागमः महान्ति पातकान्याहुस्तत्संसर्गश्च पञ्चम इत्युक्तेषु पञ्चसु पातकेषु।

महापिण्डीतक पु० कर्म०। कृष्णवर्णे विपुलमदनवृक्षे।

महापीलु पु०कर्म०। मधुपीलौ अतिमधुरत्वात्तस्य हि महत्त्वम्

महापुराण न० 'सृष्टिश्चापि विसृष्टिश्च स्थितिस्तेषाञ्च पालनम्। कर्मणां वासना वार्त्ता मनूनाञ्च क्रमेण च। वर्णनं प्रलयानाञ्च मोक्षस्य च निरूपणम्। उत्कीर्त्तनं हरेरेव देवानाञ्च पृथक् पृथक्। महापुराणं विज्ञेयमेकादशकलक्षणमि'त्युक्ते व्यासप्रणीते पुराणभेदे।

महापुरुष पु०कर्म०। सुरश्रेष्ठे, नारायणे च। 'वन्दे महापुरुष! ते चरणारविन्दमि'ति भागवतम्।

महापुरुषदन्ता पु० महापुरुषस्य विष्णोः दन्ता इव महत्त्वात् मूलान्यस्य। शतमूल्याम्।

महापुष्पा स्त्री० महत् यन्त्रपुष्पत्वेन प्रशस्तं, पत्त्रापेक्षया स्थूलं वा पुष्पं यस्याः। अपराजितायाम्।

महाप्रलय पु०कर्म०। ब्रह्मणो दिनावसाने जायमानः सर्वभूतलयः प्रलयः तस्यैव स्वमानेन शतवर्षावसाने जायमानस्य महान् प्रलयः तस्मिन्, तदुपलक्षिते,जन्यद्रव्यानधिकरणीभूते काले च। जन्यभावानधिकरणीभूते काले इत्यन्ये।

महाप्रसाद पु० 'पादोदकञ्च निर्माल्यं नैवेद्यञ्च विशेषतः। महाप्रसाद इत्युक्त्वा ग्राह्यं विष्णोः प्रयत्नतः' इत्युक्ते देवनैवेद्यादौ विपुलप्रसन्नतायाञ्च।

महाप्राण पु० महान् बहुकालस्थायित्वात् श्रेष्ठः प्राणोऽस्य। द्रोणकाके कर्म०। वर्णोच्चारणस्य बाह्यप्रयत्नभेदे, स च वर्ग्यद्वितीयचतुर्थवर्णानां प्रथमस्थानानामुच्चारणप्रयत्नः तेषामुच्चारणे हि प्राणवायोर्भूयान् प्रयास इति तेषामपि महाप्राणत्वमुपचारात्।

महाफल पु० महत् पत्त्रापेक्षया वृहत् फलमस्य। बिल्ववृक्षे। इन्द्रवारुण्यां (राखालशशा) स्त्री०।

महाबल पु० महत् बलं यस्य। वायौ, बुद्धे च बलवति त्रि० महत् बलं यस्मात् ५ब०। सीसके न०। पीतवाट्यालके स्त्री०

महाभारत पु०न० 'चत्वारश्चैकतो वेदा भारतञ्चैतदेकतः। पुरा किल सुरैः सर्वैः समस्य तुलया धृतम्। चतुर्भ्यः सरहस्येभ्यो वेदेभ्योऽभ्यधिकं यदा। तदा प्रभृति लोकेऽस्मिन् महाभारतमुच्यते। महत्त्वात् भारतत्वाच्च महाभारतमुच्यते' इत्युक्तलक्षणे व्यासप्रणीते लक्षश्लोकात्मके ग्रन्थभेदे।

महाभीता स्त्री० कर्म०। लज्जालुलतायाम् स्पर्शमात्रेण हि सङ्कोचेन तस्या अतिभीतत्वम्। अतिभीते त्रि०।

महाभूत न०कर्म०। सर्वेषां पञ्चात्मकताप्राप्त्या स्थूलतापन्नेषु वृहत्सु पृथिव्यप्तेजोवाय्वाकाशेषु पञ्चसु भूतेषु। 'तं वेधा विदधे नूनं महाभूतसमाधिने'ति रघुः।

महाभृङ्ग पु० कर्म०। नीलभृङ्गराजे।

महामनस् त्रि० महदुदारं मनस्तद्व्यापारोऽस्य। महाशये।

महामात्र पु० 'मात्रा कर्मणि भूषायाम् वित्ते माने परिच्छदे।

मात्या तु महती येषां महामात्यास्तु ते स्मृता' इत्युक्ते । प्रधानामात्ये ।

महामाया स्त्री०कर्म० अन्यस्मिन् अन्यधर्म्मावभासो हि माया सर्व्वजगन्मूलत्वात्तस्या महत्त्वम् । जगत्कारणभूतायाम् अविद्यायां तदधिष्ठात्र्यां दुर्गायाञ्च 'महामाया हरेश्चैषा यया संमोह्यते जगदि'ति चण्डी ।

महामाष पु०कर्म० । राजमाषे मुद्गाद्यपेक्षया तस्य हि महत्त्वम्

महामूल पु० महत् शौर्य्यकारित्वात् श्रेष्ठं मूलमस्य । राजपलाण्डौ । [पशुषु महत्त्वात् तथात्वम् ।

महामृग पु० महान् मृगः पशुः । गजे, शरभे च तयोर्हि

महामेद पु०स्त्री० ६त०। वैद्यकप्रसिद्धाष्टवर्गोक्ते ओषधिभेदे ।

महामोह पु० महान् मोहः भ्रान्तिहेतुको वस्तुतोऽनिष्टेऽपि रागः । संसारतद्विषयकारणरूपेऽज्ञानभेदे 'तमोऽविवेको मोहः स्यादन्तःकरणविभ्रमः । महामोहस्तु विज्ञेयो ग्राम्यभोगसुखैषणे'त्युक्ते मैथुनादिसुखभोगेच्छारूपे अन्तःकरणवृत्तिभेदे च वैषयिकसुखस्य वस्तुतोऽनिष्टत्वात् तथात्वम्

महाम्ल न० कर्म० । अत्यम्ले, तिन्तिडीफले च तद्वृक्षे पु० ।

महायज्ञ पु०कर्म०। नित्यं गृहस्थकर्त्तव्ये वेदाध्ययनाग्निहोत्रयज्ञपितृतर्पणभूतबलिकर्म्मातिथिपूजनरूपेषु पञ्चसु कर्मसु।

महारजत न०कर्म्म० । काञ्चने । तस्य हि रञ्जकत्वात् महत्त्वम्, वृहद्रौप्ये धुस्तूरे च पु० ।

महारजन न० रज्यतेऽनेन ल्युट् कर्म०। कुसुम्भपुष्पे, स्वर्णे च ।

महारथ पु० 'एकोदश सहस्राणि योधयेद्यस्तु धन्विनाम् । शस्त्रशास्त्रप्रवीणश्च विज्ञेयः स महारथः' इत्युक्ते योधभेदे । [काञ्जिके न० ।

महारस पु० ६त० । खर्ज्जूरे, कशेरुणि, इक्षौ, पारदे च ।

महाराज(जि)क पु० महान् सन् राजते वुन् ष्ट० इत्त्वं वा । विंशत्यधिकशतद्वयसंख्याते गणदेवभेदे ।

महाराजद्रुम पु० कर्म० । आरग्वधे (सोन्दाल) ।

महारात्रि स्त्री०'ब्रह्मणश्च निपाते च महाकल्पो भवेन्नृप ! । प्रकीर्त्तिता महारात्रि'रित्युक्ते महाकल्पात्मके महाप्रलये 'अर्द्धरात्रात् परं यत्तु मुहूर्त्तद्वयमुच्यते। सा महारात्रिरुद्दिष्टे'ति तन्त्रोक्ते अर्द्धरात्रोपरि मुहूर्त्तद्वयात्मके रात्रिकाले ।

महाराष्ट्र पु०कर्म०। (महाराट्टा) देशभेदे। तद्देशः कारणत्वेनास्त्यस्या अच् गौ ङीप् । जलपिप्पल्याम्, शाकभेदे च स्त्री०

महारिष्ट पु०कर्म० । गिरिजाते निम्बभेदे । अत्यशुभे न० ।

महारोग पु०कर्म० । 'उन्मादो राजयक्ष्मा च श्वासस्त्वग्दोष एव च । मधुमेहश्चाश्मरी च तथोदरभगन्दरौ । इत्येतेऽष्टौ महारोगा महापातकसम्भवा' इत्युक्ते महापातकजन्येषु उन्मादादिषु रोगेषु ।

महारौरव पु० रुरोरयम् अण् कर्म्म० । 'महारौरवसंज्ञस्तु ऊर्द्ध्वाधस्ताम्रसंपुटे। धम्यते खदिराङ्गारैः पच्यते कालमचंय'मित्युक्ते नरकभेदे।

महार्घ त्रि० महानर्घो मूल्यं यस्य । बहुमूल्ये ।

महार्णव पु० कर्म० । महासमुद्रे ।

महार्द्रक न० कर्म० । वनार्द्रके ।

महालय पु० महान् आत्यन्तिको लयो यत्र । परमात्मनि कर्म० । वृहदालये तीर्थस्थाने, विहारे, सौराश्विनकृष्णपक्षे च न०। 'तस्यां दद्यात् न चेद्दत्तं पितॄणां वै महालये इति स्मृतिः ।

महालक्ष्मी स्त्री०कर्म० । चण्ड्याद्वितीयचरितदेवतारूपे 'सैव सैरिभमर्द्दिनीमिह महालक्ष्मीं सरोजस्थिता'मित्युक्तलक्षणे अष्टादशभुजान्विते दुर्गाशक्तिभेदे, तन्त्रोक्ते लक्ष्मीभेदे च ।

महालोध्र पु० कर्म०। लोध्रभेदे (पाठिया लोध) ।

महावरा स्त्री० वृणोति विस्तृणाति वृ-अच् कर्म० । दूर्वायाम्

महावराह पु०कर्म०। वृहद्वराहरूपधारिणि भगवदवतारभेदे

महावरोह पु० महान् अवरोहोऽस्य । वटवृक्षे ।

महावल्ली स्त्री० कर्म० । माधवीलतायाम् ।

महावाक्य न० कर्म्म०। परस्परसंबद्धार्थके वाक्यसमुदायरूपे एकवाक्ये 'वाक्यानामेकवाक्यत्वं पुनः संहत्य जायते' इति मीमांसकाः। वेदान्तोक्ते ब्रह्मविद्याप्रतिपादके 'तत्त्वमस्या'द्युपनिषद्वाक्ये, दानादौ अभिलापवाक्ये च ।

महाविद्या स्त्री० कर्म० । 'काली तारा महाविद्या षोडशी भुवनेश्वरी भैरवी, छिन्नमस्ता च विद्या धूमावती तथा । वगला सिद्धविद्या च मातङ्गी कमलात्मिका । एताः दश-महाविद्या' इत्युक्तासु काल्यादिषु दशसु देवीषु।

महाविषुव न० रवेर्मेषसंक्रमणे । तत्संक्रमणञ्च स्वरूपतः संक्रमणं, प्रभापुञ्जस्य संक्रमणं वा। तत्र प्रभापुञ्जसंक्रमणमयनांशानुसारेण अष्टमशताधिकषट्षष्टिवत्सरे रेकैकांशं परित्यज्य ततः पश्चात्पश्चात्तरादौ स्थाने भवति इदानीं च पश्चादयनं, पूर्व्वायने तु पूर्व्वपूर्व्वतरादौ स्थाने भविष्यति । इत्यतस्तस्य अनियतस्थानत्वात् स्वरूपसंक्रमस्य स्थिरः सर्व्वदैकस्थाने जायमानत्वात् ।

महावीचि पु० नास्ति वीचिः सुखं यत्र स अवीचिः कर्म०। सुखरहिते, 'यत्र कल्लोलेन नीयन्ते' इत्युक्ते वा नरकभेदे ।

महावीर पु०कर्म्म०। गरुडे, हनुमति, सिंहे, यज्ञाग्नौ, वज्रे

श्वेतलरङ्के, कोकिले, धत्तूरे, एकवीरवृक्षे, महाम्बूरे च क्षीरकाकोलीवृक्षे स्त्री० ।

महावीर्य्य पु०६ब० । वाराहीकन्दे, परमात्मनि च। अतिबलवति त्रि० । वनकार्पास्यां, संज्ञायां-सूर्य्यपत्न्याञ्च स्त्री० ।

महावृहती स्त्री० कर्म्म० । वार्त्ताक्याम् ।

महावृक्ष पु० कर्म्म० । स्नुहीवृक्षे, वृहत्तरौ च ।

महाव्याधि पु० कर्म्म० । महारोगे, कुष्ठादौ रोगे च ।

महाव्याहृति स्त्री० कर्म्म० । वैदिके भूर्भुवःस्वरात्मके मन्त्रत्रये

महाव्रण न० कर्म्म० । (नालिघा) दुष्टव्रणे ।

महाव्रत न० कर्म्म०। अतिशयव्रते शारदीयदुर्गापूजादौ 'महाव्रतं महापुण्यं शङ्कराद्यैरनुष्ठितमि'ति पुराणम् । द्वादश वार्षिके प्रायश्चित्तात्मके व्रतभेदे च ।

महाशङ्ख पु० कर्म्म०। तन्त्रे वीराचारप्रसिद्धे न्कपालास्थिजाते 'न्ललाटास्थिखण्डेन रचिता जपमालिका। महाशङ्खमयी माला ताराविद्याजपे प्रिये'त्युक्ते माल्यभेदे, वृहच्छङ्खे च । 'पौण्ड्रं दध्मौ महाशङ्ख'मिति गीता ।

महाशठ पु० कर्म्म० । राजधस्तूरे । अतिधूर्त्ते त्रि० ।

महाशणपुष्पी स्त्री० शणस्येव पुष्पमस्य ङीप् कर्म्म० । वृहच्छणपुष्प्याम् । स्वार्थे कन् । तत्रैव ।

महाशता स्त्री०शतं मूलानि सन्त्यस्य अच् कर्म्म०। वृहच्छतावर्य्यां

महाशतावरी स्त्री० कर्म्म० । वृहच्छतावर्य्याम् ।

महाशय त्रि० महान् उदार आशयो यस्य । महानुभावे ।

महाशाखा स्त्री० महती शाखाऽस्याः । नागवलायाम् ।

महाशालि पु० कर्म्म० । स्थूलशालौ । [अतिशीतले त्रि० ।

महाशीता स्त्री० महती शीता शीतलवीर्य्या । शतमूल्याम्

महाशुक्ति स्त्री० महती मुक्ताकारणत्वेन प्राशस्त्यात् शुक्तिः । मुक्ताहेतौ शुक्तौ । [ङीप्

महाशूद्र पु० कर्म्म० । आभीरे (आहीर) जातिभेदे तत्पत्न्यां

महाश्मशान न०कर्म्म०। काश्याम् समूलकर्म्मसहितसर्व्वजीवानां पुनरनुत्पादनाय नाशाधारत्वात् तस्यास्तथात्वम् ।

महाश्यामा स्त्री०कर्म्म० । श्यामालतायां, शिंशपाभेदे च।

महाश्रावणिका स्त्री० कर्म्म० (मुलकुड़ी) क्षुपभेदे ।

महाश्वेता स्त्री०कर्म्म० । सरस्वत्याम्, कृष्णभूमिकुष्माण्डे च ।

महाष्टमी स्त्री० कर्म्म०। 'आश्विने शुक्लपक्षस्य भवेद्या तिथिरष्टमी । महाष्टमीति सा प्रोक्ते'त्युक्तायामाश्विनशुक्लाष्टम्याम्

महासर्ज्ज पु० कर्म्म० । असनवृक्षे, पनसवृक्षे च (काटाल)

महासह पु०कर्म०। पुष्पप्रधाने कुब्जकवृक्षे, माषपर्ण्याम्, अम्लानवृक्षे च स्त्री०। अतिक्षमे त्रि० ।

महासान्तपन न० । कर्म०। सप्ताहसाध्ये स्मृत्युक्ते व्रतभेदे ।

महासार पु० महान् सारोऽस्य । दुष्खदिरे ।

महासुगन्धा स्त्री०सुष्ठु गन्धोऽस्याः कर्म्म० । गन्धनाकुल्याम् अतिसुगन्धयुक्ते त्रि० ।

महासेन पु०महती सेनाऽस्य। कार्त्तिकेये। वृहत्सेनाधिपतौ त्रि०

महास्कन्ध पु० महान् स्कन्धोऽस्य । जम्बूवृक्षे ।

महाहास पु० कर्म्म० । अट्टहासे, उच्चैर्हासे ।

महाहिगन्धा पु० अहेर्गन्धो हिंसा यस्मात् अहिगन्धो नकुलः समत्वेनाप्यस्य अच् कर्म० । गन्धनाकुल्याम् ।

महाह्रस्वा स्त्री०कर्म० । कपिकच्छ्वाम् (आलकुशी) अतिखर्व्वे त्रि०

महि(ही) स्त्री० मह-इन् वा ङीप् । पृथिव्याम् । ङीबन्तस्तु मालवदेशस्थे नदीभेदेऽपि ।

महिका स्त्री० मह्यते मह-कुन् । हिमे ।

महिमन् पु०महतो भावः इमनिच् डित्त्वेन टिलोपः। महत्त्वे, ईश्वरैश्वर्य्यभेदे च ।

म(मि)हिर पु० मह-(मिह-) किरच्। सूर्य्ये ।

महि(हे)ला स्त्री० मह-इलच् । योषिति, प्रियङ्गुलतायां, रेणुकागन्धद्रव्ये,मत्तायां स्त्रियाञ्च। एलच्। महेलापि,योषिति।

महिष पु० मह-टिषच् । स्वनामख्याते पशुभेदे,महिषासुरे च। राज्ञः कृताभिषेकायां स्त्रियां, महिषजातिस्त्रियाम्, ओषधिभेदे च स्त्री० ङीप् । [स्ववाहनादयोऽयत्र ।

महिषध्वज पु० महिषो ध्वजचिह्नं वाहनत्वेनास्य। यमे। महि

महिषमर्द्दिनी स्त्री० महिषं महिषासुरं मृद्नाति मृद-णिनि ङीप् इत० । दुर्गाभेदे । [तत्रैव ।

महिषाक्ष पु० महिषस्याक्षीव अच् । गुग्गुलुभेदे। स्वार्थे कन्।

महिषासुर पु० रम्भासुरेण महिष्यामुत्पादिते असुरभेदे, महिषाख्यगुग्गुलौ च । [भू-अच् । भूमिजगुग्गुलौ

महिषासुरसम्भव पु० महिषासुरात्तन्मेदसः सम्भवति

महीक्षित् पु०महीं क्षयते ईष्टे क्षि-ऐश्वर्य्ये क्विप् तुक् च। न्टपे

महीज न० मह्या जायते जन-ड । आर्द्रके। मङ्गलग्रहे, नरकासुरे च पु० ।

महीध्र पु०महीं धारयति धृ-क। पर्व्वते। अच्। महीधरोऽप्यत्र

महीप्राचीर न० मह्याः प्राचीरमिवावरकत्वात् । समुद्रे ।

महीभृत् पु०महीं बिभर्त्ति धारयति पालयति वा भृ-क्विप् । पर्व्वते, भूमिपाले च । ['महतो मह्यानि'ति स्मृतिः

महीयस् त्रि० अतिशयेन महान् महत्+ईयसु । अतिमहति

महीयमान त्रि० महीयते मही+कण्ड्वा० यक्-शानच् । पूज्ये, श्रेष्ठे च 'महीयमाना भवताऽतिमात्र'मिति भट्टिः

महीरुह पु॰ मह्यां रोहति रुह-क । वृक्षे, शाके च ।
महीलता स्त्री॰ मह्या लतेव । (केचो) किञ्चुलुके ।
महेच्छ त्रि॰ महती इच्छा यस्य । महाशये ।
महेन्द्र पु॰ महान् इन्द्रः इन्द्रस्यापि नियन्तृत्वात् । परमेश्वरे, महैश्वर्य्यवति इन्द्रे, जम्बुद्वीपस्थपर्व्वतभेदे च ।
महेन्द्रकदली स्त्री॰ महेन्द्रप्रिया तद्वर्णा वा कदली । कदलीभेदे
महेन्द्रपुरी स्त्री॰ ६त॰ । अमरावत्याम् । महेन्द्रनगर्य्यादयोऽप्यत्र
महेन्द्रवारुणी स्त्री॰ महेन्द्रस्य वरुणस्य तयोरियं प्रियत्वात् अण् देवताद्वन्द्वे उत्तरपदवृद्धिः । (माकाल) लताभेदे ।
महेरणा स्त्री॰ महं गजोत्सवमीरयति ल्यु । शल्लकीवृक्षे ।
महेश पु॰ कर्म॰ । शिवे । महेश्वरोऽप्यत्र 'महेश्वरस्त्र्यम्बक एव नापर' इति रघुः ।
महेशबन्धु पु॰ ६त॰ । विल्ववृक्षे ।
महैला स्त्री॰ कर्म॰ । स्थूलैलायाम् (बड़एलाची)
महोक्ष पु॰ महान् उक्षा अच् समा॰ । वृहद्वृषे, 'महोक्षं वा महाजं वा श्रोत्रियाय प्रकल्पयेदि'ति मनुः ।
महोटी स्त्री॰ महान्ति फलापेक्षया स्थूलानि उटानि पर्णान्यस्याः ङीप् । वृहत्यां, उत्पले च ।
महोत्पल पु॰ कर्म॰ । पद्मे, सारसपक्षिणि च ।
महोत्सव पु॰ कर्म॰ । सन्ततसुखसम्पादकव्यापारे ।
महोत्साह त्रि॰ महान् उत्साहो यस्य । अत्यन्तोद्यमयुक्ते ।
महोदधि पु॰ कर्म॰ । समुद्रे ।
महोदय पु॰ महान् उदयो वृद्धिराधिपत्यं वा यत्र । कान्यकुब्जदेशे । तद्देशस्थे पुरभेदे न॰ । स्वल्पन्यूनार्द्धोदययोगात् 'अमार्कपाते श्रवणे'त्यादिलक्षणात् 'किञ्चिद्‌ूने महोदय' इत्युक्ते किञ्चिदूने योगभेदे पु॰ । नागबलायां स्त्री॰ ।
महोदरी स्त्री॰ महदुदरं यस्याः । शतमूल्याम् वृहदुदरयुक्ते त्रि॰
महोन्नत पु॰ कर्म॰ । तालवृक्षे । अत्यन्तोन्नतियुक्ते त्रि॰ ।
महोरग पु॰ कर्म॰ । वृहत्सर्पभेदे महोरगाकारोऽस्त्यस्य अच् । तगरमूले न॰ ।
महोल्का स्त्री॰ कर्म॰ । वृहदुल्कायाम् ।
महौषध न॰ कर्म॰ । शुण्ठ्याम्, लशुने, वाराहीकन्दे, वत्सनाभे विषे, पिप्पल्याम्, अतिविषायां, वीर्य्यदौषधमात्रे च ।
महौषधि स्त्री॰ कर्म॰ । दूर्व्वायां, लज्जालुक्षुपे 'सहदेवी तथा व्याघ्री बला चातिबला तथा । शङ्खपुष्पी तथा सिंही अष्टमी च सुवर्च्चला । महौषध्यष्टकं प्रोक्त'मित्युक्ते देवादीनां स्नानद्रव्यभेदे । श्वेतकण्टकार्य्यां ङीप् ।
मा शब्दे अक॰ माने सक॰ जु॰ आ॰ अनिट् । मिमीते अमित ।
मा माने अदा॰ प॰ सक॰ अनिट् । माति अमासीत् ।
मा माने दि॰ आ॰ सक॰ अनिट् । मायते अमास्त ।
मा अव्य॰ ङिदनुबन्धात् दैवादिकात् माधातोः क्विप् । वारणे । धातोर्ङित्त्वेन शब्दे ङित्त्वव्यवहारात् न माङ्योगे इति पाणिनिसूत्रम् । ङिदनुबन्धशून्यधातुनिष्पन्नस्तु न ङित् तेन तद्योगे अडागमः स्यादेव 'मा निषाद । प्रतिष्ठां त्वमगमः' इति रामायणम् । मा-क-टाप् । लक्ष्म्याम्, मातरि च स्त्री॰ । मा-भावे क्विप् । माने स्त्री॰ ।
मांस न॰ मन-स दीर्घश्च । 'मां स भक्षयितामुत्र यस्य मांसमिहाद्म्यहम् । इति मांसस्य मांसत्व'मित्युक्ते प्राणिदेहस्थशोणितपरिपाकजे धातुभेदे । [मांसरोहिण्यां लतायाम्
मांसच्छदा स्त्री॰ मांसं छादयति छद-णिच्-अच् ह्रस्वः ।
मांसज न॰ मांसाज्जायते जन-ड । देहस्थे मांसजन्ये मेदसि
मांसदलन पु॰ मांसं प्लीहात्मकं मांसं दलयति दल-णिच्-ल्यु । प्लीहघातकवृक्षे ।
मांसद्राविन् पु॰ मांसं द्रावयति णिच्-णिनि । अम्लवेतसे
मांसपेशि स्त्री॰ ६त॰ । गर्भस्यावयवभेदे । वा ङीप् तत्रैव ।
मांसफला स्त्री॰ मांसमिव कोमलं फलं यस्याः । वार्त्ताक्याम् ।
मांसमासा स्त्री॰ मस-परिणामे घञ् मांसस्य परिणामो यस्याः ५ब॰ । माषपर्ण्याम् । [पुक्। सुगन्धिद्रव्यभेदे (चाम्कषा)
मांसरोहिणी स्त्री॰ मांसं रोपयति रुह-णिच् णिनि वा न
मांसल त्रि॰ मांस+बलवत्यर्थे लच् । बलवति, स्थूले, पुष्टे च ।
मांसलफला स्त्री॰ मांसलं पुष्टं फलमस्याः । वार्त्ताक्याम् ।
मांससार पु॰ ६त॰ । मेदसि । मांसस्नेहादयोऽप्यत्र ।
मांसहासा स्त्री॰ मांसेन हस्यते कर्म्मणि घञ् । देहस्थचर्म्मणि
मांसिक त्रि॰ मांसं पण्यमस्य ठक् । मांसविक्रयोपजीविनि । (कसाइ) । [जटामांस्याम् ।
मांसिनी स्त्री॰ मांसस्तदाकारस्तत्तुल्यं वाऽस्त्यस्याः इनि ।
मांसी स्त्री॰ मांसमस्त्यस्य अच् गौ॰ ङीष् । जटामांस्याम् ।
माकन्द पु॰ माति मा-क्विप् माः परिमितः कन्दोऽस्य । आम्रे । आमलक्यां, पीतचन्दने, (वङ्कमूली) चन्दने, नगरभेदे च स्त्री॰ गौरा॰ ङीष् ।
माकरी स्त्री॰ मकरस्य तत्स्थरविकालस्य इयम् अण् । मकरस्थितरविकाले तदारब्धमाघमासस्य शुक्लसप्तम्यां 'तस्मै रोकञ्च शोकञ्च माकरी हन्तु सप्तमी'ति स्मृतिः ।
माक्ष सृहायां भ्वा॰ पर॰ सक॰ सेट् इदित् । माङ्क्षति अमाङ्क्षीत् ।
माक्षि(क्षी)क न॰ मक्षिकाभिः सम्भृत्य कृतम् अण् वा॰ वा दीर्घः । उपधातुभेदे मधुनि, तत्तुल्यगुणे स्वर्णमाक्षिके रौप्यमाक्षिके च ।

माक्षिकज न० माक्षिकाज्जायते जन-ड । सिक्थके (मोम)

माक्षिकफल पु० माक्षिकमिव मधुरं फलमस्य । मधुनारिकेले

माक्षिकशर्करा स्त्री०६त०। मधुजाते खण्डभेदे (मिताखण्ड)

मागध पु० मगधदेशे भवः अण् । श्वेतजीरके स्तुतिपाठके (भाट) वर्णसङ्करभेदे च यूथिकायां, पिप्पल्यां, सूक्ष्मैलायां, शर्करायां,भाषाविशेषे च स्त्री०ङीप् । मगधदेशजाते त्रि०

मागधखारिका स्त्री० लीलावत्युक्ते परिमाणभेदे ।

माघ पु० मघानक्षत्रयुक्ता पौर्णमासी माघी सात्र मासेऽण् । चैत्रावधिके एकादशे चान्द्रे मासे । तत्पौर्णमास्यां स्त्री० ङीप् । शिशुपालवधकाव्ये,तत्कर्त्तरि च पु०। 'तावद्भा भारवेर्भाति यावन्माघस्य नोदय' इत्युद्भटः ।

माघ्य न० माघे भवं यत् । कुन्दपुष्पे ।

माङ्गल्य न० मङ्गलमेव मङ्गलाय हितं वा ष्यञ् । मङ्गले,मङ्गलसाधने च । [तायाम् ।

माङ्गल्यार्हा स्त्री०माङ्गल्यमर्हति अर्ह-अच् । त्रायमाणलमाचिका स्त्री० मच-ण्वुल् । अम्बष्ठायां,मक्षिकायाञ्च ।

माञ्जिष्ठ न० मञ्जिष्ठया रक्तमण् । रक्तवर्णे । तद्वति त्रि० ।

माठर पु० मन-अरन् ठान्तदेशः ततः स्वार्थे अण्, सूर्यस्य पारिपार्श्वे मठति अरण् वा । सूर्यस्य पारिपार्श्विके गणभेदे

माण(न)क न० मा-अकच् णुट् नुट् वा। स्वनामख्याते कन्दभेदे 'हरिद्रा माण(न)कं कचुरिति नवपत्त्रिकाप्रमाणम् ।

माणव पु० मनोरपत्यं अण् अल्पार्थे णत्वम् । अल्पवयस्के मनुष्ये । स्वार्थे कन् । तत्र, हारभेदे च ।

माणवीन त्रि० माणवस्येदम् खञ् । बालकसम्बन्धिनि ।

माणव्य न० माणवानां समूहः यत् । बालकसमूहे ।

माणिक्य न०मणिरिव कायति कै-क स्वार्थे ष्यञ् । (माणिक) रक्तवर्णे रत्नभेदे,व्टहगोधिकायाञ्च । [सैन्धवलवणे ।

माणिबन्ध(मन्थ) न० मणिबन्ध (मन्थ) पर्व्वते भवः अण् ।

मातङ्ग पु० मतङ्गस्य मुनेरयम् अण् । गजे, किरातजातिभेदे, अश्वत्थवृक्षे च । दशमहाविद्याभेदे स्त्री०ङीप् । [भेदे ।

मातङ्गमकर पु० मातङ्ग इव मकरो जलजन्तुः । महामत्स्य-

मातरपितृ स्त्री०माता च पिता च द्वन्द्वे मातुर्वा मातरादेशः। मातापित्रोः । पक्षे मातरा नङ् । तयोरर्थयोः ।

मातरिश्वन् पु० मातरि आकाशे श्वयति वर्द्धते श्वि-कनिन् डिच्च अलुक्स० । वायौ । [सारथौ

मातलि पु० मतं लाति ला-क मतलस्तस्यापत्यम् इञ् । इन्द्र-

माता स्त्री० मा-अतच् । जनन्याम् । 'विश्वेश्वरीं विश्वमाता'-मिति दुर्गास्तवः ।

मातामह पु० मातुः पिता मातृ+डामह । मातुः पितरि । तत्पत्न्यां स्त्री० ङीप् ।

मातुल पु० मातुर्भ्राता मातृ-डुलच् । मातुर्भ्रातरि । तत्पत्न्यां वा ङीप् वा आनुक्च । मातुलानी मातुली मातुला च । मद-णिच्-उलच् पृ० दस्य तः । धुस्तूरे,मदनवृक्षे, सर्पभेदे च

मातुलपुत्रक न०मातुलस्य धुस्तूरस्य पुत्र इव कायति कै-क । धुस्तूरे, ६त० कन् मातुलसुते ।

मातुलुङ्ग पु० मातुलं गच्छति गम-खच् डिच्च पृ० । बीजपूरे, मधुकर्कट्याञ्च । संज्ञायां कन् । वनबीजपूरे ।

मातृ त्रि० मा-तृच् । प्रमाणकर्त्तरि परिमाणकर्त्तरि, जीवे आकाशे च औ मातारौ । मा-तृ । 'ब्राह्मी माहेश्वरी चण्डी वाराही वैष्णवी तथा कौमारी चैव चामुण्डा चर्चिकेत्यष्टमातरं इत्युक्ते,शिवसहचरीभेदे, जनन्याम् भूमौ, विभूतौ, लक्ष्म्याम्, रेवत्याम्, आखुकर्ण्याम्, इन्द्रवारुण्याम्, (राखालशशा) जटामांस्यां, चण्डीप्रसिद्धासु देवीशक्तिषु च 'मातृः कोपमयाविष्ट' इति चण्डी ।

मातृका स्त्री०मातेव कायति कै-क । उपमातरि, ब्रह्माण्यादिषु चण्डीप्रसिद्धदेवीमूर्त्तिषु सर्व्वशब्दोत्पादकेषु अकारादिकोनपञ्चाशद्वर्णेषु, करणे, स्वरे च । मातृ+स्वार्थे कन् । मातृशब्दार्थे ।

मातृबन्धु पु० ६त० । मातुः पितुःस्वसुः पुत्रा मातुर्मातुःस्वसुः सुताः । मातुर्मातुलपुत्राश्च विज्ञेया मातृबन्धव, इत्युक्तेषु मातुः पितृष्वस्रीयादिषु । मातृबान्धवोऽप्यत्र ।

मातृष्वसृ स्त्री० ६त० । मातुर्भगिन्याम् 'अलुक्स० । मातुःष्वसाप्यत्र ।

मातृष्वस्रेय पु० मातृष्वसुरपत्यम् ठक् । मातुर्भगिनीपुत्रे तत्कन्यायां स्त्री० ङीप् । छण् । मातृष्वस्रीयोऽप्यत्र ।

मातृसिंही स्त्री० मातुः प्रमातुः सिंहीव । वासकवृक्षे ।

मात्र न० मा-त्रन् । साकल्ये अवधारणे च। अविच्छेदे,अल्पे, परिमाणे,कर्णभूषायाम्, वित्ते, लघुवर्णोच्चारणकाले, वर्णावयवभेदे, 'कालेन यावता पाणिः पर्य्येति जानुमण्डले । सा मात्रा कविभिः प्रोक्ता' इत्युक्तेषु ह्रस्वदीर्घप्लुतादिषु च स्त्री०। मीयन्तेऽनया विषयाः मा-त्रन् । इन्द्रियवृत्तौ । 'मात्रास्पर्शास्तु कौन्तेये'ति गीता । [काकारे चक्रे ।

मात्रापताका स्त्री० छन्दोग्रन्थोक्ते मात्राप्रस्तावानुगुणे पता-

मात्रामर्कटी स्त्री० छन्दोग्रन्थोक्ते मात्रावृत्तप्रस्तावानुगुणे मर्कटीजालचक्रभेदे ।

मात्रामेरु पु० छन्दोग्रन्थोक्ते मात्रावृत्तप्रस्तावानुगुणे मेरुचक्रे

मात्रावृत्त न० मात्रया कृतं वृत्तम् । आर्यादौ छन्दोभेदे ।
मात्सर्य्य न० मत्सरस्य भावः ष्यञ् । परगुणद्वेषे 'मात्सर्य्यमुत्सार्य्य विचार्य्येति साहि० । [ज्योत् ।
माथ वधे सक० क्लेशे अक०भ्वा०प०सेट् इदित् । मान्थति अमा
माथ पु० मथ-घञ् । पथि, मन्थने च ।
माथुर त्रि० मथुरायां भवो मथुरायाः आगतो वा अण् । मथुरानगरीभवे, तत आगते च ।
माद पु० मद-घञ् । दर्पे, हर्षे च ।
मादक त्रि० मादयति मद-णिच् ण्वुल् । मत्तताकारके द्रव्ये मादयति कर्त्तरि ण्वुल् । दात्यूहे पु० ।
मादन न० मादयति मद-णिच्-ल्यु । लवङ्गे । कामदेवे, मदनवृक्षे च पु० । विजयायां, माकन्दायाञ्च स्त्री० गौ० ङीष् ।
मादृश(श्) त्रि० ममेव दर्शनमस्य दृश-कञ्-क्विप्, वा । मम तुल्यदर्शने मत्सदृशे । [अतिविषायाञ्च ।
माद्री स्त्री० मद्रे भवा अण् । पाण्डुराजस्य द्वितीयपत्न्याम्
माधव पु०माया धवः । नारायणे । मधु+स्वार्थे अण् । वसन्ते 'स माधवेनाभिमतेन सख्ये'ति कुमार० । मधुने पुष्परसाय मद्याय वा हितः अण् । वैशाखे तस्य बहुपुष्पवत्त्वाम् तद्धितत्वम् । मधूकवृक्षे च तत्पुष्पेण हि मद्यसम्भवः । मधु बाहुल्येनास्त्यस्याः अण् । वासन्तीलतायाम् स्त्री० ङीप् ।
माधवीलता स्त्री०कर्म० । स्वनामख्यातायां लतायाम् ।
माधवेष्टा स्त्री० माधवे वैशाखे माधवस्य कृष्णस्य वा इष्टा । वाराहीकन्दे ।
माधवोचित न० माधव उचितो यस्य । कक्कोलके ।
माधवोद्भव पु० माधवे वैशाखे उद्भवति फलवत्त्वेन उद्+भू-अच् । (पियाल) राजादन्याम् ।
माधुर न० मधु-राति भ्रमरेभ्यो ददाति रा क-स्वार्थे अण् । मल्लिकापुष्पे ।
माधुरी स्त्री० मधुरस्य भावः ष्यञ् माधुर्य्यं षित्त्वात् स्त्रीत्वपक्षे ङीष् यलोपः । 'माधुर्य्यं, मधुरत्वे, सदाखलत्वमाधुरीधारे'त्युद्भटः । मधुर+स्वार्थे अण् । मदिरायाम् ।
माध्यन्दिन न० मध्यन्दिनमेव-अण् । मध्यमदिने तदधिकृत्य कृतो ग्रन्थः अण् शुक्लयजुर्वेदीयशाखाभेदे ।
माध्वीक स्त्री० मधुना मधूकपुष्पेण निर्वृत्तम् ईकक् । मधूकपुष्पजाते मद्ये । मधु एव स्वार्थे ईकक् द्राक्षाफले 'माध्वी माध्वीक ! चिन्ता विजहत्विति जयदेवः । [क्लीबे
माध्वीकफल पु० माध्वीकमिव मधुरं फलमस्य । मधुनारि
माध्वीमधुरा पु०माध्वीकमिव मधुरा पू०कलोपः । मधुरख-

र्जूरिकायाम् । [अमीमांसिष्ट ।
मान विचारे भ्वा० आ० सक०सेट् स्वार्थे सन् । मीमांसते
मान अर्च्चे वा चु०उ०पक्षे०भ्वा०पर०सक० सेट् । मानयति ते मानति अमीमनत्-त अमानीत् ।
मान न० मा-ल्युट् । परिमाणे हस्तद्वयप्रस्थाद्यैर्द्रव्यपरिच्छेदे, प्रमाणे गानाङ्गे कालक्रियायां तालविरामोपलक्षिते कालव्यापारे च । मन-घञ् । आत्मनि उत्कर्षाभिमानात्मिकायां चित्तसमुन्नतौ । 'स्वाभीष्टक्षेमवीक्षादिविरोधी मान उच्यते' इत्युक्ते अनुरक्तदम्पत्योः अवस्थाभेदे 'त्यज मयि मानमनिदानमि'ति जयदेवः सम्माने च ।
मानग्रन्थि पु० मानस्य ग्रन्थिर्बन्धनं यस्मात् । अपराधे ।
मानरन्ध्रा स्त्री० मानाय कालप्रमाणज्ञानाय रन्ध्रं यस्याः । ताम्रनिर्म्मिते सच्छिद्रे कालज्ञानहेतौ घटीयन्त्रभेदे ।
मानव पु० मनोरपत्यम् अण् । मनुष्ये स्त्रियां जातौ ङीप् ।
मानस न० मन एव अण् । मनसि, कैलासान्तिकस्थे ब्रह्मणा कृते सरोवरभेदे च ।
मानसव्रत न०मनसा कृतं मानसं कर्म० । 'अहिंसासत्यमस्तेयं ब्रह्मचर्य्यमलुब्धता । एतानि मानसानिस्तु व्रतानी'त्युक्तेषु अहिंसादिषु ।
मानसौकस् पु० मानसमोको यस्य । हंसे ।
मानिनी स्त्री० मान-इनि । फलीवृक्षे, मानवत्यां स्त्रियां च
मानुष पु०मनोरयम् अण् सुक् च । मानवे, ततोजातौ स्त्रियां ङीप् मानुषी ।
मानुष्य न० मानुषस्य भावः यत् । मनुष्यत्वे ।
मान्द्य न० मन्दस्य भावः ष्यञ् । रोगे, मन्दतायाञ्च ।
मान्धातृ पु०मामित्थं धयति धे-तृच् । 'मामयं धास्यतीत्यस्मात् मान्धातासौ प्रकीर्त्तित' इति निरुक्तेः युवनाश्वराजपुत्रे नृपभेदे ।
मान्य पु० मान-अर्च्चायां कर्म्मणि ण्यत् । पूज्ये ।
मामक त्रि०मम-इदम् अस्मद्+अण् ममादेशः । मत्सम्बन्धिनि खञ् । मामकीनोप्यत्र ।
माया स्त्री०मा-य नैरुक्तम् । अविद्यायाम्, कापट्ये, इन्द्रजालादौ, मिथ्याबुद्धिहेतुज्ञानभेदे, कृपायां, दम्भे, लक्ष्म्यां बुद्धमातरि, ईश्वरस्योपाधौ,अघटनघटनसाधिकायां शक्तौ । [(बाजीकर)।
मायाकृत् पु० मायामिन्द्रजालं करोति कृ-क्विप् । मायाकरे
मायादेवीसुत पु० तत० । बुद्धे ।
मायावत् त्रि०माया+अस्त्यर्थे मतुप् मस्य वः । मायाविशिष्टे कंसराजे पु० । कामपत्न्यां स्त्री० ङीप् । [ङीप

मायाविन् त्रि॰ माया+अस्त्यर्थे विनि । मायाकरे स्त्रियां

मायिक त्रि॰मायास्त्यस्य ठन् । मायाकरे । इनि मायीप्यत्र ।

मायु पु॰ मा-यु । देहस्थे पित्ते । [मयूरसम्बन्धिनि त्रि॰ ।

मायूर न॰ मयूराणां समूहः तस्येदं वा अण् । मयूरसङ्घे ।

मायूरी स्त्री॰मयूरस्येदं प्रियत्वात् अण् ङीप् । अजमोदायाम्

मार पु॰ मृ-घञ् । मरणे । मारयति मृ-णिच्-अच् । कामदेवे, विघ्ने, धुस्तूरे च । [मारिभये । (वाज) पक्षिभेदे च

मारक पु॰मृ-णिच् ण्वुल् मृ-णिच् घञ् स्वार्थे कन् वा। मारणे

मारकस्थान न॰ मारणकारणे स्थाने । 'अष्टमं चायुषः स्थानमष्टमादष्टमञ्च यत् । तयोरपि व्ययस्थानं मारकस्थानमुच्यते,' इत्युक्ते जन्मलग्नात् सप्तमे द्वितीये च स्थाने ।

मारि स्त्री॰ मृ॰णिच्-इन् । मारणे वा ङीप् मारीत्यप्यत्र । 'मारीभये राजभये' इति वटुकस्तवः ।

मारिष पु॰ रिष-हिंसायाम् निषेधार्थकमाशब्देन स॰ । नाट्योक्तौ आर्य्ये, हिंसानिवारकतया तस्य तथात्वम् । तण्डुलीयशाके, दक्षमातरि च स्त्री॰ टाप् ।

मारीच पु॰ तारकाराक्षसीपुत्रे रावणानुचरे राक्षसविशेषे ।

मारुतव्रत न॰ 'प्रविश्य सर्व्वभूतानि यथाचरति मारुतः । तथा चरैः प्रवेष्टव्यं व्रतमेतद्धि मारुतमि'त्युक्ते राज्ञां धर्मभेदे

मारुतात्मज पु॰६त॰ हनुमति, भीमे च इञ्। मारुतिरप्यत्र ।

मारुतापह पु॰ मारुतं वायुदोषमपहन्ति अप+हन-ड । वरुणवृक्षे । वायुनाशके त्रि॰।

मार्कण्ड पु॰मृकण्डोरपत्यम् अण् पृ॰। मुनिभेदे ढक्। यक॰ मार्कण्डेयोप्यत्र । तद्दृष्टे लताभेदे स्त्री॰ । [भृङ्गराजे ।

मार्कव पु॰ मारयति क्विप्-मारि केशक्लेशे कूयते कू-अच् ।

मार्ग संस्कारे सर्पणे च चुरा॰ उभ॰ सक॰ सेट्। मार्गयति अममार्गत् त ।

मार्ग अन्वेषणे वा॰चु॰उभ॰पक्षे भ्वा॰प॰सक॰ सेट् । मार्गयति-ते । मार्गति अममार्गत् त । अमार्गीत् । 'न्मृपतेरमार्गीदि'ति भट्टिः । भ्वा॰ आ॰ इत्यन्ये तेन मार्गते, मार्गमाण इत्यादि सिद्धम् ।

मार्ग पु॰ मृज-शुद्धौ-मार्ग-अन्वेषणे वा घञ् । पथि-तद्विशेषे प्रमाणम् वृहदभिधाने वक्ष्यते । [ल्यु। याचके त्रि॰ शरे पु॰

मार्गण न॰ मार्ग-ल्युट् । अन्वेषणे याचने, प्रणये च । कर्त्तरि

मार्गशिर पु॰ मार्गशिरया युक्ता पौर्णमासी अण् सा यत्र मासे पुनरण्। चान्द्रे अग्रहायणे मासि तत्पौर्णमास्यां स्त्री॰ङीप्

मार्गशीर्ष पु॰ साधनं मार्गशिरवत् । अग्रहायणे मासि। तत्पौर्णमास्यां स्त्री॰ ङीप् ।

मार्गित त्रि॰ मार्ग-क्त । अन्वेषिते । [यति-ते अममार्ज्जत्-त

मार्ज्ज मार्ज्जने सक॰ ध्वनौ अक॰चुरा॰उभ॰ सेट् । मार्ज्ज-

मार्ज्जन न॰ मार्ज्ज-ल्युट्। प्रोञ्छनादिना निर्मलीकरणे । युच् । तत्रैवार्थे स्त्री॰सा च मुरजध्वनौ च। करणे ल्युट् । सम्मार्जन्याम् (झाटा) । स्त्री॰ ङीप् ।

मार्ज्जार(ल) पु॰ मृज-आरन् वा रस्य लः । विड़ाले रक्तचित्रके खटासे च । ततः संज्ञायां कन् । मयूरे ।

मार्ज्जारगन्धा स्त्री॰ मार्ज्जारस्येव गन्धो यस्याः । मुद्गपर्णीभेदे । स्वार्थे कन् । तत्रैव ।

मार्ज्जारी स्त्री॰ मृज-आरक् गौ॰ङीष् । कस्तूर्य्याम् खटासजन्तौ, मार्जारयोषिति च ।

मार्ज्जारी(ली)य पु॰ मार्ज्जार+(ल)स्वार्थे छ, मृज-आरीयक् रस्य लत्वम् वा । विडाले, शूद्रे च कायशोधने न॰ ।

मार्जित पु॰. मार्ज-क्त । शोधिते । दधि-खण्डमधुसर्पिर्मरिचादिकृते, कर्पूरादिवासिते भक्ष्यभेदे (रसा) ।

मार्त्तण्ड पु॰ मृते अण्डे भवः अण् शक॰ । सूर्य्ये। तस्य च मृताण्डजन्म 'मारितञ्च यतः प्रोक्तमेतदण्डं त्वयादितिम् तस्मान्मुने! सुतस्तेऽयं मार्त्तण्डाख्यो भविष्यती'ति पुराणोक्त

मार्त्तिक न॰मृत्तिकया नि र्मितम् अण् । शरावे (शरा) मृण्मये त्रि

मार्द्दङ्गिक त्रि॰ मृदङ्गं तद्वादनं शिल्पमस्य ठक् । मृदङ्गवादके

मार्द्दव न॰मृदोर्भावः । मृदुत्वे, परदुःखासहिष्णुतायाम् द्रवीभावे च 'अभितप्तमयोऽपि मार्द्दवं भजते कैव कथे'ति रघुः ।

मार्ष पु॰ मृष-क ततः स्वार्थे अण्। तण्डुलीयशाके ।

मार्ष्टि स्त्री॰ मृज-क्तिन् । शोधने । [जातिभेदे

माल पु॰ मल-संज्ञायां वञ् । 'भिल्ला किराताश्चे'त्युक्ते

मालक न॰ मल-ण्वुल् । स्थलपद्मे । (माला) नारिकेलपात्रभेदेच

मालती स्त्री॰ मां लक्ष्मीं शोभां वा लतति वेष्टते लत-अण् ङीप् । जातीलतायां, युवत्यां, काकमाच्यां, नदीभेदे, विशल्यायां, ज्योत्स्नायां, निशायाञ्च ।

मालतीतीरज पु॰ मालत्या नदीभेदस्य तीरे जायते जन-ड। टङ्कणे (सोहागा) मालतीतीरभवाद्योप्यत्र ।

मालतीपत्री स्त्री॰ मालत्यास्तन्नामकजात्याइव पत्रमस्याः । जातीपत्रयाम् (जैयत्री) । [जातीफले ।

मालतीफल न॰मालत्यास्तन्नामकजात्याः फलम् । (जायफल)

मालभारिक त्रि॰ मालानां भारोऽस्त्यस्य ठन् पूर्व्वपदह्रस्वः मालानां भारवति ।

मालव पु॰ अवन्तिदेशे (मालओया देश) रागभेदे च ।

मालविका स्त्री॰ मालवे भवा ठक् । त्रिवृति (तेओड़ि)

मालसी स्त्री॰ मालं मलनं जटादिना दुष्टत्वं स्यति सो-क गौ॰ ङीष्। केशपुटिकारके द्रव्ये, रागिणीभेदे च।

मालाकण्ट पु॰ मालाकारः कण्टः कण्टको यस्य। अपामार्गे।

मालाकन्द पु॰ मालाकारः कन्दो यस्य। मूलभेदे।

मालाकार पु॰ मालां करोति कृ-अण्। (माली) वर्णसङ्कर भेदे। माल्यकारके त्रि॰।

मालाग्रन्थि पु॰ मालया ग्रन्थिरत्र। मालादूर्व्वायाम्।

मालातृण न॰ मालाकारं तृणम्। भूतृणे। स्वार्थे कन्। तत्रैव

मालादीपक न॰ अलङ्कारोक्ते अर्थालङ्कारभेदे।

मालादूर्व्वा स्त्री॰ मालाकारा दूर्वा। (गाठिदूर्व्वा) दूर्व्वाभेदे

मालारिष्टा स्त्री॰ मालाभूतमरिष्टं यस्याः ५ब॰। पाठ्याम्

मालाली स्त्री॰ मालामलति भूषयति अल-अण् ङीप्। पृक्कायां (पिडिङ्गशाके) स्वार्थे कन्। तत्रैव।

मालिक पु॰ माला तन्निर्माणं शिल्पमस्य ठन्। मालाकारे जातिभेदे, पक्षिभेदे, रञ्जके च। माल्यकारके त्रि॰।

मालिका स्त्री॰ मालैव कन् अत इत्त्वम्। नवमल्लिकायां, ग्रीवालङ्कारे, नदीभेदे सुरायां अतस्याम्, पुष्पमाल्ये, च। 'पाशाक्षमालिकाम्भोजेति लक्ष्मीध्यानम्।

मालिन् पु॰माला शिल्पमस्त्यस्य इनि। मालाकारे,माल्यवति त्रि॰ मालाकारपत्न्यां, पञ्चदशाक्षरपादके, छन्दोभेदे, गौर्य्याम् चम्पानगर्य्यां, मन्दाकिन्यां, कण्वाश्रमान्तिकस्थे नदीभेदे, अग्निशिखाद्रव्ये, दुरालभायां च स्त्री॰ ङीप्।

मालु स्त्री॰ मल-उण्। पत्रलतायां (पातलता) नार्य्याञ्च।

मालुधान पु॰ मालुरिव पत्रलतेव धीयतेऽसौ धा-कर्मणि ल्युट्। (मालुयासाप) सर्पभेदे। लताभेदे स्त्री॰ङीप्।

मालूर पु॰मां लक्ष्मीं परेषां लुनाति लू-रक्। विल्वे, कपित्थे च

मालेय त्रि॰ मालायां साधुः ढक्। मालारचनानिपुणे।

माल्य न॰ मालायै हितं यत्। पुष्पे। स्वार्थे ष्यञ्। पुष्पमालायाम्, मूर्द्धिस्थायां पुष्पमालायाञ्च।

माल्यपुष्प पु॰ मालायै हितं पुष्पमस्य। शणवृक्षे शणपुष्प्याम् स्त्री॰ ङीप्। स्वार्थे कन्। तत्रैव।

माल्यवत् त्रि॰ माल्यमस्त्यस्य मतुप् मस्य वः। माल्ययुक्ते केतुमालेलावृतवर्षयोः सीमाभूते पर्व्वतभेदे, सुकेशराक्षस पुत्रे रावणमन्त्रिणि राक्षसभेदे च। [कारके

माशब्दिक त्रि॰ मेति शब्दं निषेधाय करोति ठक्। निषेध-

माष पु॰ मष-संज्ञायां घञ्। (माषकलाइ) व्रीहिभेदे 'दशार्द्ध-गुञ्जं प्रवदन्ति माषमि'त्युक्ते 'गुञ्जाभिर्दशभिर्माष इत्युक्ते च परिमाणभेदे।

माषकलाय पु॰ माषाख्यः कलायः। स्वनामख्याते व्रीहौ

माषपर्णी स्त्री॰ माषस्येव पर्णान्यस्याः ङीप्। वनमाषे।

माषभक्तबलि पु॰ माषमिश्रितं भक्तमेवबलिः पूजोपहार द्रव्यम्। माषमिश्रिते भक्तरूपे पूजोपहारे।

माषवर्द्धक पु॰माषं माषपरमितं स्वर्णं वर्द्धयति काञ्चिदपि अपहरति वर्द्ध छेदने ण्वुल्। स्वर्णकारे।

माषीण न॰ माषाणां भवनं क्षेत्रं खञ्। माषव्रीहिभवन योग्ये क्षेत्रे। यत्। माष्यमप्यत्र।

मास् पु॰ माति परिच्छिनत्ति स्वगत्या कालम् मा-असुन्। चन्द्रे त्रिंशद्दिनात्मककालरूपे मासे च।

मास पु॰ माएव अण्। चन्द्रे त्रिंशद्दिनात्मके काले च। स च सौरसावनचान्द्रनाक्षत्रभेदाच्चतुर्विधः। मासश्चन्द्रस्तस्यायम् अण् चान्द्रे मासे तु मुख्यः। मस्यते परिमीयते मस-परिमाणे करणे घञ् पञ्चगुञ्जात्मके शब्दार्थे माष स्वार्थे कन् तत्रैव।

मासन न॰ मासं नयति नी-ड। सोमराजीलतायाम्।

मासप्रमित पु॰ मासं प्रमातुमारब्धः। प्र+मा-क्त। कालाः इति स॰। प्रतिपच्चन्द्रे। [भक्तमण्ड

मासर पु॰मस-परिणामे घञ् मासं परिणामं राति रा-क।

मासान्त पु॰ मासस्य सौरस्य चान्द्रस्य वाऽन्तः अवसानम्। मासावसाने संक्रान्त्यादौ।

मासिक त्रि॰ मासे भवः कालाट्ठञ्। मासभवे, प्रेतोद्देशेन कृतसजातीयतिथौ, प्रतिमासम्अमावस्यायां च कर्त्तव्ये श्राद्धे न॰। मासिकानि स्वकीये त्वि'ति स्मृतिः। 'पितॄणां मासिकं श्राद्धमन्वाहार्य्यं विदुर्बुधा इति स्मृतिः।

मास्म अव्य॰ मस-णिच् मप्। निवारणे।

माह माने भ्वा॰उभ॰सक॰सेट्। माहति ते अमाहीत् अमाहिष्ट। चङि न ह्रस्वः। [महाकुलीनोप्यत्र

माहाकुल त्रि॰महाकुले भवः अण्। महाकुलोद्भवे। खञ्।

माहात्म्य न॰ महात्मनो भावः ष्यञ्। महिमनि महत्त्वे।

माहिष न॰ महिष्या इदम् अण्। महिषीदुग्धादौ महिषस्येदम् अण्। तच्छृङ्गादौ त्रि॰। [सङ्करजातिभेदे।

माहिष्य पु॰ महिष्या भवः ष्यञ्। क्षत्रेण वैश्यायामुत्पन्ने

माहेन्द्र पु॰ महेन्द्रस्यायम् अण्। ज्योतिषोक्ते महेन्द्रादिसम्बन्धिनि दण्डभेदे। पूर्व्वस्यां दिशि, इन्द्रपत्न्यां, गवि च स्त्री॰ ङीप्। [स्त्रीगव्यां स्त्री॰ ङीप्

माहेय पु॰मह्या अपत्यम् मही+ढञ्! मङ्गले नरकासुरे च

माहेश्वर त्रि॰ महेश्वरादधिगतम् ततः आगत अण्। महेश्वरतः प्राप्ते। यवतिक्तायां स्त्री॰ ङीप्। तस्येदम् अण्।

'माहेश्वरी वृषारूढा, इत्युक्ते मातृभेदे दुर्गामातृ स्त्री॰ङीप्
मि क्षेपे स्वा॰उभ॰सक॰अनिट्। मिनोति मिनुते अमासीत् अमास्त। क्त्वि मप् च मित्रिमम्।
मिच्छ बधे भ्वा॰पर॰सक॰सेट्। मिच्छति अमिच्छीत्।
मित त्रि॰मि मा-वा-क्त। परिमिते, मर्द्दिते, अवच्छिन्ने, क्षिप्ते च
मितङ्गम पु॰ मितं परिमितं यद्-गच्छति गम-खच् मुम् च। गजे। परिमितगामिनि त्रि॰।
मितद्रु पु॰ मितं द्राति द्रवति वा कु नि॰। समुद्रे। [त्रि॰
मितम्पच पु॰मितं पचति पच-खच् मुम् च। कृपणे। परिमितपाचके
मिति स्त्री॰ मा-मि-वा क्तिन्। ज्ञाने, माने, अवच्छेदे, विक्षेपे च
मित्त्र न॰मिद्यति स्निह्यति मिद्-त्र। स्नेहान्विते सुहृदि, राज्ञां विषयानन्तरितरूपादितरस्मिन् राजनि तयोर्द्वयोरपि मध्यस्थनृपस्य राज्यहरणरूपैककार्य्यकरत्वात् मित्त्रत्वम्। मि-क्त्र। सूर्य्ये।
मित्त्रयु पु॰ मित्त्रं याति या-कु। मित्त्रवत्सले।
मिथ वधे मेधायाञ्च सक॰भ्वा॰उभ॰सेट्। मेथति-ते अमेथीत् अमेथिष्ट। चङि न ह्रस्वः।
मिथस् अव्य॰ मिथ-असुन्। रहसि, अन्योन्यस्मिन्नित्यर्थे।
मिथिला स्त्री॰ मिथ-किलच्। स्वनामख्यातायां राजधान्याम्
मिथुन न॰मिथ-उनन् किच्च। स्त्रीपुंसयोः मेषादितस्तृतीये राशौ च
मिथ्या अव्य॰ मिथ-क्यप्। अयथार्थे असत्ये।
मिथ्यादृष्टि स्त्री॰ मिथ्या-सफलस्यापि अफलत्वेन दृष्टिः। नास्तिकतायां सफलस्यापि वैदिककर्मणो निष्फलत्वज्ञाने।
मिथ्यानिरसन न॰ मिथ्या निरस्यतेऽनेन निर्+अस-क्षेपे करणे ल्युट्। शपथे।
मिथ्याभियोग पु॰ मिथ्याभूतेनासत्येनाभियोगः राज्ञोऽन्तिके वेदनम् अभि-युज-घञ्। शतं मे धारयतीत्यसत्यमुक्त्वा राज्ञोऽन्तिके अभियोगे।
मिथ्याभिशंसन न॰ मिथ्याभूतेनासत्येनाभिशंसनम् अपवादः। 'त्वया स्वर्णमपहृतमि'त्यपवादकथने।
मिथ्याभिशाप पु॰ मिथ्याभूतेनासत्येनाभिशापोऽपवादः। मिथ्यापवादे। [अतद्वति तद्वत्त्वेन ज्ञाने।
मिथ्यामति स्त्री॰ मिथ्याभूतस्य मतिः मन-क्तिन्। भ्रान्तौ-
मिथ्योत्तर न॰ कर्म॰ व्यवहारे 'मिथ्यैतत् नाभिजानामि तदा तत्र न सन्निधिः। अजातश्चास्मि तत्काले इति मिथ्या चतुर्विध'मित्युक्तप्रकारे, उत्तरभेदे, ('मिथ्योत्तरे पूर्ववादे') इति स्मृतिः। [अमेदिष्ट। चङि न ह्रस्वः।
मिद बधे मेधायाञ्च भ्वा॰उ॰सक॰सेट्। मेदति-ते अमेदीत्
मिद् स्नेहे भ्वा॰आ॰लुङि प॰अक॰सेट्। मेदते अमिदत् भावादौ क्ते मिन्नं मेदितम्।
मिद् स्नेहे वा चु॰उभ॰पक्षे भ्वा॰प॰अक॰सेट् इदित्। मिन्दयति अमिन्दत्-त। पक्षे मिन्दति अमिन्दीत्। [क्त मेदितं मिन्नम्
मिद् स्नेहे दि॰पर॰सक॰सेट्। मेद्यति-ते अमिदत् अमेदीत्।
मिद् स्नेहे चु॰ उभ॰सक॰सेट्। मेदयति-ते अमीमिदत्-त।
मिल श्लेषे तु॰ उभ॰सक॰सेट्। मिलति अमेलीत् अमेलिष्ट कुटादिरयमित्यन्ये तेन अमिलीत् ल्युटि मिलनम्।
मिव सेके भ्वा॰ पर॰सक॰सेट् इदित्। मिन्वति अमिन्वीत्।
मिश ध्वनौ कोपे च तु॰पर॰अक॰सेट्। मिशति अमेशीत्।
मिशि(शी) स्त्री॰ मिश-इन् वा ङीप्। मधुरिकायां, (मौरी) शतपुष्पायां, (सुलफा)जटामांस्याञ्च। अत्र पृ॰ मिषि-मिषी मिसि-मिसी इत्यादयः। उक्तार्थेषु। [अमिमिश्र(स्र)त् त
मिश्र(स्र) योजने अद॰चु॰उभ॰सक॰सेट्। मिश्र(स्र)यति-ते
मिश्र त्रि॰ मिश्र-अच्। संयुते उत्तरप्रदस्थः श्रेष्ठार्थे। यथा आर्य्यमिश्राः। गजजातिभेदे, ज्योतिषोक्ते कृत्तिकाविशाखा नक्षत्रगणे च पु॰। [इन्द्रोद्याने।
मिश्रकावण न॰ मिश्रकनामकं वनं पूर्व्वदीर्घो णत्वञ्च।
मिश्रपुष्पा स्त्री॰ मिश्रं पुष्पं यस्याः अजा॰टाप्। मेथिकायाम्
मिश्रवर्ण म॰ मिश्रश्चित्रो वर्णो यस्य। कृष्णागुरुणि। मिश्रित-वर्णमात्रे त्रि॰। [वार्त्ताक्याम्
मिश्रवर्णफला स्त्री॰ मिश्रवर्णं चित्ररूपान्वितं फलं यस्याः।
मिश्रव्यवहार पु॰ लीलावत्युक्ते गणनभेदे।
मिश्रिता स्त्री॰ 'मिश्रिता चैव विज्ञेया मिश्रितर्क्षैस्तु संक्रम' इत्युक्ते कृत्तिकाविशाखानक्षत्रकाले रविसंक्रमणे।
मिश्रेया स्त्री॰ मिश्र-अच् मिश्रा ईयते ई-गतौ यत् एय कर्म॰ शक॰। मधुरिकायां (मौरी) शतपुष्पायाञ्च (सुलफा)
मिष सेचने भ्वा॰पर॰सेट्। मेषति अमेषीत्। क्त्वा वेट्।
मिष पराभिभवेच्छायाम् तु॰पर॰सक॰सेट्। मिषति अमेषीत्।
मिष न॰ मिष-क। छले, स्पर्द्धने पु॰।
मिषिका स्त्री॰ मिषी-कन्। जटामांस्याम्।
मिष्ट त्रि॰ मिष-क्त। सिक्ते, स्पर्द्धिते च। मधुररसे पु॰ तद्वति त्रि॰
मिह सेचने भ्वा॰पर॰सक॰ अनिट्। मेहति अमिक्षत्।
मिहिका स्त्री॰ मिह-कुन् अत इत्त्वम्। नीहारे।
मिहिर पु॰ मिह-किरच्। सूर्य्ये, अर्कवृक्षे, वृद्धे, मेघे, वायौ, चन्द्रे, विक्रमादित्यसभास्थे पण्डितभेदे च।
मी बधे दि॰आ॰सक॰अनिट्। मीयते अमेष्ट।
मी बधे क्र्या॰उ॰सक॰सेट्। मीनाति मीनीते अमासीत्

अमास्त। क्त मीनः। [ति मयति अमीमत्-त अमैमीत्।
मी गत्यां मत्याञ्च वा चु॰उ॰पक्षे भ्वा॰पर॰सक॰सेट्। माययति-
मीढ त्रि॰ मिह-क्त। मूत्रिते।
मीढुष्टम पु॰ मीढुस्+तम नि॰। शिवे।
मीढ्वस् पु॰ मिह-कसु नि॰। शिवे। [वदतारभेदे च।
मीन पु॰ मी-नक्। मत्स्ये, मेषादितो द्वादशे राशौ भग-
मीनकेतन पु॰मीनः केतनो यस्य। कन्दर्पे। मीनध्वजादयोऽप्यत्र
मीननेत्रा स्त्री॰ मीनस्य नेत्रमिव पत्त्रिरस्याः। गण्डदूर्व्वायां
मीनाचीत्यादयोऽप्यत्र। [गौ॰ङीष्। शर्करायाम्।
मीनाण्डा स्त्री॰ मीनस्याण्डस्तदाकारा रेणुकाऽस्यस्य अच्
मीम शब्दे अक॰ गतौ सक॰ भ्वा॰ पर॰ सेट्। मीमति अमी-
मीत्। चङि न ह्रस्वः।
मीमांसक पु॰ मीमांसां वेत्त्यधीते वा वुन्। मीमांसाशास्त्रज्ञे,
तदध्येतरि च। मान-स्वार्थे सन् ण्वुल्। सिद्धान्तकारके
मीमांसा स्त्री॰ मान-स्वार्थे सन् अ। विचारपूर्व्वकतत्त्वनिर्णये
तत्प्रतिपादकग्रन्थभेदे च स च ग्रन्थः कर्म्मब्रह्मविषय
भेदेन द्विविधस्तत्र कर्म्मकाण्डविषयसंशयनिवारण प्रति-
पादको ग्रन्थो जैमिनिप्रणीतः सच पूर्व्वमीमांसात्वेन प्रसि-
द्धः ब्रह्मविषयसंशयनिर्णायकश्चरमः स च वेदान्तत्वेन प्रसिद्धः
मील निमेषे भ्वा॰पर॰अक॰सेट्। मीलति अमीलीत्। चङि
वा ह्रस्वः।
मीलन न॰ मील-ल्युट्। मुद्रणे, सङ्कोचने च।
मीलित त्रि॰मील-क्त। अप्रफुल्ले, सङ्कुचिते च 'मीलितं यद
भिरामताधिके' इति काव्यप्रकाशः।
मीव स्थूलीभवने भ्वा॰पर॰अक॰सेट्। मीवति अमीवीत्।
मु पु॰ मोचयति जीवान् स्वार्थे मुच डु। महेशे। [पलाण्डौ।
मुकन्दक पु॰ मुदः मुदे कन्दो यस्य कप् पृ॰ मुदो दलोपः।
मुकु पु॰ मुच-कु पृ॰ चस्य कः। मोक्षे, उत्सर्गे च।
मुकुट पु॰ मकि-उट पृ॰। शिरोभूषणे।
मुकुन्द पु॰ मुकुं ददाति दा-क पृ॰ मुम्। 'मुकुमव्ययमानन्त्य
निर्व्वाणमोक्षवाचकम् तद्ददाति चयो देवः मुकुन्दस्तेन की
र्त्तित' इति निरुक्ते विष्णौ।
मुकुम् अव्य॰ मकि उमुच् पृ॰। निर्व्वाणमोक्षे।
मुकुर पु॰ मकि उरच् पृ॰। दर्पणे, वकुलवृक्षे, कुलालदण्डे,
मल्लिकावृक्षे, कोलीवृक्षे, चोरके च।
मुकुल पु॰न॰ मकि उलच् पृ॰। ईषद्विकाशितकलिकायाम्
देहे, आत्मनि च। [वनयुद्रे (मुगानी)
मुकुष्टक पु॰ मुकुर्गलोत्सर्गस्तं स्तकति स्तक-अच् पृ॰ मत्सम्।
मुकूलक पु॰ मकि-ऊलच् कन्। दन्तिवृक्षे।
मुक्त त्रि॰ मुच-क्त। त्यक्ते, प्राप्तमोक्षे, आनन्दिते च।
मुक्तरसा स्त्री॰ मुक्तो रसो यस्याः। रास्नायाम्।
मुक्तसङ्ग त्रि॰ मुक्तः सङ्गोविषयासक्तिर्येन। त्यक्तसर्व्वविष-
यासङ्गे। परिव्राजके पु॰। [हस्तो येन। बहुदानशीले।
मुक्तहस्त त्रि॰ मुक्तः दानाय प्रसारितः न बद्ध इति यावत्
मुक्ता स्त्री॰ मुच-क्त। रास्नायाम् (मति) शुक्तिजे रत्नभेदे च।
मुक्तापुष्प पु॰ मुक्तेव शुभ्रं पुष्पमस्य। कुन्दवृक्षे।
मुक्ताप्रसू स्त्री॰ मुक्तां प्रसूते प्र+सू-क्विप् ह्र॰। शुक्तौ।
मुक्ताप्रालम्ब पु॰ मुक्तया मुक्ताविशिष्टतया प्रालम्बते अच्।
मुक्ताहारे।
मुक्ताफल न॰ मुक्ता फलमिव। मौक्तिके, लवलीफले, (नोयाड़)
कर्पूरे, वोपदेवकृते भक्तिप्रधाने ग्रन्थभेदे च 'चतुरेण चतुर्व्वर्ग
चिन्तामणिवणिज्यया हेमाद्रिर्वोपदेवेन मुक्ताफलमचीक-
रदि'ति तद्ग्रन्थान्तश्लोकः।
मुक्तालता स्त्री॰ मुक्तया लतेव। मुक्ताहारे।
मुक्तावली स्त्री॰ मुक्तया आवली हारभेदः। मुक्ताहारे। ह्र॰।
मुक्ताश्रेणौ भाषापरिच्छेदग्रन्थटीकायां सिद्धान्तमुक्तावल्यां च।
मुक्तास्फोट पु॰स्त्री॰ स्फुयते विदीर्य्यते स्फोटः मुक्तायै
स्फोटः। शुक्तौ।
मुक्ति स्त्री॰ मुच-क्तिन्। मोचने संसारबन्धनराहित्ये मतभेदेन
आत्यन्तिकदुःखनिवृत्तौ, ब्रह्मस्वरूपावाप्तौ च देहेन्द्रिया
भ्यामात्मनो बन्धशून्यत्वे च।
मुक्तिमण्डप पु॰ मुक्तिप्रदो मण्डपः शाक॰। काशीस्थे जग-
न्नाथक्षेत्रस्थे च मण्डपभेदे तीर्थे। [यावत्। शिह्लके।
मुक्तिमुक्त पु॰ मुक्तिर्मोचनं तेन मुक्तोरहितः संश्लिष्ट इति
मुख न॰खन-अच् डित् धातोर्मुट्च। 'प्रजास्तज्जा यतः खातं
तस्मादाकर्मुखं बुधा' इत्युक्ते देहावयवभेदे। 'ओष्ठौ च दन्तमूलानि
दन्ता जिह्वा च तालु च। गलो गलादि सकलं सप्ताङ्गं मुख-
मुच्यते' इत्युक्ते गलादिसप्तात्मकावयववति वदने। ग्टहस्य
निःसरणवर्त्मनि, इङ्गमण्डपादेः प्रवेशनिर्गमे, आरम्भे,
उपाये, नाटकादौ सन्धिभेदे, नाठकादिशब्दभेदे, आद्ये,
प्रधाने, शब्दे, नाटके, वेदे, च। नकुचवृक्षे पु॰ (डेफो)।
मुखगन्धक पु॰ मुखस्य गन्धो यस्य सेवनात् कप्। पलाण्डौ
मुखचपला स्त्री॰ आर्य्यावान्तरे छन्दोभेदे।
मुखज पु॰ ब्रह्मणो मुखाज्जायते जन-ड। विप्रे, 'ब्राह्मणोऽस्य
मुखमासीदि'ति श्रुतिः। [ल्यु। पलाण्डौ।
मुखदूषण पु॰ मुखं दूषयति सेवनात् दुर्गन्धेन दूष-णिच्

मुखधौता स्त्री॰ मुखं धौतं यया धाव-क्त ऊठ् पर॰नि॰। ब्राह्मणयष्टौ (बामनहाटि)।

मुखनिरीक्षक त्रि॰ मुखमितरास्यं निरीक्षते ण्वुल्। अलसे स हि अन्यो यदि स्वकार्यं कुर्यात् तदा नाहं करोमीत्याशयेन इतरमुखं निरीक्षमाणः स्वकार्य्ये न प्रवर्त्तते।

मुखपूरण न॰ मुखं पूरयति पूर-ल्यु। गण्डूषमितजलादौ।

मुखप्रिय न॰ मुखं प्रीणाति प्री-क उप॰। लवङ्गे मुखरोचकमात्रे त्रि॰। [त्रि॰

मुखभूषण न॰ मुखं भूषयति भूष-ल्यु। ताम्बूले। मुखमण्डने

मुखमण्डनक पु॰ मुखस्य मण्डनमिव इवार्थे कन्। तिलकवृक्षे। ६त॰। स्वार्थे कन् मुखभूषणे न॰।। ५ब॰ कप्। मुखभूषके त्रि॰।

मुखमोद पु॰ मुखं मोदयति मुद-णिच् अण्। शोभाञ्जने।

मुखर त्रि॰ मुखं मुखव्यापारं कथनं राति आदत्ते करोतीति यावत् रा-क। अप्रियवादिनि अप्रेवादिनि च 'मुखरस्तत्र हन्यते इति हितोपदेशः। काके, शङ्खे च पु॰।

मुखरित त्रि॰ मुखर इवाचरति मुखर+क्विप्-क्त। शब्दायमाने

मुखलाङ्गल पु॰ मुखं लाङ्गलमिव भूमिविदारकं यस्य। शूकरे

मुखवल्लभ पु॰ ६त॰। दाडिमवृक्षे तत्फलस्य मुखप्रियत्वात्। मुखप्रिये त्रि॰।

मुखवाचिका स्त्री॰ मुखं वाचयति अजडीकरोति सेवनात् वच णिच् ण्वुल्। अम्बष्ठायाम्। [कर्पूरादौ च।

मुखवास पु॰ मुखं वासयति सुरभीकरोति अण्। गन्धतृणे

मुखवासन पु॰ मुखं वासयति वासि-ल्यु। मुखसौरभकारके गन्धे। तद्वति त्रि॰।

मुखविष्ठा स्त्री॰मुखं विष्ठेव दुर्गन्धं यस्याः। तैलपायिकायां तन्मुखसंसर्गमात्रे हि द्रव्यान्तरे दुर्गन्धो भवति।

मुखव्यादान न॰ वि+आ+दा ल्युट् ६त॰। मुखप्रसारणे।

मुखशोधन न॰ मुखं शोधयति शुध-णिच्-ल्यु। त्वचे (दारचिनि) कटुरसे पु॰।

मुखशोधिन् पु॰ मुखं शोधयति शुध-णिच्-णिनि। जम्बीरे

मुखस्राव पु॰ स्रवति स्रु-ण ६त॰। लालायां मुखस्यन्दिजले

मुखाग्नि पु॰ मुखमेवाग्नितुल्यं शापदानेन दाहकत्वात् यस्य। विप्रे दावानले च।

मुखास्त्र पु॰ मुखमेवास्त्रं यस्य। कर्कटे।

मुख्य त्रि॰ मुखे आद्ये भवः यत्। प्रथमकल्पे, श्रेष्ठे च।

मुग्ध त्रि॰ मुह-क्त। मूढे। मोहयति अन्तर्भूतण्यर्थे मुहकर्त्तरि क्त। सुन्दरे। नायिकाभेदे स्त्री॰।

मुच दम्भे शाठ्ये भ्वा॰आत्म॰सक॰सेट्। मोचते अमोचिष्ट इदित्वाभावः। मुञ्चते।

मुच त्यागे चुरा॰ उ॰सक॰ सेट्। मोचयति-ते अमूमुचत्-त।

मुच त्यागे तु॰ मुचादि॰ उभ॰सक॰ अनिट्। मुञ्चति-ते अमुचत् अमुक्त। कर्म्मकर्त्तरि अकर्म्मकः 'मुच्यते सर्व्वपापेभ्य, इति पुराणम्। [नृपभेदे च।

मुचकुन्द पु॰ मुच-कु मुचुः कुन्द इव। स्वनामख्याते पुष्पवृक्षे,

मुज ध्वनौ अक॰ मार्ज्जने सक॰ वा चुरा॰पक्षे भ्वा॰पर॰सेट्। मोजयति ते मोजति अमूमुजत्-त अमोजीत्। इदित्वपक्षे। मुञ्जयति ते मुञ्जति अमुमुञ्जत् त अमुञ्जीत्।

मुञ्ज पु॰ मुजि-अच्। (मुज) रज्जुसाधने तृणभेदे।

मुञ्जकेशिन् पु॰ मुञ्ज इव केशः अस्त्यस्य इनिः। विष्णौ।

मुञ्जर न॰ मुजि-अरन्। शालूके।

मुट मर्दने भ्वा॰पर॰सक॰सेट् इदित्। मुण्टति अमुण्टीत्।

मुट चोदे वा चु॰उभ॰ पक्षे भ्वा॰पर॰सक॰ सेट्। मोटयति ते मोटति अमूमुटत् त अमोटीत्। [अमोट

मुट चोदने आक्षेपे च तु॰कु॰पर॰सक॰सेट्। मुटति अमुटीत्

मुठ पलायने भ्वा॰आ॰अक॰सेट् इदित्। मुण्ठते अमुण्ठिष्ट।

मुड केशादिच्छेदे मर्दने च भ्वा॰पर॰सक॰सेट् इदित्। मुण्डति अमुण्डीत्।

मुड मज्जने भ्वा॰आ॰अक॰सेट् इदित्। मुण्डते अमुण्डिष्ट

मुण प्रतिज्ञाने तु॰पर॰सक॰सेट्। मुणति अमोणीत्।

मुण्ड पु॰न॰ मुडि कर्मणि घञ्। मस्तके, बोले, मुण्डायसे च दैत्यभेदे, नापिते, स्थाणुवृक्षे च पु॰। मुण्डिते त्रि॰। महाश्रावणिकायां, मुण्डरीकायाञ्च स्त्री॰ टाप्।

मुण्डक पु॰ मुण्डयति मुडि-णिच्-ण्वुल्। नापिते।

मुण्डचणक पु॰ मुण्डश्चणकइव। कलाये।

मुण्डन न॰ मुडि-भावे ल्युट्। केशच्छेदे वपने।

मुण्डफल पु॰मुण्डं शिर इव फलमस्य। नारिकेले। [भेदे

मुण्डशालि पु॰ मुण्डः शूकशून्यः शालिः। निःशूके शालि

मुण्डायस न॰ मुण्डमयः अच् समा॰। लौहभेदे।

मुण्डितिका स्त्री॰ मुडि-इत स्वार्थे कन् अत इत्वम् टाप्। (मुण्डारी) वृक्षभेदे।

मुण्डिन् पु॰ मुण्डयति मुडि-णिच्-णिनि। नापिते।

मुण्डीरी स्त्री॰ मुडि-ईरच् गौ॰ङीष्। स्वनामख्याते वृक्षभेदे

मुद संमार्ज्जने चु॰उ॰सक॰सेट्। मोदयति ते अमूमुदत् त

मुद हर्षे भ्वा॰आ॰अक॰सेट्। मोदते अमोदिष्ट। [च

मुद्(दा) स्त्री॰ मुद॰सम्प॰क्विप् वा टाप्। हर्षे, नागमातोषधौ

मुदिर पु० मुद-किरच् । मेघे, भेके च । कामुके त्रि० ।

मुद्ग पु० मुद्-गक् नेट् । (मुग) कलायभेदे, पक्षिभेदे, जलकाके च

मुद्गपर्णी स्त्री० मुद्गस्येव पर्णमस्याः । (मुगानी) वनमुद्गे ।

मुद्गर न० मुदं गिरति गॄ-अच् । मल्लिकाभेदे, लोष्टभेदने, (मुगुर) पुष्पवृक्षे, कर्मारवृक्षे (कामराङ्गा) च पु०। स्वार्थे कन् । तत्रैव ।

मुद्गल न० मुदं गिलति गॄ-अच् रस्य लः । वनतृणे, रोहिषतृणे च । गोप्रियतृणे प्रवरकारके मुनिभेदे, नृपभेदे च पु० ।

मुद्गष्ट पु० मुद्गं स्तकति प्रतिबध्नाति स्तक-ड पृ० षत्वम् । वनमुद्गे । अच् । मुद्गष्टकोऽप्यत्र ।

मुद्रा स्त्री० मुद-रक् । प्रत्ययकारिण्याम्, (मोहर) अङ्गुलिस्थे मुद्राङ्कनयुक्ताङ्गुलीयके, स्वर्णरौप्यादितङ्कायाम्, अप्रकाशे, 'मुद्रालिपिः शिल्पलिपिर्लिपिर्लेखनसम्भवा । गुण्डिका घुणसम्भूता लिपयः पञ्चधा मता' इत्युक्तलिपिमध्ये लिपिभेदे, 'तन्त्रप्रसिद्धे वीराचारसेव्ये पृथुकास्तण्डुला भ्रष्टा गोधूमचणकादयः । तस्य नाम भवेन्मुद्रे'त्युक्ते पञ्चमकारादिद्रव्यभेदे, देवविशेषाराधनायाङ्गुल्यादिसन्निवेशविशेषे 'मुद्रामक्षगुणमि'ति तन्त्रम् सङ्कोचे च ।

मुद्रालिपि स्त्री० मुद्रया लिपिः । पञ्चधाविभक्तलिपिमध्ये लिपिभेदे (छापार अक्षर)

मुद्रिका स्त्री० मुद्रैव क्षुद्रा वा मुद्रा कन् । स्वर्णरौप्यादिनिर्म्मिते अङ्गुलिस्थे अङ्कनसाधनयोग्ये पदार्थे ।

मुद्रित त्रि०मुद्रा जाताऽस्य इतच् । अप्रकाशिते, अङ्किते च ।

मुधा अव्य० मुह का पृ० हस्य धः । मिथ्याशब्दार्थे ।

मुनि पु० मन-इन् पृ० उत्त्वम् । दुःखेष्वनुद्विग्नमनाः सुखेषु विगतस्पृहः । वीतरागभयक्रोधः स्थिरधीर्मुनिरुच्यते, इत्युक्तलक्षणे स्थिरचित्ते वीतरागादौ जने । ते च सन्ति विष्णुहारीतादयः । सप्तसंख्यायाञ्च ।

मुनिखर्ज्जूरी स्त्री०६त० । खर्ज्जूरीभेदे । [सप्तच्छदे(छातिम)

मुनिच्छद पु०मुनिसंख्याताः सप्तसंख्याः छदाः प्रतिपर्णं यस्य।

मुनितरु पु० मुनिरगस्त्यनामकस्तरुः । वकवृक्षे ।

मुनिद्रुम पु०मुनीनां प्रियो मुनिनामको वा द्रुमः । श्योनाकवृक्षे वकवृक्षे च । [खञ्जने च । ६त० । ऋषिस्तुते ।

मुनिपुत्रक पु० मुनेः पुत्रः संज्ञायां कन् । दमनकवृक्षे,

मुनिपुष्प न० मुनिद्रुमस्य पुष्पं भीमो भीमसेनवदुत्तरपदलोपः । वकपुष्पे । [भोजनाभावे च ।

मुनिभेषज न०मुनीनां भेषजमिव । हरीतक्यां, अगस्त्ये, लङ्घने,

मुनीन्द्र पु० मुनिः इन्द्र इव । बुद्धे । ७त०। ऋषिश्रेष्ठे ।

मुन्थ गत्यां भ्वा०पर० सक०सेट् क्त्वा वेट् । मुन्थति अमुन्थीत् ।

मुन्था स्त्री० ताजकप्रसिद्धे जन्मवर्षावधि एकैकवर्षे लग्नत एकैकराश्यन्तरे लग्नस्य गतिभेदे । मुथहाप्यत्र।

मुन्यन्न न० मुनियोग्यमन्नम् । नीवारकन्दादौ ।

मुमुक्षु त्रि०मोक्तुमिच्छुः मुच-सन्-उ । मोक्षेच्छावति । संसारबन्धनाभावेच्छावति । यतौ पु० ।

मुमूचान पु० मुच-कान पृ० दीर्घः । मेघे, मुक्तवति त्रि० । 'द्रुपदादिव मुमूचान इति वेदमन्त्रः ।

मुमूर्षु त्रि० मर्त्तुमिच्छुः मृ-सन्-उ । आसन्नमरणे ।

मुर वेष्टने तु०पर०सक०सेट् । मुरति अमोरीत् ।

मुर पु० मुर-क । दैत्यभेदे, 'पार्थैनाथ द्विषन् मुर'मिति माघः

मुर पु०मुर-क । वेष्टने । स्वनामख्याते गन्धद्रव्ये स्त्री०टाप् ।

मुरज पु० मुरात् वेष्टनात् जायते जन-ड । मृदङ्गे वाद्यभेदे

मुरजफल पु०मुरज इव फलं यस्य । पनसवृक्षे । मृदङ्गफलादयोऽप्यत्र ।

मुररिपु पु० ६त० । विष्णौ । मुरारिमुरमथनादयोऽप्यत्र।

मुरला स्त्री० मुरं लाति ला-क। नर्म्मदायाम्। 'मुरलामारुतोद्धूते'ति रघुः। वंशीनाम्नि वाद्ये गौरा०ङीष् । [योऽप्यत्र

मुरलीधर मुरलीं धरति धृ-अच्। श्रीकृष्णे, मुरलीवादनाद-

मुर्च्छ मोहे वृद्धौ च भ्वा०पर०सक०सेट्। मूर्च्छति अमूर्च्छीत् । भावे क्त । मूर्त्तम् मूर्च्छितम् ।

मुर्मुर पु० मुर-क । पृ०द्वित्वम् । तुषाग्नौ, कन्दर्पे, सूर्य्याश्वे च

मुर्व बन्धे भ्वा०पर०सक०सेट्। मूर्वति अमूर्वीत् निष्ठायामनिट्

मुल रोपणे चु०उभ०सक०सेट् । मोलयति ते अमूमुलत् त

मुशटी स्त्री० मुष-अटच् गौ०ङीष् पृ० । सितकङ्गौ ।

मुश(स)ली स्त्री०मुष मुस वा अलक् पृ० षस्य शः गौरा०ङीष् तालमूल्याम् वल्गाञ्च स्वार्थे कन् पक्षमान् ।

मुष वधे भ्वा०पर०सक०सेट् । मोषति अमोषीत् ।

मुष छेदने दिवा०पर०सक०सेट्। मुष्यति अमुषत्-अमोषीत् । पुषादिरयमित्यन्ये ।

मुष लुण्ठने क्र्या०पर०द्विक०सेट् । मुष्णाति अमोषीत् ।

मुष(स)(श)ल पु०मुष कलन् । पृ० षस्य वा सः (शा)वा अयोग्रे स्वनामख्याते धान्यादिकण्डनसाधने पदार्थे ।

मुषा स्त्री० मुष-क-टाप् । धातुद्रावके पात्रभेदे (मुची)

मुषित त्रि० मुष-क्त । अपहृतद्रव्ये जने ।

मुष्क पु० मुष-टाप्। पुरुषचिह्नभेदे अण्डकोषे, (घण्टाभारुल) वृक्षे' तस्करे, मांसले, च स्वार्थे कन् तत्रैव ।

मुष्कशून्य पु०३त०। वृषणरहितेऽराश्याकम्लःपुरषके (खोजा)

मुष्टि पु॰ स्त्री॰ मुष-क्तिच्। बद्धपाणौ, पलपरिमाणे, कुड्वाष्टभागे च। क्तिन्। मोषणे स्त्री॰।

मुष्टिक पु॰ मुष्ट्या कायति कै-क। कंसराजमल्लभेदे। मुष्टि मोषणं प्रयोजनमस्य कन्। स्वर्णकारे।

मुष्टिकान्तक पु॰ ६त॰। बलदेवे तस्य मुष्टिकासुरहननात्तथात्वम्

मुष्टिन्धय पु॰ मुष्टिं धयति धे-खच् मुम् च। बालके।

मुष्टिबन्ध पु॰ मुष्टेर्बन्धो यत्र। संग्रहे। ६त॰। मुष्टिबन्धने।

मुस खण्डने दि॰पर॰सक॰सेट्। मुस्यति अमुसत् अमोसीत् पुषादिरयमित्यन्ये।

मुस(ष)(श)लिन् पु॰ मुस(ष)(श)ल+अस्त्यर्थे इनि। बलदेवे।

मुस(ष)(श)लय त्रि॰ मुस(ष)(श)लेन वेध्यः यत्। मुषलवेध्ये।

मुस्त संहतौ चु॰उभ॰सक॰सेट् मुस्तयति ते अमुमुस्तत् त।

मुस्त पु॰ स्त्री॰ मुस्त-अच् स्त्रीत्वे टाप्। मुस्तके। (मुता) स्वार्थे कन्। अत्रैव अस्त्री॰। रुष वरविषभेदे पु॰।

मुस्ताभ न॰ मुस्तेव भाति भा-क। (नागरमुथा) मुस्तकभेदे

मुह मोहे वैचित्त्ये दि॰ उभ॰अक॰ सेट्। मुह्यति अमुहत् मोहिता, मोग्धा, मोढ़ा।

मुहिर पु॰ मुह किरच्। कामे, मूर्खे च।

मुहुस् अव्य॰ मुह-उसिक्। पौनःपुन्ये।

मुहूर्त्त स्त्री॰ हुर्च्छ-क्त धातोर्मुट् च। द्वादशक्षणमिते काले, पञ्चदशधा विभक्तस्य दिनस्य पञ्चदशभागे, किञ्चिन्न्यूनाधिकघटिकाद्वयरूपे काले च।

मू बन्धे भ्वा॰आ॰सक॰सेट्। मवते अमविष्ट।

मूक पु॰ मू-कक्। मत्स्ये, दैत्यभेदे, दीने, वाक्शक्तिरहिते च त्रि॰

मूढ त्रि॰ मुह-क्त। मूर्खे, बाले, जडे, औरसे च।

मूत त्रि॰ मू-क्त। बद्धे, संयते च।

मूत्र स्रावे अद॰चु॰उभ॰अक॰सेट्। मूत्रयति ते अमुमूत्रत् त

मूत्र न॰ मूत्र-अच्। प्रस्रावे उपस्थात् क्षरितजले।

मूत्रदोष पु॰ मूत्रस्य दोषो यस्मात् दुष-घञ् ५त॰। प्रमेहरोगे

मूत्रनिरोध पु॰ मूत्रं निरुणद्धि नि+रुध-अण्। मूत्रप्रतिबन्धकरोगे। [कर्कट्याम्।

मूत्रफला स्त्री॰ मूत्रमेव फलं यस्याः। त्रपुष्याम् (शशा)

मूत्राघात पु॰ मूत्रमाहन्ति आ+हन-अण्। मूत्रहननकारिणि रोगभेदे।

मूत्राशय पु॰ ६त॰। नाभेरधोदेशे वस्तिनामकस्थाने।

मूर्ख त्रि॰ मुह-ख मुरादेशः। मूढे गायत्रीरहिते सार्थगायत्री रहिते च। 'क्रियाहीनस्य मूर्खस्ये'ति स्मृतिव्याख्यायां निबन्धकारैस्तथार्थकतया व्याख्यानात्।

मूर्च्छना स्त्री॰ मुर्च्छ-युच्। 'स्वरः संमूर्च्छितो यत्र रागतां प्रतिपद्यते। मूर्च्छनामिति तां प्राहुः कवयो ग्रामसम्भवा'मित्युक्ते गानाङ्गभेदे 'स्फुटीभवद्ग्रामविशेषमूर्च्छना'मिति माघः। [व्यापारशून्यावस्थायां, वृद्धौ च।

मूर्च्छा स्त्री॰ मुर्च्छ-अङ्। मोहे, अनिद्रायाम प बाह्येन्द्रिय

मूर्च्छाल त्रि॰ मूर्च्छा+अस्त्यर्थे लच्। मूर्च्छाविशिष्टे।

मूर्च्छित त्रि॰ मूर्च्छा जातास्य इतच्। मूर्च्छायुक्ते, वृद्धे, उच्छ्रिते च।

मूर्त्त त्रि॰मुर्च्छ-क्त। मूर्च्छान्विते, मूढे, कठिने च। मूर्त्तिरस्त्यस्य अच्। मूर्त्तिमति न्यायोक्तेषु अवच्छिन्नपरिमाणवत्सु क्षितिजलपावकपवनमनःसु च।

मूर्त्ति स्त्री॰मुर्च्छ-क्तिन्। देहे, काठिन्ये, आकारे, प्रतिमायाञ्च

मूर्त्तिमत् पु॰ मूर्त्तिरस्त्यस्य मतुप्। देहे। आकारयुक्ते,काठिन्यवति च त्रि॰।

मूर्द्धज पु॰ मूर्द्ध्नि जायते जन-ड। केशे। मस्तकजातमात्रे त्रि॰।

मूर्द्धन्य त्रि॰ मूर्द्ध्नि भवः यत्। मस्तकजाते। शिक्षाग्रन्थोक्तेषु ऋकारटवर्गषवर्णेषु पु॰।

मूर्द्धन् पु॰ मुर्व्व-कनिन् धुट्, च। मस्तके।

मूर्द्धपुष्प पु॰ मूर्द्ध्नि पत्रशिरसि पुष्पं यस्य। शिरीषवृक्षे।

मूर्व्वा स्त्री॰ मुर्व्व-अच्। स्वनामख्याते धनुर्गुणोपयुक्ते लताभेदे। गौरा॰ङीष्। मूर्व्वीत्यप्यत्र। [असूलिष्ट।

मूल प्रतिष्ठायां भ्वा॰उभ॰अक॰सेट्। मूलति ते अमूलीत्।

मूल रोपणे चुरा॰उभ॰सक॰ सेट्। मूलयति ते अमूमुलत् त

मूल न॰ मूल-क। शिफायाम् (जड़) (शिकड़) आद्ये च निकुञ्जे, वाणिज्याद्युपयोगिनि मूलधने, अन्तिके, निजे, चरणे, मूरणे, पिप्पलीमूले, टीकादिना व्याख्येयग्रन्थे च। अश्विन्यवधिके ऊनविंशे नक्षत्रे त्रि॰।

मूलक न॰मूल+संज्ञायां कन्। कन्दभेदे (मूला) 'वर्ज्जनीयं सदा माघे मूलकं मदिरासम'मिति गौडीयस्मृतिः। विषभेदे पु॰

मूलकपर्णी स्त्री॰ मूलकवृक्षस्येव पर्णा यस्य। शोभाञ्जने।

मूलकमूला स्त्री॰ मूलकस्येव मूलमस्याः। क्षीरकञ्चुकीवृक्षे।

मूलकर्म्मन् न॰ मूलेन मन्त्रौषधादिना यत् वशीकरणादि कर्म्म। औषधादिना वशीकरणकर्म्मणि।

मूलकृच्छ्र न॰ मूलेन क्वथितवृक्षमूलेन कृच्छ्रम्। व्रतभेदे। तद् यस्य। 'मूलकृच्छ्रः स्मृतो मूलैरिति स्मृत्युक्ते तद्वति त्रि॰

मूलज न॰ मूलाज्जायते जन-ड। आर्द्रके। उत्पलादौ पु॰ मूलजातमात्रे त्रि॰।

मूलत्रिकोण न॰ 'सिंहोक्षमेषस्य मेषस्य कन्या धन्वी घटोघटः।

अर्कादीनां त्रिकोणानी'त्युक्ते रव्यादीनां क्रमेण सिंहादिषु राशिषु । [क्रियते तस्मिन् (पूंजि) मूलधनादयोऽप्यत्र

मूलद्रव्य न० कर्म्म०। मूलधने यदवलम्ब्य वाणिज्यादिकं

मूलपर्णी स्त्री० मूलमारभ्य पर्णा यस्याः ङीप्। मण्डूकपर्ण्याम्

मूलपुष्कर न० पुष्करस्य मूलं राज०पर०। पुष्करमूले। [कायाम्

मूलपोती स्त्री० पू-तच् गौ० ङीष् मूलं प्रधाना पोती। पूति-

मूलप्रकृति स्त्री० मूलीभूता सर्व्वाद्या प्रकृतिः। सांख्यमतोक्ते सर्व्वेषां कारणीभूते साम्यावस्थापन्ने सत्त्वरजस्तमोरूपे त्रिगुणात्मके प्रधाने 'मूलप्रकृतिरविकृति'रिति सांख्यकारिका। दुर्गायाञ्च।

मूलफलद पु० मूलेऽपि फलं ददाति प्रसूते दा-क। पनसवृक्षे

मूलरस पु० मूले रसो यस्याः। मोरटालतायाम्।

मूलशाकट न० मूलानां क्षेत्रं शाकटन्। मूलभवनयोग्ये क्षेत्रे। शाखिन। मूलशाकिनोऽप्यत्र।

मूला स्त्री० मूलानि बाहुल्येन सन्त्यस्याः अच्। शतमूल्याम्

मूलाधार पु० ६त०। नाभिलिङ्गयोर्मध्ये तस्य हि शरीरस्य-सकलनाडीनां मूलस्थानत्वात्तथात्वम् 'मूलाधारे त्रिकोणाख्ये इच्छाज्ञानक्रियात्मके, मध्ये स्वयम्भूलिङ्गन्तु कोटिसूर्य्यसमप्रभ'मित्युक्तलक्षणे त्रिकोणाकारे तन्त्रोक्ते चक्रभेदे च।

मूलिन् पु० मूलमस्त्यस्य इनि। वृक्षे। ठन्। मूलिकोऽप्यत्र।

मूल्य न० मूलाय पटादिकारणतन्त्वादये इदम् यत्। तन्त्वाद्यादानाय दीयमाने धने।

मूष लुण्ठने भ्वा०पर०सक०सेट्। मूषति अमूषीत्।

मूष पु० स्त्री० मूष-क। मूषिके तैजसद्रव्यद्रावणपात्रे, (मुचि)च। गवाक्षे 'पक्षधिक्रादिमूषावहने'ति लीला० देवताडवृक्षे च स्त्री०

मूषक पु० स्त्री० मूष-ण्वुल् स्त्रीत्वे टाप् अत इत्त्वम्। उन्दुरौ।

मूषककर्णी स्त्री० मूषककर्ण इव पुष्पाण्यस्याः। (उन्दुरकानी) आखुपर्ण्याम् मूषाकर्ण्यादयोऽप्यत्र।

मूषिक पु० मूष-किकन्। उन्दुरौ। मूषिकपर्णी स्त्री०।

मूषिकपर्णी स्त्री० मूषिककर्ण इव पर्णा यस्याः जलजतृणभेदे

मूषी स्त्री० मूष+गौ० ङीष्। स्वर्णादेर्द्रावणपात्रे (मुची)।

मूषीक पु० स्त्री० मूष कीकन् स्त्रीत्वे टाप्। उन्दुरौ।

मृ मृतौ तु० सार्व्वधातुके लुङि आशीर्लिङि च आ० अन्यत्र पर०अक०अनिट्। म्रियते। अमृत। ममार। मर्त्तासि मृषीष्ट

मृकण्ड पु० मुनिभेदे।

मृच संघाते भ्वा०प०अक०सेट्। मर्चति अमर्चीत्।

मृग अन्वेषणे याचने च अ०चु०आ०स०सेट्। मृगयते अममृगत

मृग अन्वेषणे दिवा०पर०सक सेट्। मृग्यति अमर्गीत्।

मृग पु० मृग-क। पशुमात्रे, हरिणे गजभेदे. अश्विन्यवधिके पञ्चमे नक्षत्रे। अ०चु०मृग-भावे अच्। अन्वेषणे, याचने, यज्ञभेदे च। अच्। मृगमदे, मकरराशौ च पु०।

मृगगामिनी स्त्री० मृग इव गच्छति गम,णिनि। विड़ङ्गायाम्। मृगतुल्यगमनवति त्रि० स्त्रियां ङीप्।

मृगजीवन पु० मृगैस्तन्मांसादिभिर्जीवति जीव-ल्यु। व्याधे

मृगणा स्त्री० मृग-युच् टाप्। नष्टद्रव्यस्यान्वेषणे।

मृगतृष्णा स्त्री० मृगाणां तृष्णेव तृष्णाहेतुत्वात्। सूर्य्यकिरणे जलभ्रान्तौ, निर्ज्जलदेशस्थं सूर्य्यकिरणं दूरतो वीक्ष्य मृगैर्जलभ्रान्त्या तृष्णार्त्तैः सद्भिः बम्भ्रम्यते नच जलं लभ्यते इति, ग्रीष्मे मरुदेशे सिकतादौ पतितरविकिरणेषु जलभ्रान्तिरिति च प्रसिद्धम्। स्वार्थे कन्। तत्रैव

मृगदंशक पु० मृगं दंशति दन्श-ण्वुल्। कुक्कुरे।

मृगधूर्त्तक पु० मृगेषु धूर्त्तकः। शृगाले।

मृगनाभि पु० मृगस्य नाभिः नाभिजत्यः। कस्तूर्य्याम् मृगमदे

मृगनाभिजा स्त्री० मृगस्य नाभेर्जायते जन-ड। कस्तूर्य्याम्।

मृगनेत्रा स्त्री० मृगो मृगशिरो नक्षत्रं नेत्रमिव प्रकाशकं यत्र रात्रिषु। सौरमार्गस्य किञ्चिदधिकत्रयोविंशदिनावधिमार्गशीर्षशेषपर्य्यन्तदिवसीय रात्रिषु।

मृगपति पु० ६त०। मृगाणां पशूनां पतिः स्वामी। सिंहे मृगेन्द्रादयोऽप्यत्र।

मृगप्रिय न० ६त०। पर्व्वततृणे।

मृगवधाजीव पु० मृगवधेनाजीवति जीव-अच्। व्याधे।

मृगबन्धनी स्त्री० मृगोबध्यतेऽनया बन्ध ल्युट् ङीप्। मृगबन्धनार्थे जाले। करणस्य कर्त्तृत्वविवक्षायां णिनि ङीप्। मृगबन्धिनीत्यप्यत्र।

मृगभक्ष्या स्त्री० मृगैर्भक्ष्यते भक्ष-यत्। जटामांस्याम्।

मृगमद पु० मृगस्य मदो गर्व्वो यस्मात्। कस्तूर्य्याम्।

मृगमदवासा स्त्री० मृगमदस्येव वासः सौरभमस्याः। कस्तूरीमल्लिकायाम्। [पशुवधफलके व्यापारे आखेटके।

मृगया स्त्री० मृगं यात्यनया या घञर्थे क। (शीकार)

मृगयु पु० मृग-अस्त्यर्थे यु। ब्रह्मणि शृगालादीनां व्यापारभेदे, व्याधे च 'मृगयूमिव मृगोऽथ दक्षिणेर्म्मे'तिभट्टिः।

मृगरसा पु० मृगो मृगमांसं तस्येव रसोऽस्याः। सहदेवीलतायाम्। [राजते अच्। चन्द्रे।

मृगराज पु० मृगाणां पशूनां राजा टच्। सिंहे मृगेण

मृगराटिका स्त्री० मृगं रटति जीवत्वेन रट-अण् गौ० ङीष् स्वार्थे कन्। जीवन्त्याम्।

मृगरिपु पु० ६त० । सिंहे मृगशत्रुप्रभृतयोऽप्यत्र ।

मृगलक्षण पु० मृगो लक्षणं यस्य । चन्द्रे मृगाङ्कादयोप्यत्र

मृगवल्लभ न० ६त० । कुन्दरतृणे ।

मृगवाहन पु० मृगो वाहनं यस्य । वायौ 'धावन् हरिण-पृष्ठस्थ' इति वायुध्यानम् ।

मृगव्य न० मृगान् व्यथतेऽत्र व्यथ-ड । मृगयायाम् ।

मृगशिरस् न०पु०। मृगस्येव शिरोऽस्य । आश्विन्यवधिके पञ्चमे नक्षत्रे मृगशिराप्यत्र स्त्री० टाप् । मृगशीर्षन्, मृगशीर्ष, एतावप्यत्र पु०न० । [लतायाम्

मृगा स्त्री० मृगो मृगमांसतुल्यरसोऽस्त्यस्य अच् । सहदेवी-

मृगाक्षी स्त्री० मृगस्येवाक्षि पुष्पं यस्याः षच् समा०ङीष् । विशल्यायां मृगतुल्यनयनवत्यां स्त्रियां च ।

मृगाण्डजा स्त्री० मृगस्याण्डाकारात् नाभिस्थितमांसपिण्डात् जायते जन-ड । कस्तूर्याम् ।

मृगादन पु० मृगान् अत्ति अद-ल्यु । क्षुद्रव्याघ्रे । मृगान्तकोप्यत्र

मृगादनी स्त्री० मृग इवाद्यते अद-कर्म्मणि ल्युट् । सहदेव्याम्, इन्द्रवारुण्याम्, (राखालशशा), कर्कोटीभेदे च

मृगाराति पुं० ६त० । कुक्कुरे, मृगशत्रौ, सिंहे च ।

मृगारि पु०६त० । कुक्कुरे, सिंहे, व्याघ्रे, रक्तशोभाञ्जने च । तत्सेवने हि तस्य नाशः ।

मृगाविध् पु० मृगं विध्यति विध-क्विप् पूर्व्व दीर्घः । व्याधे ।

मृगित त्रि० मृग-क्त । अन्वेषिते, याचिते च ।

मृगेन्द्र पु० मृगः इन्द्र इव । सिंहे ।

मृगेन्द्रचटक पु०मृगेन्द्र इव हिंस्रश्चटकः पक्षी । श्येनपक्षिणि

मृगेन्द्राशी स्त्री० मृगेन्द्रेण सिंहेनाश्यते भक्ष्यते अश-कर्म्मणि यत् । वासके । [वारुण्याम् (सादा राखालशशा) ।

मृगेर्व्वारु स्त्री० मृगप्रिया इर्व्वारुः कर्कोटी । श्वेतायामिन्द्र-

मृगेष्ट पु० ६त० । मुद्गरवृक्षे ।

मृगेक्षणा स्त्री० मृगस्य ईक्षणमिव पुष्पमस्याः । मृगेर्व्वारौ ।

मृज शोधने भूषणे च वा चु०उभ० पक्षे अदा० सक० वेट् । मार्जयति-ते मार्ष्टि अमीमृजत्-त अममार्जत्-त अमार्क्षीत् अमार्जीत् अमृक्षत् ।

मृजा स्त्री० मृज-अङ् । मार्ज्जने । [अमर्डीत् ।

मृड तोषणे क्र्या०तु०च पर० सक० सेट् । मृड्णाति मृडति

मृड पु० मृड-क । शिवे तत्पत्न्याम् स्त्री० ङीप् आनुक् च

मृण हिंसे तु०प०सक०सेट् । मृणति अमर्णीत् ।

मृणाल न० मृण-कालन् । पद्मादेर्नालस्ये मूले, वीरणमूले च गौरा०ङीष् । मृणालीत्यपि विषतन्तौ स्त्री० ।

मृणालिन् स्त्री० मृणालं विद्यतेऽस्य अच् मृणालं पद्मं ततः समूहे तद्युक्तदेशे वा इनि । पद्मसमूहे, पद्मयुक्तदेशे, तद्युक्तलतायाञ्च ।

मृत न० मृ-भावे क्त । मरणे । तत्तुल्यदुःखजनके याचितके वृत्तौ च । कर्त्तरि क्त । गतप्राणे त्रि० ।

मृतक न० मृतेन मरणेन कायति कै-क । मरणाशौचे सूतके मृतकेऽप्यवे'ति स्मृतिः ।

मृतकल्प त्रि० ईषदसमाप्तो मृतः मृत+कल्पप् । मृतप्राये ।

मृतजीव पु० मृतः नष्टः सन् पुनर्जीवति जीव-अच् । तिलकवृक्षे

मृतवत्सा स्त्री० मृतोवत्सो यस्याः । मृतापत्यायां-स्त्रियां स्त्रीगव्याञ्च 'मृतवत्सा च या नारीति' तन्त्रम् ।

मृतसञ्जीवनी स्त्री० मृतान् संजीवयति सम्+जीव-णिच्-ल्यु गौ० ङीष् । गोरक्षदुग्धायामोषधौ तन्त्रोक्ते विद्याभेदे च

मृतस्नात त्रि० मृतं मरणं तन्निमित्तं स्नातः स्ना-क्त । मरण-निमित्तं कृतस्नाने ।

मृतालक न० मृतमालयति भूषयति अल-णिच्-ण्वुल् । आढक्याम् । मृत् मृत्तिका तालः प्रतिष्ठा यस्य । मृत्तालमप्यत्र । कन् तत्रैव ।

मृतफली स्त्री० मृतेष्वपि फलमस्याः । कुष्ठौषधौ । (कुड़)

मृत्तिका स्त्री० मृद्+तिकन् टाप् । मृदि (माटि) सा चोत्पत्वेनास्त्यस्य अच् टाप् । आढक्याम् ।

मृत्यु पु० मृ-त्युक् । यमे, देहादिभ्यः प्राणवियोगे-विजातीयात्ममनःसंयोगनाशे-वा मरणे च ।

मृत्युनाशक पु० मृत्युं नाशयति नाशि-ण्वुल् । पारदे तस्य हि रसायनक्रियादिना शोधयित्वा सेवने मृत्युनाशकत्वम् मृत्युनाशकमात्रे त्रि० ।

मृत्युपुष्प पु० मृत्यवे स्वामिमरणाय पुष्पं यस्य । इक्षौ । तस्मिन् पुष्पिते हि तत्स्वामिनः नाशः ।

मृत्युफला स्त्री० मृत्यवे स्वनाशाय फलं यस्याः । कदल्यां फलपाके हि तस्य नाशः । [दाहादेवाङ्कुरादेरुद्भवः ।

मृत्युवीज पु० मृत्युं दाह एव वीजं कारणमस्य । वंशे तस्य

मृत्युसूति स्त्री० मृत्यवे सूतिः प्रसवोऽस्याः । कर्कटकयोषिति प्रसवादेव हि तस्या नाशः 'यथा कर्कटकी गर्भमाधत्ते मृत्यवे निजम्' इति पुराणम् ।

मृत्स्ना(त्स्ना) स्त्री०मृद्+प्रशस्तार्थे स स्न, वा । प्रशस्तमृत्तिकायाम् । अर्शआद्यच् । आढक्याम् ।

मृद चोदे क्र्या प०सक०सेट् । मृद्नाति । अमर्द्दीत् ।

मृद्(दा) स्त्री० मृद्यते क्षुद्यते मृद संप० क्विप् । मृत्तिकायाम

(माटी) टाप् । मृदाप्यत्र ।
मृदङ्ग पु० मृद-अङ्गच् किच्च । वाद्यभेदे ।
मृदङ्गफलिनी स्त्री० मृदङ्गाकारं फलमस्त्यस्य इनि । घोषा तक्याम् । तत्फलं मात्यादस्त्यस्य अच् । मृदङ्गाप्यत्र ।
मृदु त्रि० मृद-कु । कोमले । स्त्रियां वा ङीप् मृद्वी मृदुः । चित्रानुराधाम्रगरेवतीनक्षत्रेषु च । [भूर्जपत्रवृक्षे ।
मृदुचर्म्मिन् पु० मृदु कोमलं चर्म्म त्वचास्त्यस्य व्रीह्या० इनि ।
मृदुच्छद पु० छाद्यतेऽनेन छदः त्वक् इव० । भूर्जवृक्षे । पर्व्वतजपीलुवृक्षे. कुन्दुरवृक्षे शीतालवृक्षे च ।
मृदुताल स्त्री० कर्म० । शीतालवृक्षे (तेंडेत) ।
मृदुत्वच्(च) पु० मृदुः त्वक् त्वचा वा यस्य । भूर्जत्ववृक्षे ।
मृदुपत्त्र पु० मृदूनि पत्त्राण्यस्य । नले । कर्म० । कोमलपर्णे न० इत० । तद्वति त्रि० । चिल्लीशाके स्त्री० गौरा० ङीष् ।
मृदुपर्व्वक पु० मृदूनि पर्व्वाण्यस्य । वेत्रे । मृदुपर्व्वयुक्ते त्रि०
मृदुपुष्प पु० मृदूनि पुष्पाण्यस्य । शिरीषवृक्षे । इव० मृदुकुसुमवति त्रि० । कर्म० । कोमलपुष्पे न० ।
मृदुफल न० मृदूनि फलान्यस्य । विकङ्कते (वइँचि) मधुनारिकेले च । इव० कोमलफलवति त्रि० कर्म्म० । कोमलफले न० ।
मृदुल न० मृद-कुलच् । जले । कोमलमात्रे त्रि० ।
मृदुलोमक पु० इव० । शशके । कोमललोमयुक्ते त्रि० । कर्म० । कोमललोम्नि न० ।
मृदूत्पल न० कर्म० । नीलोत्पले, नीलपद्मे च ।
मृद्वीका स्त्री० मृदु+स्वार्थे ईकन् । द्राक्षायाम् कपिलद्राक्षायाञ्च
मृध न० मृध्यतेऽत्र घञर्थे क । युद्धे । [र्द्धीत् अमर्द्धिष्ट ।
मृध आर्द्रीभावे भ्वा० उभ० सक० सेट् क्त्वा वेट् । मर्द्धति-ते अम
मृश स्पर्शने प्रणिधाने च तु० पर० सक० अनिट् । मृशति अम्राक्षीत् अमार्क्षीत् अमृक्षत् । मृष इत्येके ।
मृष क्षमायां तु० उभ० अनिट् । मृषति ते अमृक्षत् त ।
मृष क्षमायांम० चु० उभ० सक० सेट् । मृषयति त अममृषत् त
मृष क्षमायां अ० भ्वा० उभ० सक० सेट् । मृषति ते अमर्षीत् ।
मृष सेचने भ्वा० पर० सक० सेट् । मर्षति अमर्षीत् । क्त्वा वेट् ।
मृष क्षमायां चु० उ० सक० सेट् । मर्षयति ते अमीमृषत्त अममर्षत्त
मृष क्षमायां भ्वा० आ० सक० सेट् । मर्षति अमर्षीत् । [अमर्षिष्ट
मृष क्षम यां दिवा० उभ० सक० सेट् । मृष्यति ते अमर्षीत्
मृषा अव्य० मृष-का । मिथ्याशब्दार्थे ।
मृषार्थक न० मृषा अत्यन्तासम्भूतोऽर्थो यस्य । 'कूर्म्मलोमतन्तुजालः शशशृङ्गधनुर्द्धर' इत्यादिवाक्ये ।
मृषालक पु० मृषालक इव मञ्जरी अस्य । आम्रवृक्षे ।
मृषावाद पु० मृषा+वद घञ् । मिथ्यावाक्ये यथा ह्रदो वह्निमानित्यादिवाक्यम् ।
मृषोद्य न० मृषा+वद-क्यप् । मिथ्याकथने ।
मृष्ट न० मृष-क्त । मरिचे । शुद्धे शोधिते च त्रि० ।
मॄ वधे क्र्या० प्रा० प० सक० सेट् । मृणाति अमारीत् ।
मे परीवर्त्ते भ्वा० आत्म० सक० अनिट् । मयते अमास्त ।
मेक(ख)ल पु० मि-कलच् खलच् वा नेत्त्वम् । अद्रिभेदे ।
मेक(ख)लकन्यका स्त्री इत० । नर्म्मदानद्याम् । [नद्याम् ।
मेक(ख)लाद्रिजा स्त्री० मेक(ख)लाद्रेर्जायते जन-ड । नर्म्मदा
मेखला स्त्री० मि-खलच् । स्त्रीकट्याभूषणे उपनयनकाले ब्रह्मचारिधार्य्ये कटीसूत्रे, खड्गादेर्मुष्ट्याधारणार्थे उपर्य्यधोभागेन वस्त्रे, शैलनितम्बे, नर्म्मदायां, ह्रीम्निपर्य्याम, होमकुण्डोपरिस्थे मृत्कृते वेष्टनभेदे च ।
मेघ पु० मिह-घञ् कुत्वम् । धूमज्योतिःपवनसलिलसंघात जन्ये जलधरे, मुस्तके राक्षसभेदे रागभेदे च ।
मेघजीवन पु० मेघो जीवनं यस्य । चातकपक्षिणि ।
मेघज्योतिस् न० इत० मेघजन्यं ज्योतिः । वज्राग्नौ ।
मेघनाद पु० मेघस्येव नादोऽस्य । वरुणे, रावणस्य पुत्रे इन्द्रजिति । इत० । मेघशब्दे ।
मेघनादानुलासक पु० मेघस्य नादेनानुलसति अनु+लसण्वुल् । मयूरे । णिनि । मेघनादानुलासीत्यप्यत्र । [मुस्तके
मेघनामन् पु० मेघस्य नामेव नाम यस्य । मेघवाचकशब्दनाम्नि
मेघपुष्पक न० मेघस्य पुष्पमिव । जले ।
मेघयोनि स्त्री० इत० । धूमे ।
मेघवर्णा स्त्री० मेघस्येव वर्णोऽस्याः । नीलीवृक्षे ।
मेघवर्त्मन् न० इत० । आकाशे । मेघवीथ्यादयोऽप्यत्र ।
मेघवह्नि पु० मेघजन्यो वह्निस्तद्घर्षणजातोऽग्निः । वज्राग्नौ एवं मेघानलादयोऽप्यत्र ।
मेघवाहन पु० मेघो वाहनमिव यस्य, मेघान् वाहयति चालयति वा वह-णिच्-ल्यु । इन्द्रे ।
मेघसार पु० मेघस्य कर्पूरस्य सारः । चीनकर्पूरे ।
मेघस्तनितोद्भव पु० मेघस्तनितादुद्भवति भू अच् । विकण्टकवृक्षे
मेघागम पु० मेघानामागमो यत्र । वर्षाकाले वर्षर्त्तौ ।
मेघनन्दिन् पु० मेघेन तद्ध्वनिना नन्दति णिनि । मयूरे ।
मेघान्त पु० मेघानामन्तो यत्र । शरत्काले मेघात्ययादयोऽप्यत्र ।
मेघास्थि न० मेघानामस्थीव संहतकठिनत्वात् । करकायाम्
मेचक न० मच-वुन् इ० । अन्धकारे, स्रोतोऽञ्जने च । मयूरचन्द्रके, मेघे, श्यामवर्णे च पु० । तद्वति त्रि० ।

मेठ(ड) उन्मादे भ्वा०पर०सक०सेट् चङि न ह्रस्वः। मेठ(ड)ति अमेठी(डी)त्।

मेठुला स्त्री० मेठ-उलच्। आमलक्याम्।

मेढ्र पु०मिह-ष्ट्रन्। मेषे,पुंसोऽसाधारणचिह्ने च। [मिडन)

मेढ्रशृङ्गी स्त्री० मेढ्रस्य शृङ्गं यस्याः। मेषशृङ्ग्याम् (गाडर-

मेथ वधे मेधायाञ्च सक०सङ्गे अक० भ्वा०उभ०सेट्। मेथति ते अमेथीत अमेथिष्ट। चङि न ह्रस्वः। [(मेढ्काठ)

मेथि(धि) पु० मेथ(ध)-इन्। धान्यमर्द्दनार्थं पशुबन्धनकाष्ठे

मेथिका स्त्री० मेथ-ण्वुल्। (मेथि) शाकभेदे। थिमि। अत्रैव स्त्री०ङीप्। अच् गौरा०ङीष्। अत्रैवार्थे।

मेद वधे मेधायाञ्च सक०भ्वा० उभ०सेट्। मेदति ते अमेदीत् अमेदिष्ट। चङि न ह्रस्वः। [भेदे।

मेदःसारा स्त्री०मेदसः इव सारोऽस्याः। अष्टवर्गप्रसिद्धौषधि

मेदक पु० मेद्-ण्वुल्। जगले (मेया)।

मेदज पु० मेदात् मधुकैटभमेदसो जायते जन-ड। भूमिज गुग्गुलौ। मेदोजातमात्रे त्रि०।

मेदस् न०मेद्-असुन्। मांसजन्ये धातुभेदे(वसा) अच्। अत्रैव पु०

मेदस्कृत् न० मेदः करोति स्वपरिपाकेण जनयति क्विप्। मांसे

मेदा स्त्री०मेदः कारणत्वेनास्त्यस्याः अच्। अष्टवर्गप्रसिद्धौषधिभेदे

मेदिनी स्त्री० मेदः मधुकैटभमेदोऽस्त्यस्याः कारणत्वेन,इनि। वसुन्धरायाम् 'मधुकैटभयोरासीन्मेदसैव परिप्लुता। तेनेयं मेदिनी देवी प्रोच्यते' इति पुराणम्। मेदायाञ्च

मेदुर त्रि०मिद्-घुरच्। अतिशयस्निग्धे। 'मेघैर्मेदुरमम्बर'-मिति जयदेवः। कर्कोट्यां स्त्री० टाप्।

मेदोज न० मेदसो वसातो जायते जन-ड। देहस्थे मज्जहेतौ अस्थिनामके धातौ।

मेदोद्भवा स्त्री० मेदाद्भवति भू-अच्। अष्टवर्गप्रसिद्धौषधिभेदे

मेध मेथवत् सर्व्वम्। मेधति ते अमेधीत् अमेधिष्ट।

मेधा स्त्री० मेध-अङ्। धारणावत्यां बुद्धौ यया बुद्ध्या ज्ञातस्य न विस्मरणं तत्र। अच्। यागे पु०। [स्त्रियां ङीप्

मेधाविन् पु०मेधा+अस्त्यर्थे विनि। शुकखगे। मेधावति त्रि०

मेधस् पु० मेध-असुन्। स्वायम्भुवस्य मनोः पुत्रभेदे।

मेधिर त्रि० मेधा+अस्त्यर्थे इरच्। मेधावति।

मेधिष्ठ त्रि० अतिशयेन मेधावान् इष्ठन् मतोर्लुक्। अतिशयमेधावति जने।

मेध्य त्रि० मेध-यत्। पवित्रे,शुचौ च। मेधाय यज्ञाय हितः यत्। छागे, खदिरे, यवे च पु०। केतक्यां, शङ्खपुष्प्यां रक्तवचायाम्, रोचनायां, शम्याम्, मण्डूक्याञ्च स्त्री०।

मेनका स्त्री० मि-नक। स्वर्वेश्याभेदे। मेनैव कन्। हिमालय पत्न्याम्। [यत्र।

मेनकात्मजा स्त्री० 6त०। हैमवत्यां दुर्गायाम् मेनासुतादयो-

मेना स्त्री०मि-न। हिमालयपत्न्याम् पितॄणां मानस्यां कन्यायाम

मेन्धी स्त्री० मा लक्ष्मीरिव इन्धते इन्ध-घञ् गौरा० ङीष्। (मेहदी) इति तत्पत्रमर्द्दने, हि लक्ष्म्यात्मल्यरक्तत्वता।

मेप गतौ भ्वा०आ०सक०सेट्। मेपते अमेपिष्ट। चङि न ह्रस्वः

मेय त्रि० मा-मि-वा यत्। परिच्छेद्ये, ज्ञेये च।

मेरु पु० मि-रु। सर्व्ववर्षेभ्य उत्तरस्थे पर्व्वतभेदे, जपमालोपरिस्थे, फलबीजादिके, करकृपमालायामङ्गुलिपर्व्वभेदे च।

मेरुक पु० मेरुरिव पीतवर्णत्वात् इवार्थे कन्। यक्षधूपे (धुना)

मेरुसावर्ण पु०। चतुर्द्दशसु मनुषु एकादशे मनौ।

मेलक त्रि० मेलयति मिल-णिच्-ण्वुल्। विवाहे-योटकभेदे। मेल-घञ् कन्। सङ्गे। [मिलने च।

मेला स्त्री० मिल णिच्-अच्-टाप्। नीलीवृक्षे, मस्याम्,अञ्जने,

मेलान्धु पु० मेलाया मस्या अन्धुरिव। मस्याधारे (दोयात)

मेव सेवने भ्वा०आ०सक०सेट्। मेवते अमेविट। चङि न ह्रस्वः

मेष पु० मिष-अच्। (भेडा) पशुभेदे चक्रमर्द्दवृक्षे,ज्योतिषशास्त्र द्वादशांशे अश्विनीभरणीकृत्तिकापादात्मके राशिभेदे

मेषकम्बल पु० मेषेष तल्लोम्ना निर्मितः कम्बलः। मेषलोमजाते वस्त्राकारे पदार्थे। [नेत्रादयोऽत्र

मेषलोचन पु० मेषस्य लोचनमिव पुष्पमस्य। चक्रमर्द्दे, मेष-

मेषवल्ली स्त्री० मेषशृङ्गाकारफलयुक्ता वल्ली शाक० (गाडरशिङ्गा) लताभेदे।

मेषविषाणी स्त्री० मेषस्य विषाणं शृङ्गमिव फलं यस्याः गौरा०ङीष्। (गाडरशिङः) लताभेदे। स्वार्थे कन् तत्रैव।

मेषशृङ्ग पु० मेषशृङ्गमिवाकारोऽस्त्यस्य अच्। स्थावरविषभेदे (गाडरशिङ्गा) अजशृङ्ग्यां स्त्री० गौरा०ङीष्।

मेषा स्त्री० मिष-कर्म्मणि घञ्। (गुजराटी) सूक्ष्मैलायाम्।

मेषाक्षिकुसुम पु० मेषाक्षीव कुसुमं यस्य। चक्रमर्द्दे। मेष पुष्पादयोऽप्यत्र।

मेषाण्ड पु० मेषस्याण्ड एवाण्डोऽस्य। इन्द्रे तस्य हि दत्तयत्ने ऽण्डनाशे मेषाण्डेन तत्करणमिति पुराणम्।

मेषालु पु० मेषाणामालुरिव प्रियः। वर्व्वरीवृक्षे।

मेषी स्त्री० मिष-अच् गौ० ङीष्। जटामांस्यां, तिनिशवृक्षे, च। जातौ ङीप्। मेषजातिस्त्रियाम्।

मेह पु० मिह-घञ्। प्रस्रावे ,प्रमेहरोगभेदे च। अच्। मेषे।

मेहघ्नी स्त्री० मेहं हन्ति हन-टक् ङीप्। हरिद्रायाम् आर्द्र-

तन्मूलरससेवनाद्धि मेहनाश इति वैद्यकप्रसिद्धिः ।
मेहन न० मिह्यतेऽनेन मिह-करणे ल्युट् । शिश्ने । कर्मणि ल्युट् । मूत्रे । भावे ल्युट् । मूत्रोत्सर्गे ।
मैत्त्र न० मित्त्रोदेवताऽस्य अण् मैत्त्रं पायु स्तदं पुनरण् । 'विष्ठोत्सर्गे मैत्त्रं कर्म समाचरेदि'ति स्मृतिः मित्रो देवताऽस्य, मित्त्रत आगतं, तस्येदं वा अण् । अनुराधानक्षत्रे न० । तस्य हि मित्रो देवता । मित्त्रतः प्राप्ते, 'मैत्त्रमौद्वा' कन्वै'ति स्मृतिः । सुहृत्सम्बन्धिनि च त्रि० । मित्त्रएव स्वार्थे प्रज्ञाद्यण् । मित्त्रे, ब्राह्मणे च ।
मैत्रावरुण पु० मित्रश्च वरुणश्च देवता द्वन्द्वे आनङ् मित्राव-रुणयोरपत्यम् अण् । अगस्त्ये । इञ् । मैत्रावरुणिरप्यत्र । कल्पभेदे हि तस्य तयोः पुत्रत्वं पुराणप्रसिद्धम् ।
मैत्त्री न०स्त्री० मित्त्रस्य भावः अण् स्त्रीत्वपक्षे ङीप् । सौहार्दे ष्यञ् । मैत्त्र्यमप्यत्र ।
मैत्रेय पु० मित्रायाः अपत्यम् ढक् । मुनिभेदे, बुद्धदेवे च ।
मैथिली स्त्री०मिथिलायां भवा अण् । सीतायाम् । मिथिला-या राजा अण् । मिथिलादेशाधिपे पु० ।
मैथुन न० मिथुनेन स्त्रीपुंसाभ्यां निर्वृत्तम् अण् । अग्न्याधा-नादौ कर्मणि 'सा प्रशस्ता द्विजातीनां दारकर्मणि मैथुने' इति स्मृतिः अग्न्याधाने हि सपत्नीकस्यैवाधिकार इति तस्य तत्साध्यत्वम् । स्त्रीपुंससङ्गमरूपे ग्राम्यधर्मे च ।
मैनाक पु० मेनकायां भवः अण् । पर्व्वतभेदे ।
मैरेय पु० मिरायां देशभेदे ओषधिभेदे वा भवः ढक् । मिरा देशजाते आसवे, 'मैरेयं धातकीपुष्पगुडधानाम्लसम्भव'मि त्युक्ते मद्यभेदे न० ।
मोक्ष मोक्षे वा चु० उभ० सक० स्था०पर०सक०सेट् । मोक्षयति ते मोक्षति अमुमोक्षत् त अमोक्षीत् । [मरणे च ।
मोक्ष पु० मोक्ष-वञ् । मुक्तौ मोचने 'नीविमोक्षोऽहि मोक्ष' इति
मोघ त्रि० मुह-घ अच् वा कुत्वम् । निरर्थके, हीने च । पारलि-वृक्षे, पाटलीवृक्षे, विडङ्गे च स्त्री० प्राचीरे पु० ।
मोघपुष्पा स्त्री० मोघं पुष्पमार्त्तवं यस्याः । बन्ध्यायां स्त्रियाम्
मोच न० मुच-अच् । कदलीफले । शोभाञ्जने पु० । कदल्यां, नीलीवृक्षे, शाल्मलिवृक्षे च स्त्री० टाप् । [वति त्रि०
मोचक पु० मुच-ण्वुल् । मोक्षे, कदल्यां, शोभाञ्जने च । वैराग्य-
मोचन न० मुच-णिच्-वा भावे ल्युट् । मुक्तौ, मोचने, दम्भे, शाके च । मुच्यते रोगात् अनया करणे ल्युट् । कण्टकार्य्याम्
मोचरस पु०६त० । शाल्मलिनिर्यासे स्वनामख्याते पदार्थे ।
मोचाट पु० मुच-णिच्-अच् मोचाय रोगमोचनाय अटति अट-अच् । कृष्णजीरके रम्भास्थ्नि च ।
मोटक न० मुट-ण्वुल् । श्राद्धे पितृदानार्थं ग्रन्थकुशपत्त्रद्वये ।
मोटा स्त्री० मुट-अच् । बलायाम् ।
मोट्टायित न० 'कान्तस्मरणवार्त्तादौ हृदि तद्भावभावतः प्राकट्यमभिलाषस्य मोट्टायितमि'त्युक्ते, स्त्रीणामभिलाषभेदे ।
मोद पु० मुद-घञ् । हर्षे । [वर्णसङ्करजातिभेदे (मयरा)
मोदक पु० मोदयति मुद-णिच्-ण्वुल् । खाद्यभेदे (मोया)
मोदमोदिनी स्त्री० मोदइव मोदयति मुद-णिनि । जम्ब्वाम्
मोदयन्ती स्त्री० मुद-णिच्-शतृ ङीप् । वनमल्लिकायाम् (काठमल्लिका) ।
मोदा स्त्री०मोदयति अजान् मुद-णिच्-अच् । अजमोदायाम्,
मोदाख्या स्त्री० मोदः अजमोदस्तेनाख्या । अजमोदायाम् हर्षयुक्ते त्रि० ।
मोदिनी स्त्री० मोदयति मुद-णिच्-णिनि । अजमोदायाम् मल्लिकायाम्, यूथिकायां, कस्तूर्य्यां, मदिरायाञ्च ।
मोरट न० मुर-अटन् । इक्षुमूले, अङ्कोटपुष्पे, सप्तरात्रोषित क्षीरे च । मूर्व्वालतायां स्त्री० । क्षीरमोरटायां पु० ।
मोषक पु० मुष्णाति मुष-ण्वुल् । तस्करे चौरे ।
मोषण न० मुष-ल्युट् । लुण्ठने, छेदने, बधे च ।
मोह मुह-घञ् । मूर्च्छायाम्, अज्ञाने, भ्रान्तिसाधने, वेदान्तोक्ते अविद्यावृत्तिभेदे, दुःखे, देहादिष्वात्माभिमाने च ।
मोहन पु० मोहयति मुह-णिच्-ल्यु । धुस्तूरे, कन्दर्पस्य शर भेदे च । मोहकारके त्रि० । स्त्रियां ङीप् ।
मोहरात्रि स्त्री० ब्रह्मणो निजपरिमाणेन पञ्चाशदब्दे गते प्रलयभेदे 'कालरात्रि र्महारात्रि र्मोहरात्रिश्चे'तिचण्डी ।
मौक्तिक न० मुक्तैव स्वार्थे ठक् । मुक्तायाम् ।
मौक्तिकप्रसवा स्त्री० मौक्तिकं प्रसूते प्रसू अच् । शुक्तिमात्रे मुक्तास्फोटे शुक्तौ च । [मुञ्जएव अण् । मुञ्जतृणे (कुज) स्त्री०
मौक्तिकशुक्ति स्त्री०६त० । मुक्तास्फोटे शुक्तौ । [मेखलायाम्
मौञ्जी स्त्री० मुञ्जस्येयम् अण् । कटिसूत्रे त्रिवृत्तमुञ्जकृतायां
मौञ्जीपत्त्री स्त्री० मौञ्ज्या इव पत्त्रमस्याः । वल्वजायाम् ।
मौञ्जीबन्ध(न) पु० मौञ्ज्या मेखलाया बन्धोऽत्र । उपनयन-संस्कारे 'मौञ्जीबन्धः शुभः प्रोक्तश्चैत्रे मीनगते रवावि'ति स्मृतिः६त० । तद्बन्धने न० । 'द्वितीयं मौञ्जीबन्धनमिति स्मृतिः
मौढ्य न० मूढस्य भावः ष्यञ् । मोहे, बाल्ये च ।
मौद्गल्य पु० मुद्गलस्य मुनेरपत्यं यञ् । गोत्रकारके मुनिभेदे
मौद्गीन न० मुद्गानां भवनं क्षेत्रं खञ् । मुद्गभवनयोग्ये क्षेत्रे
मौन न० मुनेर्भावः । वाग्व्यापाररहित्ये 'उच्चारे मैथुने चैव

प्रस्रावे दन्तधावने । स्नाने भोजनकाले च षट्सु मौनं समाचरेदि'ति स्मृतिः ।

मौनिन् त्रि॰ मौनमस्त्यस्य इनि । वाग्व्यापाररहिते । मुनौ पु॰

मौरजिक त्रि॰ मुरजवादनं शिल्पमस्य ठक् । मृदङ्गवादनशीले

मौर्ख्य न॰ मूर्खस्य भावः ष्यञ् । जाड्ये, मूर्खतायाञ्च ।

मौर्वी स्त्री॰ मूर्वा लता तत्तन्तुना निर्वृत्ता अण् । धनुर्गुणे, अजशृङ्ग्याञ्च ।

मौल त्रि॰ मूलं वेत्ति मूलादागतो वाऽण् । भूम्यादेरागमादि-मूलज्ञे, 'यं परम्परया मौलाः सामन्ताः स्वामिनं विदु' रिति स्मृतिः मूलादागते च ।

मौलि पु॰स्त्री॰ मूलस्यादूरभवः इञ् । चूडायां, किरीटे, संयतकेशेषु च । अशोकवृक्षे पु॰ । भूमौ स्त्री॰ वा ङीप् ।

मौषल न॰ मुषलस्येदम् सदृशमण् । मुषलतुल्यनिष्पेष्टे 'गङ्गायां मौषलं स्नानं महापातकनाशन'मिति पुराणम् । मुषलमधिकृत्य कृतो ग्रन्थः अण् । महाभारतान्तर्गते 'मुषलं कुलनाशन'मित्यादिप्रतिपादके षोड़शे पर्व्वणि ।

मौहूर्त्त पु॰ मुहूर्त्तं तत्प्रतिपादकं शास्त्रं वेत्त्यधीते वाऽण् । ज्योतिःशास्त्रज्ञे । ठक् । तत्रैव ।

म्ना अभ्यासे भ्वा॰पर॰सक॰सेट् । मनति अम्नासीत् । [त

म्रक्ष संयोजने स्नेहने च चु॰उ॰स॰सेट् । म्रक्षयति ते अमम्रक्षत्

म्रक्ष संघाते संयोजने च भ्वा॰पर॰सक॰सेट् । म्रक्षति अम्रक्षीत्

म्रक्षण न॰ म्रक्ष-ल्युट् । संयोजने, राशीकरणे, तैले यज्ञपात्रे च

म्रच गतौ भ्वा॰ पर॰ सक॰ सेट् क्त्वा वेट् । म्रचति अम्रचत् अम्राचीत् अम्रचीत् । [अङ् म्रदा

म्रद् क्षोदे भ्वा॰आ॰सक॰सेट् घटा॰ । म्रदते अम्रदिष्ट । म्रदयति

म्रदिमन् पु॰ मृदोर्भावः मृदु+इमनिच् म्रदादेशः । मृदुत्वे ।

म्रदिष्ठ त्रि॰ अतिशयेन मृदुः इष्ठन् म्रदादेशः । अतिमृदुत्व-वति । ईयसुन् । म्रदीयानप्यत्र त्रि॰ । स्त्रियां ङीप् । [चीत्

म्रुच गतौ भ्वा॰पर॰सक॰सेट् क्त्वावेट् । म्रोचति अम्रुचत् अम्रो-

म्रुन्च गतौ सर्व्वं म्रुचवत् । म्रुञ्चति अम्रुचत् अम्रुञ्चीत् ।

म्रेट(ड) उन्मादे भ्वा॰पर॰सक॰सेट् । म्रेट(ड)ति अम्रेटी(डी)त् चङि न ह्रस्वः ।

म्लक्ष चु॰ म्रक्षवत् सर्व्वम् । म्लक्षयति ते । अमम्लक्षत् त ।

म्लान त्रि॰ म्लै-क्त । मलिने, ग्लानियुक्ते च ।

म्लानि स्त्री॰ म्ला-क्तिन् । कान्तिक्षये । [च त्रि॰

म्लिष्ट न॰ म्लेच्छ-क्त नि॰ । अविस्पष्टवाक्ये तद्वाक्ययुक्ते, म्लाने

म्लुच गतौ भ्वा॰पर॰सक॰सेट् क्त्वा वेट् । म्लोचति । अम्लुचत्-अम्लोचीत् ।

म्लुन्च गतौ म्लुचवत् सर्व्वम् । म्लुञ्चति अम्लुचत् अम्लुञ्चीत् ।

म्लेच्छ अपशब्दे वा॰चु॰उभ॰ पक्षे भ्वा॰पर॰अक॰सेट् । म्लेच्छयति ते म्लेच्छति अमम्लेच्छत् त अम्लेच्छीत् ।

म्लेच्छ पु॰ म्लेच्छ-घञ् । अपशब्दे 'म्लेच्छो ह वा यदपशब्द' इति श्रुतिः । कर्त्तरि अच् । पामरजातौ, नीचजातौ च पु॰ पापरते त्रि॰ हिङ्गुले न॰ ।

म्लेच्छकन्द पु॰ म्लेच्छप्रियः कन्दः । लशुने ।

म्लेच्छजाति स्त्री॰ म्लेच्छाभिधा जातिः । गोमांसादिभक्षके किरातादिजातिभेदे ।

म्लेच्छदेश पु॰ म्लेच्छाधारो देशः । चातुर्वर्ण्याचाररहिते देशे

म्लेच्छभोजन न॰ म्लेच्छै र्भुज्यते कर्म्मणि ल्युट् । यावके अन्नभेदे ।

म्लेच्छमण्डल न॰ ६त॰ । म्लेच्छदेशे । [च्छास्यमप्यत्र

म्लेच्छमुख न॰ म्लेच्छानां मुखमिव रक्तत्वात् । ताम्रे म्ले-

म्लेच्छित न॰ म्लेच्छ-क्त । अपशब्दे असंस्कृतशब्दे ।

म्लेट(ड) उन्मादे भ्वा॰पर॰सक॰सेट् । म्लेट(ड)ति अम्लेटी-(डी)त् । चङि न ह्रस्वः । [न ह्रस्वः

म्लेव सेवने भ्वा॰आ॰सक॰सेट् । म्लेवते अम्लेविष्ट । चङि

म्लै कान्तिक्षये भ्वा॰पर॰सक॰अनिट् । म्लायति म्लासीत् ।

य

य पु॰ या-ड । वायौ, यशसि, योगे, गतौ च । यम-ड । संयमे । या-कर्त्तरि ड । यातरि त्रि॰ ।

यकृत् न॰ यं संयमं करोति कृ-क्विप् तुक् च । कुक्षौ-दक्षिण-भागस्थे मांसपिण्डे । तद्वृद्धिके रोगे च ।

यकृदात्मिका स्त्री॰ यकृत् इवात्मा स्वरूपं यस्याः कप् । तैल-पायिकायाम् (तेलापोका) ।

यकृद्वैरिन् पु॰ यकृतो रोगभेदस्य वैरी हन्ता । रोहितकवृक्षे

यक्ष पूजायां चु॰आ॰सक॰सेट् । यक्षयते अययक्षत ।

यक्ष पु॰ यक्ष्यते यक्ष-कर्मणि घञ् । देवयोनिभेदे, तदीश्वरे कुबेरे इन्द्रगृहे च ।

यक्षकर्द्दम पु॰ यक्षप्रियः कर्दमः । 'कुङ्कुमागुरुकस्तूरीकर्पूरं चन्दनं तथा । महासुगन्धमित्युक्तं नामतो यक्षकर्द्दम' इत्युक्ते समभागेन मिश्रिते कुङ्कुमादौ ।

यक्षतरु पु॰ यक्षाणां वासयोग्यस्तरुः । वटवृक्षे यक्षवृक्षादयोऽप्यत्र

यक्षधूप पु॰ यक्षे पूजने योग्यो धूपः । (धुना) सर्ज्जरसे ।

यक्षराज पु॰ यक्षाणां राजा टच् समा॰ । कुबेरे । यक्षेषु राजते राज-क्विप् । यक्षराड़प्यत्र पु॰ ।

यक्षरात्रि स्त्रि॰ यक्षप्रिया रात्रिः। कार्त्तिकपूर्णिमारात्रौ।
यक्षामलक न॰ यक्षाणामामलकमिव। पिण्डखर्ज्जूरफले।
यक्षावास पु॰ ६त॰। यक्षाणामावासः। वटवृक्षे।
यक्षोडुम्बरक न॰यक्षाणामुडुम्बरमिव इवार्थे कन्। अश्वत्थफले
यक्ष्मघ्नी स्त्री॰ यक्ष्माणं हन्ति हन-टक् ङीप्। द्राक्षायाम्।
यक्ष्मन् पु॰ यक्ष-मनिन्। रोगभेदे।
यज देवपूजने, दाने, सत्कृतौ च भ्वा॰ उभ॰यजादि॰अनिट्।
यजति ते अयाक्षीत् अयष्ट। [इति श्रुतिः।
यजति पु॰ यज-अतिच्। यागभेदे। 'यजतिषु ये यजामहे'
यजन न॰ यज-ल्युट् होत्रादिना पशुक्षीराज्यादिभिः मन्त्र-
पूर्व्वकं वह्नौ प्रक्षेपरूपे यागे। ल्यु। उत्तरपदस्थः समभि-
व्याहृतदेवादेर्यष्टरि त्रि॰ यथा देवयजन इत्यादि [लवति
यजमान पु॰ यज-शानच्। होत्रादेर्नियोक्तरि प्रधानकर्म्मफ-
यजि पु॰ यज-इन्। यष्टरि, यागे, यजधातौ च।
यजुर्वेद पु॰ यजुषां ऋक्सामभिन्नानां मन्त्राणां प्रतिपादको
वेदः। वेदभेदे स च शुक्लकृष्णभेदेन द्विधा तद्विवरणं इहदभिधाने
यजुस् न॰ यज-उसि। ऋक्सामभिन्ने पादच्छेदरहिते मन्त्रभेदे
यज्ञपशु पु॰ इज्यते, हविर्दीयतेऽत्र वा यागार्थकयजेर्भावे आ-
धारे वा न यज्ञः यज्ञार्थः पशुः। अश्वे, छागे च।
यज्ञपुरुष पु॰ यज्ञरूपः पुरुषः। विष्णौ।
यज्ञभूषण पु॰ यज्ञम् भूषयति भूष-णिच्-ल्यु। श्वेतदर्भे।
यज्ञयोग्य पु॰ यज्ञे योग्यः। उडुम्बरवृक्षे तत्समिदादिभि र्हि
यज्ञः साध्यते।
यज्ञवल्ली स्त्री॰ यज्ञार्था वल्ली। सोमवल्ल्याम्।
यज्ञवराह पु॰ यज्ञरूपोवराहः। आदिवराहे भगवदवतारभेदे
यज्ञवाट पु॰ ६त॰। यज्ञस्थाने।
यज्ञवृक्ष पु॰ यज्ञार्थः वृक्षः। वटवृक्षे।
यज्ञश्रेष्ठा स्त्री॰ यज्ञेषु तत्साधनेषु श्रेष्ठा। सोमवल्ल्याम्।
यज्ञसार पु॰ यज्ञेषु यज्ञसाधनेषु सारः श्रेष्ठः। यज्ञोडुम्बरवृक्षे
यज्ञसूत्र न॰ यज्ञार्थं योग्यं संस्कृतं वा सूत्रं शाक॰। उपवीते
यज्ञाङ्ग पु॰ यज्ञस्याङ्गं साधनत्वेनास्त्यस्य अच्। यज्ञोडुम्बरे,
खदिरे, ब्रह्मयष्टिकायाञ्च। ते हि समित्पत्त्रादिना यज्ञं
सम्पादयन्ति। [यज्ञशेषे च
यज्ञान्त पु॰६त॰। अवभृथे यज्ञसमाप्तौ स्नानादिक्रियाभेदे,
यज्ञिक पु॰यज्ञः यज्ञाङ्गं साध्यत्वेनास्त्यस्य ठन्। पलाशे तत्स-
मिदादिभिर्हि यज्ञोनिष्पाद्यते।
यज्ञिय त्रि॰ यज्ञाय हितः घ। यज्ञकर्म्मयोग्ये। द्वापरयुगे पु॰
यज्ञियदेश पु॰कर्म॰। यज्ञकर्म्मयोग्यदेशे 'कृष्णसारस्तु चरति

मृगो यत्र स्वभावतः। स ज्ञेयो यज्ञियोदेश' इत्युक्ते देशे।
यज्ञीय पु॰ यज्ञाय हितः तस्येदं वा छ। यज्ञोडुम्बरे। याग-
सम्बन्धिनि त्रि॰। [स्रुवमादत्ते' इति श्रुतिः।
यज्ञीयब्रह्म-पादप पु॰६त॰। विकङ्कतवृक्षे (वइचि) 'वैकङ्कतीं
यज्ञेश्वर पु॰ यज्ञस्य प्रवर्त्तयिता ईश्वरः। विष्णौ।
यज्ञेष्ट न॰७त॰। दीर्घरोहिततृणे।
यज्ञोडुम्बर पु॰ यज्ञार्थ उडुम्बरः। स्वनामख्याते वृक्षे।
यज्ञोपवीत न॰ यज्ञेन संस्कृतमुपवीतम्। यज्ञसूत्रे उपनयन
संस्कारेण पवित्रीकृते त्रिवृति ऊर्द्ध्वकृते वामस्कन्धात् दक्षि-
णकुक्षितो लम्बमानतया धृते सूत्रभेदे।
यज्वन् पु॰ यज-भूते क्वनिप्। विधानेन कृतयागे।
यत ताड़ने उपस्कारे च चु॰उ॰स॰सेट्। यातयति। अयीयतत् त
यत यत्ने भ्वा॰आत्म॰अक॰सेट्। निशायामनिट्। यतते अयतिष्ट
यतस् अव्य॰ यद्+तसिल्। यस्मादित्यर्थे।
यतम त्रि॰एषां मध्ये यः यद्+डतमच्। एषां मध्ये यइत्यर्थे
यतर त्रि॰। अनयोर्मध्ये यः यद्+डतरच्। अनयोर्मध्ये यइत्यर्थे
यति पु॰ यतते मोक्षाय यत-इन्। परिव्राजके संन्यासिनि।
यम्यते जिह्वा अत्र यम-क्तिन्। छन्दोग्रन्थविख्याते
जिह्वाया विश्रामस्थाने, उच्चारणकालविच्छेदे स्त्री॰। सा
च 'क्वचित् छन्दःशास्त्रे यतिरभिहिता पूर्व्वकृतिभिः पदान्ते
सा शोभां व्रजति पदमध्ये त्यजति चे'त्याद्युक्ता सुप्तिङन्त-
पदान्ते एव छन्दोग्रन्थानुसारेण जिह्वाया विश्रामरूपो
च्चारणाभावरूपा। यद्-डति। यत्परिमाणे ब॰व॰त्रि॰।
यतिचान्द्रायण न॰ यतिनेव कर्त्तव्यं चान्द्रायणं व्रतभेदः।
'अष्टावष्टौ समश्नीयात् पिण्डान् मध्यदिने स्थिते। नियता-
त्मा हविष्याशी यतिचान्द्रायणं चरन्नि'त्युक्ते व्रतभेदे
यतिन् पु॰ यमनं यतं यम-क्त यतमनेन इनि। संन्यासिनि
परिव्राजके। विधवायां स्त्री॰ ङीप्।
यत्न पु॰ यत-नङ्। आयासे, उद्योगे, वैशेषिकोक्ते प्रवृत्तिनिवृ-
त्तिजीवनयोनिरूपत्रैविध्यापन्ने गुणभेदे च। सच आत्मगुणः
इति नैयायिकादयः चित्तगुण इति सांख्यवैदान्तिकाः।
यत्र अव्य॰ यद्+त्रल्। यस्मिन्नित्यर्थे।
यत्र सङ्कोचने वा चु॰ उभ॰पक्षे भ्वा॰पर॰ सक॰सेट् इदित्।
यन्त्रयति ते यन्त्रति अययन्त्रत् त अयन्त्रीत्।
यथा अव्य॰ यद्+प्रकारे थाल्। येन प्रकारेणेत्यर्थे, सादृश्ये,
योग्यतायां, आनुरूप्ये पदार्थानतिवृत्तौ च। [याञ्च
यथाकाम अव्य॰ काममतिक्रम्य अव्ययी॰। स्वाच्छन्द्ये यथेष्टता
यथाकामिन् त्रि॰ यथाकामं स्वाच्छन्द्यमस्त्यस्य इनि।

स्वेच्छाचारिणि जने । स्त्रियां ङीप् ।

यथाक्रम अव्य० क्रमस्य आनुरूप्यं तस्यानतिक्रमो वा अव्ययी० । क्रमानुरूप्ये, क्रमानतिक्रमे च ।

यथाजात त्रि० जातं समयविशेषमनतिक्रम्य यथाजातं तदस्यास्ति अच् । मूर्खे, नीचे च ।

यथातथ अव्य०तथानतिक्रम्य अनतिवृत्तौ अव्ययी० । याथार्थ्ये यस्य वस्तुनो यद्रूपं भवितुमुचितं तथारूपभावे । यथायथमप्यत्रार्थे । [व्यभिचारे सत्यस्वरूपे अर्शआद्यच् । सत्ये त्रि०

यथार्थ अव्य०अर्थमनतिक्रम्य अव्ययी० । सत्यतायाम् अर्थस्या-

यथार्ह अव्य० अर्हं योग्यतामनतिक्रम्य अव्ययी० । यथायोग्ये ततः अर्श आद्यच् । सत्यभूते पदार्थे त्रि० ।

यथार्हवर्ण पु० यथार्हं यथायोग्यं वर्णयति वर्ण-अण् । चरे

यथाशक्ति अव्य० शक्तेरानुरूप्यम् आनुरूप्येऽव्ययी० । शक्तेरानुरूप्ये, शक्त्यनुसारे । [शास्त्रानुसारे

यथाशास्त्र अव्य० शास्त्रस्यानुरूप्यम् अनतिक्रमो वा अव्ययी० ।

यथास्थित अव्य० यथा येन रूपेण स्थातुं योग्यं तथास्थितम् । योग्यतायाम् अव्ययी० । सत्यतायाम् । अर्श आद्यच् । सत्ये त्रि०

यथास्व अव्य० स्वस्यानतिक्रमोऽव्ययी० । याथार्थ्ये । अर्श आद्यच् । यथार्थे त्रि० ।

यथेप्सित अव्य० ईप्सितस्यानतिक्रमः अव्ययी० । स्वाच्छन्द्ये, अर्श आद्यच् । यथाभीष्टे त्रि० यथेष्टमप्यत्र ।[उचिते त्रि०

यथोचित अव्य०उचितस्यानतिक्रमः । औचित्ये,अर्श आद्यच् ।

यद् त्रि० यज-अदि डिच्च । (ये) इत्येवं बुद्धिविशेषविषये अस्य उक्तार्थे सर्वनामता । यस्मादित्यर्थे अव्य० ।

यदा अव्य० यद्+दाच् । यस्मिन् काले इत्यर्थे ।

यदि अव्य० यद्+णिच्-इन् णिलोपः ।पक्षान्तरे,सम्भावनायाञ्च

यदु पु० ययातिनृपतेः ज्येष्ठपुत्रे, यस्य वंशे श्रीकृष्णावतारः तस्य गोत्रापत्यमण् बहुषु तस्य लुक् । यदुवंश्ये दशार्ह-देशे च ब०व० ।

यदुनाथ पु० यदूनां नाथो रक्षकत्वात् । श्रीकृष्णे, यदुपत्यादयोऽप्यत्र । [‘यदृच्छालाभसन्तुष्ट’इति गीता

यदृच्छा स्त्री० यद्+ऋच्छ-अ+टाप् । स्वातन्त्र्ये, स्वैरतायाम्,

यद्युवा अव्य०यदि च उ च वा च द्व० । यद्यर्थे पक्षान्तरद्योतने, ‘यद्युवाल्पतरस्सम्भारस्तर्हि पशुनैवे’ति स्मृतिः यद्युवा उभयं चिकीर्षेदिति च तिथ्यादितत्त्वम् । [भर्तृहरिकारिका ।

यद्वा अव्य० यच्च वा च द्व० । पक्षान्तरे ‘यद्वाभ्युदययोग्यते’ति

यन्तृ पु०यम-तृच् । सारथौ, हस्तिपालके च । संयमयुक्ते त्रि०

यन्त्र न०यत्रि-अच् । संयमने, तन्त्रोक्ते-देवाद्यधिष्ठाने चक्रभेदे पात्रभेदे, सुगमतया ज्योतिश्चक्राद्यवेक्षणसाधने पदार्थभेदे, सूत्रधारादेर्दारुवेधकादौ (तुरपिन्) (भमर) (कुन्द)पदार्थे

यन्त्रक न० यन्त्रमिव इवार्थे कन् (कुंद) दारुभ्रामकयन्त्रभेदे

यन्त्रगृह न०६त० । तैलिकयन्त्रालये (धानिघर)

यन्त्रगोल पु० यन्त्रमिव ज्योतिश्चक्राकृतिगोलयन्त्रमिव गोलः वर्त्तुलः । कलायभेदे (मटर) [पीडायाम् स्त्री०टाप्

यन्त्रण न० यत्रि-ल्युट् । नियमने, रक्षणे, बन्धने च । युच् ।

यन्त्रपेषणी स्त्री०यन्त्रेणेव पिष्यतेऽनया पिष-ल्युट् । (याता) पेषणयन्त्रे ।

यभ मैथुने भ्वा०पर०सक० अनिट् । यभति अयाप्सीत् ।

यम उपरतौ भ्वा०पर०सक०अनिट् क्त्वावेट् । यच्छति अयंसीत् यत्वा । [अयीयमत् त अययामत् त

यम परिवेषणे चु०उ०सक०सेट् वा घटा० । यमयति यामयति

यम पु० यम-घञ् । ‘अहिंसा सत्यवचनं ब्रह्मचर्य्यमकल्कता । अस्तेयमिति पञ्चैते यमाख्यानि व्रतानि चे’त्युक्ते अहिंसादौ, इन्द्रियादीनां संयमने च । यमयति अच् । प्राणिनां शुभाशुभकर्म्मानुसारेण दण्डविधायके ईश्वराद्युक्ते दक्षिणस्ये देवभेदे तत्स्वामिकत्वात् काके च । एकगर्भजायमाने यमजे त्रि० । भ्रातृत्वेन यमसम्बन्धिनि शनौ, द्वित्वसंख्यायां योगे च पु० ।

यमक न० ‘सत्यर्थे पृथगर्थायाः स्वरव्यञ्जनसंहतेः । क्रमेण तेनैवावृत्तिर्यमकं विनिगद्यत’ इत्युक्ते शब्दालङ्कारभेदे ।

यमकोटि पु०स्त्री० भूगोलस्य चतुर्थपादान्तरिते लङ्कातः पूर्व्वस्यां स्थितायां देवनिर्म्मितायां पुर्य्याम् ‘लङ्का कुमध्ये यमकोटिरस्याः प्रागि’ति सिद्धान्तशिरोमणिः ।

यमज त्रि० द्वि०व० । यमः एकदा एकत्र गर्भे सहचरः सन् जायते जन-ड । एकदा एकगर्भजातयोः ।

यमदूतिका स्त्री० यमस्य दूतीव इवार्थे कन् । तिन्तिडीवृक्षे

यमद्रुम पु० यमस्य द्रुमः । यमद्वारस्थे शाल्मलिवृक्षे तत्तुल्यलौहमयकीलाकीर्णवृक्षेण हि नारकिपीडनात्तस्य यमद्रुमत्वम् । [द्वितीयायां यात्रायां मरणमिति ज्योतिषम्

यमद्वितीया स्त्री०६त० । कार्त्तिकशुक्लद्वितीयायाम् ‘तथा यम

यमदग्नि पु० मुनिभेदे ।

यमन न०यम-ल्युट् । बन्धने,उपरमे च । यमयति ल्यु । यमे पु०

यमप्रिय पु०६त० । वटवृक्षे ।

यमराज पु० यमानां चतुर्दशानां राजा यमनियामको राजा वा टच् समा० । प्रेतानां राजनि धर्म्मराजे । यमेषु राजते राज-क्विप् । यमराडप्यत्र ।

यमल न० यमं योगं लाति ला-क। युग्मे, वृन्दावनस्थे वृक्षभेदे च।

यमलपत्त्र पु० यमलानि युग्मानि पत्त्राणि यस्य। अश्मन्तकवृक्षे

यमवाहन पु० यमं वाहयति स्थानात् स्थानान्तरं नयति। वह-स्वार्थे णिच्-ल्यु। महिषे।

यमानी स्त्री० यच्छति अग्निमान्द्यमनया यम-करणे ल्युट् पृ० आत्वम्। अजमोदायाम्। स्वार्थे कन्। तत्रैव।

यमुना स्त्री० यम-उनन्। कालिन्द्यां नद्यां, यमभगिन्याम् सूर्य्यसुतायाम्, दुर्गायाञ्च।

यमुनाभ्राट् पु० ६त०। यमे। [त्मजे राजभेदे

ययाति पु० यस्य वायोरिव यातिः सर्व्वत्र गतिरस्य। नहुषा-

ययु पु० या-कु द्वित्वञ्च। अश्वमेधीयेऽश्वे, अश्वमात्रे च।

यव पु० यु-अच्। स्वनामख्याते शूकधान्यभेदे, 'वसन्ते सर्व्व-शस्यानां जायते पत्त्रशातनम् मोदमानाश्च तिष्ठन्ति यवाः कणिशशालिनः' इति मीमांसा। स्वार्थे कन्। अत्रैव।

यवक्य न० यवानां भवनं क्षेत्रं यत् कुक् च। यवभवने क्षेत्रे

यवक्षार पु० यवजातः क्षारः। यवजातक्षारभेदे लवण-भेदे (शोरा) च।

यवज पु० यवात् जायते जन-ड। यवक्षारे, यवान्याञ्च।

यवतिक्ता स्त्री० यवाकारं तिक्तं फलं यस्याः। रास्नायां शङ्खिन्याञ्च।

यवन पु० यु-ल्यु। देशभेदे, तद्देशस्थे जने ब०व०। वेगे, अधिकवेगवत्यश्वे, गोधूमे, गर्जरतृणे, तुरष्कजातौ ययातिशप्तस्य तत्पुत्रस्य तुर्व्वसोर्वंश्ये जातिभेदे च। वेगवति त्रि०

यवनद्विष्ट पु० यवनैर्द्विष्टः द्विष-क्त। गुग्गुलौ।

यवनप्रिय न० ६त०। मरिचे।

यवनाचार्य्य पु० ताजकादिज्योतिःशास्त्रकारके पण्डितभेदे

यवनानी स्त्री० यवनानां लिपिः ङीप् आनुक् च। यवनानां लिप्याम्।

यवनारि स्त्री० यवनस्यारिः। श्रीकृष्णे। [भेदे

यवनाल पु० यवानामिव नाला (नाडा) यस्य। (देधान) धान्य

यवनालज पु० यवानां नालात् काण्डात् (नाडा) जायते। यवक्षारे। [(कानात्) जवनिकायाम्

यवनिका स्त्री० युवन्त्यस्यां यु-ल्युट् ङीप् कन् अत इत्त्वम्।

यवनी स्त्री० यु-ल्युट् ङीप्। यवानीनामकौषधौ यवनभार्य्यायाञ्च। 'यवनीमुखपद्मानां'मिति रघुः।

यवनेष्ट न० ६त०। सीसके। मरिचे, पलाण्डौ लशुने राज-पलाण्डौ निम्बे च पु०। खर्जूर्य्यां स्त्री० टाप्।

यवफल पु० यवाकारं फलमस्य। वंशे कुटजे च यस्य फल-मिन्द्रयवः प्लक्षवृक्षे, जटामांस्याञ्च।

यवमध्य न० यवाकृति मध्यं यस्य। चान्द्रायणभेदे प्रथमदिनादा-पञ्चदशदिनमेकैकग्रासवृद्ध्या, तदुत्तरं च आपञ्चदश दिनं क्रमेणैकैकग्रासह्रान्या माससाध्ये व्रते तस्य मध्यदिवसानां हि बहुलग्रासवत्त्वेन यवमध्यतुल्यत्वम्।

यवलास पु० यवेन लस्यते संज्ञायां कर्त्तरि घञ्। यवक्षारे।

यवशूक पु० यवानां शूकः कारणत्वेनास्त्यस्य अच्। यव-क्षारे यवशूकजादयोऽप्यत्र।

यवस न० यु-असच्। घासे, तृणे च। [(याउ)

यवागू स्त्री० यूयते मिश्र्यते यु-आगू। षड्गुणजलपक्वे द्रवभेदे

यवाग्रज पु० यवस्याग्रात् शूकात् जायते जन-ड। यव-क्षारे, यवान्याञ्च।

यवानी स्त्री० दुष्टो यवः ङीप् आनुक् च। (जोयानि) पदार्थे

यवापत्य न० यवस्यापत्यमिव तज्जातत्वात्। यवक्षारे।

यवाम्लज न० यवजाताम्लाज्जायते जन-ड। सौवीरके।

यवास पु० यु-आस। दुरालभायाम्, खदिरभेदे च। शुण्डासिनी तृणे स्त्री० टाप्। स्वार्थे कन्। तत्रैव।

यविष्ठ त्रि० अतिशयेन युवा युवन्+इष्ठन् यवादेशः अतितरुणे

यवीयस् त्रि० अतिशयेन युवा युवन्+ईयसु यवादेशः 'अंशमंशं यवीयांस' इति स्मृतिः। कनिष्ठे स्त्रियां ङीप्।

यवोत्थ न० यवादुत्तिष्ठति उद्+स्था-क। सौवीरके।

यव्य न० यवानां भवनं क्षेत्रं यत्। यवभवनयोग्ये क्षेत्रे। युत-चन्द्रार्कावत्र यत्। चान्द्रे मासे पु०। 'यव्यद्वयं श्राव-णादि सर्व्वा नद्योरजस्वला' इति स्मृतिः।

यशःपटह पु० यशःख्यापकः पटहः। ढक्कायाम् वाद्यभेदे।

यशःशेष त्रि० यश एव शेषोऽस्य। मृते। कीर्त्तिशेषादयोऽप्यत्र

यशस् न० अश-असुन् धातोः युच्च। शौर्य्यादिप्रभूते ख्यातिपर-पर्य्याये पदार्थे।

यशस्या स्त्री० यशसे हिता यशस्+यत्। जीवन्त्याम् ऋद्धिनामौषधौ च। यशःसाधने त्रि०। 'धन्यं यशस्यमायुष्यमिति।

यशस्वत् त्रि० यशस्+मतुप् मस्य वः। यशोविशिष्टे। विनि। यशस्वीत्यप्यत्र स्त्रियां ङीप्। ङीबन्तस्तु तत्र, ज्योतिष्मत्यां यवतिक्तायां, वनकार्पास्याञ्च।

यशोद पु० यशो ददाति दा-क। पारदे। यशोदातरि त्रि० नन्दगोपपत्न्यां स्त्री०। 'नन्दगोपगृहेजाता यशोदागर्भसम्भवे' इति चण्डी।

यष्टृ पु० यज-तृच्। यागशीले।

यष्टि स्त्री॰ यज-क्तिन् नि॰। ध्वजादिदण्डे, भुजाद्यवलम्बने दण्डे च क्तिच्। तन्त्रौ, हारलतायां, भार्ग्यां, मधूकायां (यष्टिमधु) वा ङीप्। अस्त्रभेदे च।

यष्टीक न॰ यष्ट्या कायति कै-क। यष्टीमधौ, लताभेदे।

यष्टीपुष्प पु॰ यष्टीव पुष्पाण्यस्य। जीववृक्षे।

यष्टीमधु पु॰ यष्ट्यां मधु अस्य। (यष्टिमधु) स्वनामख्याते लताभेदे

यस यत्ने दिवा॰पक्षेभ्वा॰पर॰अक॰सेट्: यस्यति यसति संयस्यति संयसति अनुयस्यति अयसत् अयासीत् अयसीत्।

या गतौ अदा॰पर॰सक॰अनिट्। याति अयासीत्।

याग पु॰ यज-घञ्। मन्त्रकरणके वह्न्याद्यधिकरणे हविः-प्रक्षेपरूपे यज्ञे।

याच याचने भ्वा॰ उभ॰ द्विक॰ सेट्। याचति ते अयाचीत् अयाचिष्ट। चङि न ह्रस्वः। अयु याचथुः। याचित्वम्।

याचक त्रि॰ याच-ण्वुल्। याच्ञाकारके।

याचन न॰याच-ल्युट्। याच्ञायाम्। युच्। याचनाप्यत्र स्त्री॰

याचनक त्रि॰ याच-ल्यु, स्वार्थे कन्। याचके।

याचित न॰ याच-भावे क्त। याचनवृत्तौ याच्ञायाञ्च। कर्मणि क्त। प्रार्थिते त्रि॰। [गृहीते (चाओया द्रव्य)

याचितक न॰ याचितेनाधिगतम् कन्। याच्ञया धनस्वामितो

याच्ञा स्त्री॰ याच-नङ्। प्रार्थनायाम्।

याजक पु॰ याजयति यज-णिच्-ण्वुल्। धनादिलाभाय परार्थं यज्ञकर्त्तरि ऋत्विगादौ।

याज्ञवल्क्य पु॰ मुनिभेदे।

याज्ञसेनी स्त्री॰ यज्ञसेनस्य द्रुपदराजस्यापत्यं स्त्री॰ अत इञ् ङीप्। द्रौपद्यां पाण्डवभार्य्यायाम्।

याज्ञिक पु॰यज्ञाय हितः यज्ञः प्रयोजनमस्य वा ठक्। दर्भभेदे, खदिरे,पलाशे, अश्वत्थे याजके ऋत्विगादौ, यजमाने च।

याज्य न॰ इज्यतेऽत्र यज-ण्यत्। यागस्थाने देवप्रतिमायाञ्च 'याज्यं चेत्रमलङ्कार'मिति स्मृतिव्याख्यायां दायभागे याज्यं यागस्थानं देवता वेत्युक्तम् याजनीये त्रि॰। करणे ण्यत्। ऋग्विशेषे स्त्री॰।

यातना स्त्री॰ चु॰ यत-युच्। तीव्रवेदनायाम्।

यातयाम त्रि॰ यातो गतो याम उचितसमयो यस्य। जीर्णे पर्य्युषिते 'यातयामं गतरस'मिति गीता। उच्छिष्टे, परिभुक्ते च। [प्राप्तौ गन्तव्ये त्रि॰

यातव्य पु॰ यायतेऽसौ या-तव्य। नृपाणां युद्धार्थमभिगम्ये

यातायात न॰ यातञ्चायातञ्च या-भावे क्त आ+या-भावे क्त समाहार द्व॰। गमनागमनयोः।

यातु पु॰ या-तु। राक्षसे। गन्तरि त्रि॰। [राक्षसहन्तरि त्रि॰

यातुघ्न पु॰ यातुं राक्षसं गन्धेन हन्ति हन-टक्। गुग्गुलौ,

यातुधान पु॰ यातु इति धीयतेऽभिधीयते धा-ल्युट्। राक्षसे

यातृ स्त्री॰ या-तृच्। देवरपत्न्याम् (या) यातरौ। तृन्। गन्तरि त्रि॰ यातारौ। [देवोद्देशेनोत्सवभेदे रथयात्रादौ च

यात्रा स्त्री॰ या-ष्ट्रन्। जिगीषया राज्ञां गमने, गमनमात्रे,

यात्रिक त्रि॰ यात्रायै हितम्। उत्सवे, उपाये, गमनहिते-नक्षत्रादौ च।

याथातथ्य न॰ तथा तद्रूपस्यौचित्यम् अव्ययी॰ तस्य भावः ष्यञ्। यद्वस्तु यथा भवितुं युक्तं तस्य तथाभावे।

याथार्थ्य न॰ यथार्थस्य भावः। सत्यत्वे वास्तविकत्वे।

यादःपति पु॰ यादसां जलजन्तूनां पतिः। वरुणे, समुद्रे च

यादव पु॰ यदोर्गोत्रापत्यमण्। यदुवंश्ये स्त्रियां ङीप्। तत्प्रधाने श्रीकृष्णे पु॰। यदूनामिदम् अण्, गोमहिषादिके धने न॰ दुर्गायां स्त्री॰ ङीप्।

यादस् न॰ या-असुन् दुक् च। जलजन्तुमात्रे।

यादसांनाथ पु॰ ६त॰अलुक्समा॰। वरुणे,समुद्रे च। यादसां-पत्यादयोप्यत्र।

यादृक्ष(श)(श्) त्रि॰ यस्येव दर्शनमस्य यद्+दृश्-क्स,(ट) क्विप् वा। यत्सदृशे यथाविधे। टान्तात् स्त्रियां ङीप्।

यादृच्छिक त्रि॰ यदृच्छया आगतः ठक्। यथेच्छया प्राप्ते।

यान न॰ या-भावे ल्युट्। गमने,उपचितशक्तेः राज्ञः मूलराष्ट्रा-दिरक्षां कृत्वा रिपोराक्रन्दनाय गमने च। करणे ल्युट्। गमनसाधने रथादौ।

यापन न॰ या-णिच्-ल्युट्। कालादौ क्षेपणे, निरसने च।

याप्य त्रि॰ या-णिच्-ण्यत्। निन्द्ये अधमे, क्षेपणीये निःशे-षमप्रतिकार्य्ये उपशमनीये रोगभेदे च।

याप्ययान पु॰ याप्यं क्षेप्यं कुत्सितं वा पदशून्यत्वात् इतरवा-ह्यत्वाद्वा यानम् (महापाला) शिविकायाम्। [इति सा॰

याम पु॰ यम-घञ्। समये प्रहरे च 'यामोयात स्तथापि नायात'

यामघोष पु॰ यामे घोषोऽस्य। कुक्कुटे। घटियन्त्रभेदे स्त्री॰

यामल न॰ यमल+स्वार्थेऽण्। युगले, तन्त्रशास्त्रभेदे च।

यामवती स्त्री॰ यामाः बहवः त्रित्वसंख्यायुताः सन्त्यस्याः भूम्नि मतुप् मस्य वः। रात्रौ, हरिद्रायाञ्च।

यामातृ पु॰ जायां माति तृच् पृ॰। जामातृशब्दार्थे।

यामि स्त्री॰यम-इन्। कुलस्त्रियां भगिन्यां 'यामयोयानि गे-हानीति मनुः।

यामित्र न॰ ज्योतिषोक्ते लग्नराशिभ्यां सप्तमे स्थाने।

यामित्रवेधः पु० यामित्रे सप्तमस्थाने वेधः पापग्रहसंयोगः विवाहादौ वर्ज्यो पापात् सप्तमग' इत्यीत्याद्युक्ते योगभेदे ।

यामिनी स्त्री० यामाः त्रिसंख्याताः सन्त्यस्य वाहुल्ये इनि । रात्रौ, हरिद्रायाञ्च ।

यामिनीपति पु०६त०। चन्द्रे, कर्पूरे च। रजनीशब्दयोप्यत्र ।

यामी स्त्री० यमस्येयम् यमो देवतास्या वा अण् । दक्षिणस्यां दिशि यमसम्बन्धिन्यां यातनायां च । यामि+वा ङीप् । यामिशब्दार्थे ।

[कृष्णत्वात् यामुनजलतुल्यत्वम्

यामुनेष्टक म० यमुनायां भवं तदिवेष्टकम्। सीसके तस्य हि

याम्य पु० यामी दिक् निवासोऽस्य यत्। अगस्त्ये,चन्दनवृक्षे च यमोदेवतास्य । यमसम्बन्धिनि त्रि० । दक्षिणदेशस्थे त्रि०

याम्यायन न० याम्यायाम् अयनं सूर्यस्य गतिः। दक्षिणायने रवेः कर्कसंक्रान्तितः परेषु षट्सु मासेषु ।

याम्योद्भूत पु० याम्ये दक्षिणदेशे उद्भूतः । श्रीतालवृक्षे ।

यायजूक पु० यज-यङ्-ऊक । पुनःपुनर्यागशीले ।

यायावर पु० देशाद्देशान्तरं याति या-यङ्-वरच् । अश्वमेधीयाश्वे जरत्कारुमुनौ च । भृशवक्रगमनशीले त्रि० ।

याव पु०यु-अप् स्वार्थे अण् । अलक्ते। स्वार्थे कन्। तत्र। याव इव कन् (कुलतीकलाइ) व्रीहिभेदे ।

यावत् त्रि० यत् परिमाणमस्य मतुप् । यत्परिमाणे। यावति । साकल्ये, व्याप्तौ, सीमायाञ्च अव्य० ।

यावत्तावत् अव्य० यावच्च तावच्च द्व० । वीजगणितप्रसिद्धे अव्यक्तमानानयनाय कल्प्ये प्रथमे राशौ । [परिमाणपूरणे

यावतिथ त्रि० यावतां पूरणः यावत्+डट् इथुक् च । यावत्

यावन पु० यु-णिच्-ल्यु । सिह्लाख्यगन्धद्रव्ये ।

यावनाल पु० यवनालएव स्वार्थे अण् । धान्यभेदे ।

यावनालशर पु० यावनालइव शरः । शरभेदे ।

यावनाली स्त्री० यावनालस्य विकारः अण् ङीप् । यावनाल भवायां शर्करायाम् ।

यावशूक पु० यवशूकस्य विकारः अण् । यवक्षारे ।

याष्टीक पु० यष्टिः प्रहरणमस्य ईकक् । यष्ट्या योद्धरि ।

यास पु० यस-कर्त्तरि संज्ञायां घञ् । दुरालभायाम् ।

यु मिश्रणे अमिश्रणे च अ०पर०सक०सेट् । यौति अयावीत् ।

यु बन्धे क्र्या०उ०सक०अनिट् । युनाति युनीते-अयौसीत् अयोष्ट

यु निन्दने चु०आत्म०सक०सेट् । यावयते अयीयवत ।

युक्त त्रि० युज-क्त । मिलिते । अभ्यस्तयोगे योगिनि पु० । उचिते, न्यायागतद्रव्यादौ च न० ।

युक्तरसा स्त्री०युक्तो रसो यस्याः । रास्नायां (काटाआमरुली)

युक्ति स्त्री० युज-क्तिन् । न्याये, व्यवहारे, अनुमाने तत्साधकलिङ्गज्ञानादौ,'युक्तिरर्थावधारणमि'त्युक्ते नाटकाङ्गविशेषे च

युग वर्ज्जने भ्वा०पर०सक०सेट् इदित् । युङ्गति अयुङ्गीत् ।

युग न०युजि-अच् पृ० नलोपः । युग्मे, द्वित्वसंख्यान्विते, सत्यत्रेताद्वापरकलिरूपे कालविशेषे तत्प्रमाणं वृहदभिधाने । वृद्धिनामौषधे, हस्तचतुष्कपरिमाणे च । रथहलादेरङ्गभेदे पु० (जोयाल) ।

[काष्ठखण्डभेदे

युगकीलक पु० ६त० । रथाद्यङ्गयुगधारणार्थे कीलकाकारे

युगन्धर पु० युगं रथस्य युगकाष्ठं धरति धृ-खच् । रथस्य युगकाष्ठासञ्जने कुवराख्ये काष्ठभेदे, पर्व्वतभेदे च ।

युगपद् अव्य० युगमिव पद्यते पद-क्विप् । एककाले इत्यर्थे ।

युगपत्त्र पु०युगमिव संहतं पत्त्रमस्य। कोविदारवृक्षे स्वार्थे कन्। तत्रैव । शिंशपावृक्षे स्त्री० टाप् अतइत्त्वम् ।

युगपार्श्वग पु० युगपार्श्वे गच्छति गम-ड । अभ्यासार्थं लाङ्गलपार्श्वे बद्धे वृषे ।

[न्विते च

युगल न० युगं द्वित्वं विद्यतेऽस्यस्य लच् । युग्मे, द्वित्वसंख्या-

युगलाख्य पु० युगलेन वररूपेण व्यञ्जनवर्णद्वयेनाख्यायते आ+ख्या-क । वव्वरवृक्षे ।

[तत्काले च ।

युगान्त पु०युगानां सत्यादीनामन्तस्तदुपलक्षितः कालः। प्रलये,

युग्म न० युज-मक् पृ० जस्य गः । द्वित्वसंख्यान्विते (जोडा) युगले । 'युग्माग्निकृतभूतानि षण्मुन्योर्वसुरन्ध्रयोः। रुद्रेण द्वादशी युक्ता चतुर्दश्याथ पूर्णिमा। प्रतिपदाप्यमावस्या तिथ्योर्युग्मं महाफलमि'त्युक्ते तिथिविशेषयोगे समराशिषु च

युग्मपत्त्र पु० युग्मानि पत्त्राण्यस्य । रक्तकाञ्चनवृक्षे । युग्मपर्णादयोप्यत्र । संज्ञायां कन्। शिंशपावृक्षे स्त्री० टाप् अतइत्त्वम्

युग्मफला स्त्री० युग्मानि फलानि यस्याः । इन्द्रचिर्भट्यां, वृश्चिकाल्यौ च ।

[युगवाहकेऽश्वादौ त्रि० ।

युग्य न० युगमर्हति यत् । वाहने याने । युगं वहति यत् ।

युच्छ प्रमादे भ्वा०पर०सक०सेट् । युच्छति अयुच्छीत् ।

युज संगमे युतौ च वा चु० उभ० पक्षे भ्वा० पर० सक०सेट् । योजयति ते योजति अयूयुजत् त अयोजीत् ।

युज युतौ रु०उ०सक०अनिट्। युनक्ति युङ्क्ते उद्युङ्क्ते प्रयुङ्क्ते निर्युनक्ति । अयुजत् अयौक्षीत् अयुक्त ।

युज योगे समाधौ दिवा०अक०अनिट्। युज्यते अयुक्त ।

युज निन्दायां चु०आ०सक०सेट्। योजयते अयूयुजत ।

युज् पु० दि०युज-क्विप् । समाधिमति। युक् युजौ । रु० युज-क्विप् । संयोगवति त्रि० युङ् युञ्जौ युञ्जः ।

युञ्जान पु० युज-शानच् । योगविशेषवति भावनासहकारेण

सर्व्वपदार्थानां ज्ञातरि, रथसारथौ, विप्रे च ।
युत दीप्तौ भ्वा०आ०अक०सेट् । योतते । अयोतिष्ट ।
युत त्रि० यु-क्त । संयुक्ते, मिलिते, अमिलिते च ।
युतक न० यु-क्त युत-क वा ततः स्वार्थे कन् । संशये, युगे, स्त्रीवसनाञ्चले, चरणाग्रे, यौतुके धने, मैत्रीकरणे, संश्रवे, शूर्पाग्रे च । संयुक्ते त्रि० ।
युतवेध पु० विवाहादौ वर्ज्ये चन्द्रेण सह पापग्रहयोगे ।
युद्ध न० युध-क्त । शस्त्रादिक्षेपणव्यापारे, योधने, तदाधारे संग्रामे, ज्योतिषोक्ते ग्रहाणां गतिभेदकृते, योधनरूपे परस्परमिलनविशेषे च ।
युध युद्धे दिवा०आ०सक०अनिट् । युध्यते । अयुद्ध ।
युध्(धा) स्त्री० युध-सम्प० क्विप् वा टाप् । युद्धे ।
युधान पु० युध-क्तानच् । क्षत्रिये । [षत्वम् । पाण्डवश्रेष्ठे ।
युधिष्ठिर पु० युधि युद्धे स्थिरः गवियुधिभ्यां स्थिरः इति
युप विमोहे दिवा०पर०अक०सेट् । युप्यति अयुपत् अयोपीत्
युयुधान पु० युध-कानच् द्वित्वम् । इन्द्रे, सात्यकिनामनि यादवे क्षत्रियभेदे, क्षत्रियमात्रे च । [त्यां युवजरतीत्यप्यत्र ।
युवखलति स्त्री० युवतिरेव खलतिः । (टाक्) रोगवत्याम् युव-
युवति(ती) स्त्री० युवन्+ति ङीप् वा । यौवनवत्यां स्त्रियाम् । युवन्-ङीप् । यूनीत्यप्यत्र ।
युवतीष्टा स्त्री० युवतीनामिष्टा । स्वर्णयूथिकायाम् ।
युवन् त्रि० यु-कनिन् । श्रेष्ठे निसर्गबलवति । 'आषोडशाद्भवेद्बालस्तरुणस्तत उच्यते' इत्युक्तवयस्के तरुणे च ।
युवनाश्व पु० सूर्य्यवंश्ये, मान्धातृपितरि नृपभेदे ।
युवराज पु० युवैव राजा टच् समा० । राजयोग्यक्रियत्कार्य्यकरे राजपुत्रे ।
युष भजने सौ०पर०सक०सेट् । योषति अयोषीत् ।
युष्मद् त्रि० युष-मदिक् । संबोध्यचेतने भवच्छब्दार्थे तस्य चोक्तार्थे सर्व्वनामता, त्रिषु लिङ्गेषु समरूपता च ।
यूक पु०स्त्री० यू-क्विप् कन् । मत्कुणे, (उकुण) स्त्रीत्वे टाप् ।
यूति स्त्री० यु-क्तिन् नि० दीर्घः । मिश्रीकरणे ।
यूथ न० यु-थक् पृ० दीर्घः । सजातीयसमुदाये ।
यूथनाथ पु० ६त० । वन्यगजादीनां प्रधाने । यूथपादयोप्यत्र ।
यूथिका स्त्री० यु-थक् पृ० दीर्घः स्वार्थे कन् अत इत्वम् टाप् । अम्लानके, पाठायां, यूथ्याञ्च (युइफुल) ।
यूथी स्त्री०यु-थक् पृ०दीर्घः गौ०ङीप् । (युइफुल) पुष्पप्रधाने वृक्षे
यूप पु०न० यु-पक् पृ० दीर्घः । यज्ञीयपशुबन्धनकाष्ठभेदे, यागसमाप्तिचिह्नार्थे स्तम्भे च । जयस्तम्भे पु० ।

यूपकटक पु०६त० । यज्ञसमाप्तिसूचककाष्ठस्य शिरःस्थे वलयाकारे काष्ठमये पदार्थे । [यूपद्रुमादयोप्यत्र
यूपद्रु पु० यूपाय द्रुः प्रकृतिविकृतिभावात् ४त० । खदिरवृक्षे
यूष वधे भ्वा०पर०सक०सेट् । यूषति अयूषीत् ।
यूष पु०न० यूष क पृ०षस्य यः । मुद्गादिक्वाथे । ब्रह्मदारुवृक्षे पु० ।
येष यत्ने भ्वा०आ०अक०सेट् । येषते अयेषिष्ट । चङि न ह्रस्वः
योक्त्र न० युज्यतेऽनेन युज-ष्ट्रन् । ईशादण्डादौ युगबन्धनार्थे दामनि (योत) ।
योग पु० युज-भावादौ घञ् । संयोगे, मेलने, उपाये, वर्म्मादिधारणे, ध्याने 'योगश्चित्तवृत्तिनिरोध' इति पातञ्जलोक्ते सर्व्वविषयेभ्योऽन्तःकरणवृत्तेर्निरोधे, 'संयोगं योगमित्याहुर्जीवात्मपरमात्मनो'रित्युक्ते जीवात्मपरमात्मनोरैक्ये, युक्तौ, छले, अलभ्यार्थलाभचिन्तायाम्, देहस्थैर्य्ये, शब्दादीनां प्रयोगे, समुदायशब्दस्यावयवार्थसम्बन्धे, 'योगबलं समाख्ये'ति मीमांसकाः । 'योगः कर्मसु कौशल'मित्युक्ते यथास्थितवस्तुनोऽन्यथारूपप्रतिपादने, यथा संसारबन्धहेतोरपि कर्मणोऽबन्धमोक्षहेतुत्वम् । ज्योतिषोक्तेषु रविचन्द्रयोगाधीनेषु विष्कुम्भादिषु, सप्तविंशतौ पदार्थेषु तिथिवारनक्षत्राणाम् अन्यतरान्यतमानां योगविशेषे, अमृतयोगः अर्द्धोदययोग इत्यादि उपाधौ च योगाधमनविक्रीतमिति स्मृतिः ।
योगक्षेम न०योगश्च क्षेमश्च समाहारः द्व० । अलभ्यलाभचिन्तासहिते लब्धपरिरक्षणे 'योगक्षेमं वहाम्यह'मिति पुरा०
योगज न०योगात् जायते जन-ड । अगुरुचन्दने । योगजात मात्रे त्रि० । न्यायाद्युक्ते प्रत्यक्षादिसाधने अलौकिकसन्निकर्षभेदे पु० । [दानप्रतिग्रह'मिति स्मृत्युक्ते सोपाधिके दाने
योगदान न० योगेन छलेन उपाधिना वा दानम् । 'योग-
योगनिद्रा स्त्री० योगरूपा निद्रा । प्रलये परमेश्वरस्य सर्व्वजीवसंहारेच्छया योगरूपे व्यापारे 'योगनिद्रामुपेयुष' इति चण्डी तदधिष्ठात्र्यां दुर्गायाञ्च ।
योगपट्ट न० योगाभ्यासार्थं पट्टम् । योगिधार्य्ये पट्टसूत्रभेदे ।
योगपीठ पु०न० योगयोग्यं पीठमासनम् । देवादीनामासनभेदे
योगमाया स्त्री० योगएव माया । भगवतो जगत्सर्ज्जनार्थायां शक्तौ, 'योगमायामुपाश्रित' इति भागवतम् । तदधिष्ठात्र्यां दुर्गायाञ्च । [प्यत्र स्त्री०
योगरङ्ग पु०योगेन रङ्गोऽत्र । (नारङ्ग) जम्बीरभेदे योगरङ्गा-
योगरूढ़ पु० योगोऽवयवशक्तिः रूढिः समुदायशक्तिः एते स्तोऽस्य अच् । अवयवशक्त्या समुदायशक्त्या च अर्थबोधके पङ्कजशब्दादौ अत्र हि उभयशक्त्या पङ्कजन्मकर्त्तृत्वरूपाव-

यत्रार्थविशिष्टपद्मत्वविशिष्टस्य बोधः। उभयार्थबोधनाच्च पङ्कजाते-कुमुदादौ, स्थलजाते-पद्मे च न तत्पदप्रयोगप्रसङ्गः

योगवाहिन् पु॰ योगेन वहति वह-णिनि। पारदे, क्षारभेदे च

योगाचार पु॰ योगेनाचरति आ+चर-घञ्। बौद्धभेदे तन्मताचारविवरणं वृहदभिधाने।

योगाधमन न॰ योगेन छलेनोपाधिना बाधनम्। सोपाधिके छलहेतुके च बन्धकदाने। 'योगाधमनविक्रीत'मिति स्मृतिः

योगारूढ पु॰ योगमारूढः आ+रुह-क्त। 'यदा तु नेन्द्रियार्थेषु न कर्मस्वनुषज्जते। सर्वसंकल्पसन्यासी योगारूढस्तदोच्यते' इत्युक्ते योगिभेदे 'योगारूढस्य तस्यैव शमः कारणमुच्यते' इति गीता। [आसनभेदे

योगासन न॰ योगार्थमासनम्। योगशास्त्रोक्ते स्वस्तिकादौ

योगिन् त्रि॰ युज-घिनुण्। 'आत्मौपम्येन सर्व्वत्र समं पश्यति योऽर्ज्जुनः! सुखं वा यदि वा दुःखं स योगी परमोमत' इत्यादिगीताद्युक्तयोगयुक्ते संयोगवति च त्रि॰ स्त्रियां ङीप्। सा च तत्र, दुर्गायां तच्छक्तिभेदेषु नारायण्यादिषु चतुःषष्टिप्रकारेषु, प्रतिपन्नवमी इत्युक्ते पूर्व्वादिदिग्भेदाद् तिथिभेदेषु च। [दुर्गायां स्त्री॰ ङीप्।

योगीश्वर पु॰ ६त॰। याज्ञवल्क्यमुनौ योगिनां श्रेष्ठे च।

योगेश्वर पु॰ ६त॰। श्रीकृष्णे, 'योगेश्वर! ततो मे त्वं दर्शयात्मान'मिति गीता। दुर्गायां बन्ध्याककोंट्यां च स्त्री॰ङीप्

योगेष्ट न॰ योगाय योजनार्थमिष्टम्। सीसके।

योग्य त्रि॰ योगमर्हति यत् युज-ण्यत् वा। योगार्हे, उचिते, निपुणे, शक्ते च। पुष्यनक्षत्रे पु॰। ऋद्धिनामौषधे न॰

योग्यता स्त्री॰ योग्यस्य भावः तल्। सामर्थ्ये, शाब्दबोधसाधने 'पदार्थे तत्र तद्वत्ता योग्यता परिकीर्त्तिते'त्युक्ते तत्पदार्थे तत्पदार्थवत्तारूपे, परस्परान्वये बाधाभावरूपे वार्थे च।

योग्या स्त्री॰ योगमर्हति यत् युज-कृत्यम् ण्यत् वा। अभ्यासे शास्त्राभ्यासे, सूर्य्यस्त्रियाञ्च।

योग्यानुपलब्धि स्त्री॰ योग्यस्य प्रत्यक्षादिना उपलब्धुमर्हस्यानुपलब्धिरज्ञानम्। न्यायाद्युक्ते अभावग्राहके साधनभेदे। तथाहि घटादिसत्त्वे तत्र घटाभावोनानुपलभ्यते तस्य प्रति योगिनो घटादेः सत्त्वेऽपि तत्प्रत्यक्षकारणसामग्र्य सत्त्वेन तत्प्रत्यक्षस्याभावात् किन्तु घटास्याभावो गृह्यते पिशाचादाभावस्य तु न प्रत्यक्षता तत्प्रतियोगिपिशाचादेर्दर्शनायोग्यत्वात्

योजन न॰ युज-भावादौ ल्युट्। संयोगे। णिच्-ल्युट्। संयोगकरणे। चतुर्षु क्रोशेषु। 'प्रथममगमदह्ना योजने' इति लीलावती।

योजनगन्धा स्त्री॰ योजनं व्याप्य गन्धो यस्याः। कस्तूर्य्याम्, सीतायां, व्यासमातरि-सत्यवत्याञ्च। स्वार्थे कन् अत इत्त्वम्। तत्रैव। [त्वात्। मञ्जिष्ठायाम्

योजनपर्णी स्त्री॰ योजनं व्याप्य पर्णान्यस्याः विस्तीर्णपर्ण-

योजनवल्ली स्त्री॰ योजनं व्याप्य वल्लीव। मञ्जिष्ठायाम्। स्वार्थे कन् अत इत्त्वम्। तत्रैव।

योत्र न॰ यु-ष्ट्रन्। योक्त्रे (योत)।

योद्धृ पु॰ युध-तृच्। युद्धकर्त्तरि।

योध पु॰ युध-अच्। युद्धकारके। भावे घञ्। युद्धे।

योधन न॰ युध-भावे ल्युट्। युद्धे। करणे ल्युट्। अस्त्राद्यायुधे। कर्त्तरि ल्यु। युद्धकर्त्तरि पु॰।

योधसंराव पु॰ योधाय युद्धाय संरावः आह्वानम्। योधानां युद्धार्थे परस्पराह्वाने। [शस्यभेदे।

योनल पु॰ यवस्य नल इव काण्डोऽस्य पृ॰उत्त्वम्। (देधान)

योनि पु॰ स्त्री॰ यु-नि। मण्यादीनामुत्पत्तिस्थाने-आकरे, कारणे, जले, स्त्रीणामसाधारणचिह्ने, तद्देवताके पूर्व्वफल्गुनीनक्षत्रे च। स्त्रीत्वे वा ङीप्। [युजेऽण्डजे च देहे।

योनिज न॰ योनिस्थानात् जायते जन-ड। देहभेदे जरा-

योनिमुद्रा स्त्री॰ योन्याकारा मुद्रा। तन्त्रोक्ते देवताविशेषपूजाङ्गे प्रदर्शनीये अङ्गुलीसन्निवेशविशेषे लक्षणन्तु वृहदभि॰

योषा स्त्री॰ युष-अच् टाप्। स्त्रियाम् नार्य्याम्।

योषित् स्त्री॰ युष-इति। नार्य्याम् हलन्ताद्वा टाप्। योषिताप्यत्र

योषित्प्रिया स्त्री॰ ६त॰। हरिद्रायाम्।

यौक्तिक त्रि॰ युक्तित आगतः ठक्। युक्तिसिद्धे, योग्ये च। युक्तौ अधिकृतः ठक्। नर्म्मसचिवे पु॰।

यौगिक त्रि॰ योगात् प्रकृतिप्रत्ययार्थसम्बन्धात् अधिगतः ठक्। प्रकृतिप्रत्ययलभ्यार्थवाचके शब्दे यथा पाचकादिशब्दः पाककर्त्तृवाचकः। योगे योग्यः ठक्। योगयोग्ये। [न ह्रस्वः

यौट संबन्धे भ्वा॰ पर॰ सक॰ सेट्। यौटति अयौटीत्। चङि

यौड यौटवत् सर्व्वम्। यौडति अयौडीत्। [लब्धे धने

यौतक न॰ युतकाले विवाहकालेऽधिगतम् कण्। विवाहकाले

यौतव न॰ यु-तु तस्य भावः अण्। परिमाणे। [धने।

यौतुक न॰ योतुर्योगकालस्तत्र लब्धं कण्। विवाहकाले लब्धे

यौधेय पु॰ योध एव ढक्। योद्धरि। ढ। योधेयोप्यत्र।

यौन त्रि॰ योनितः योनिसम्बन्धात् आगतम् अण्। पापे, योनेरयमण्। वैवाहिकसम्बन्धे पु॰।

यौवत न॰ युवतीनां समूहः अण्। युवतिसमुदाये।

यौवन न॰ यूनो भावः अण्। तारुण्ये अवस्थाभेदे। 'आ यौ-

ड़शाद् भवेद्वाल स्तरुणस्तत उच्यते । द्वद्धः स्यात् सप्तते-
रुर्द्ध'मित्युक्तोऽवस्थाभेदे ।

यौवनकण्टक पुं०न० यौवनस्य कण्टक इव चिह्नम् । (वयस् फोड़ा) व्रणभेदे ।

यौवनदशा स्त्री० कर्म्म० । तारुण्ये अवस्थाभेदे ।

यौवनलक्षण न० ६त० । स्तने, लावण्ये च ।

यौष्माक त्रि०युष्माकमिदम् युष्मद्-अण् युष्माकादेशः । युष्मत् सम्बन्धिनि । खञ् । यौष्माकीणोऽप्यत्र त्रि० ।

र

र पुं० रा-ड । वह्नौ, उष्मे, कामानले च ।

रंहस् न० रहि-असुन् । वेगे । [कत् त

रक स्वादे प्राप्तौ च चु०उ०सक० सेट् । राकयति-ते शरीर-

रक्त न० रन्ज-करणे क्त । कुङ्कुमे, ताम्रे, सिन्दूरे, हिङ्गुले च । शरीरस्थे रसपाकजन्ये मांसहेतौ रुधिराख्ये धातुभेदे च । भावे क्त । रागे । कुसुम्भे हिज्जले रोहितवर्णे च पुं० तद्वति त्रि० । कर्त्तरि-क्त । अनुरक्ते क्रीड़ारते च त्रि० । कर्म्मणि-क्त । नील्यादिभिरञ्जिते त्रि० । करणे क्त । मञ्जिष्ठायां, लाक्षायां, गुञ्जायाञ्च स्त्री० टाप् ।

रक्तक पुं० रक्तं रुधिरमिव कायति कै-क, इवार्थे कन् वा । अम्लानवृक्षे, बन्धूकवृक्षे, रक्तशोभाञ्जने, रक्तैरण्डे च । रुधिरे रक्तवस्त्रे च न० । अनुरागिणि विनोदिनि च त्रि० ।

रक्तकन्द पुं० रक्तवर्णः कन्दोऽस्य । विद्रुमे प्रवाले ।

रक्तकमल न० रक्तं कमलमिव । रक्तवर्णोत्पले । पृ० । रक्त-कम्बलमप्यत्र न० ।

रक्तकरवीर पुं० कर्म्म० । रक्तवर्णपुष्पककरवीरवृक्षे ।

रक्तकाञ्चन पुं० कर्म्म० । रक्तवर्णपुष्पककाञ्चनवृक्षे ।

रक्तकाण्डा स्त्री० रक्तः काण्डोऽस्याः । रक्तपुनर्नवायाम् ।

रक्तकुमुद न०कर्म्म० । रक्तवर्णपुष्पककैरवे । कर्म० । रक्तकै-रवरक्तकोकनदे अप्यत्र न० ।

रक्तकुसुम पुं०रक्तानि कुसुमान्यस्य । पारिभद्रे (पालदामादार)

रक्तकेशर पुं०रक्ता केशरा अस्य । पारिभद्रे, पुन्नागवृक्षे च ।

रक्तखदिर पुं० सारतो रक्तवर्णः खदिरः । रक्तवर्णसारके खदिरवृक्षे ।

रक्तगन्धक न० रक्तेन गन्धकमिव । बोले (गन्धरस)

रक्तघ्न पुं० रक्तं हन्ति हन-टक् । रोहितकवृक्षे । दूर्वायां स्त्री०

रक्तचन्दन न० कर्म्म० । स्वनामख्याते चन्दनभेदे ।

रक्तचित्रक न० कर्म्म० । (लालचिता) क्षुपभेदे ।

रक्तचूर्ण न० कर्म्म० । सिन्दूरे ।

रक्तझिण्टी स्त्री०कर्म्म० । (लालझाटि) पुष्पप्रधानकाण्डभेदे ।

रक्ततुण्ड पुं० रक्तं तुण्डमस्य । शुकपक्षिणि ।

रक्तत्वचा स्त्री० रक्तं त्वचं यस्याः । गोमूत्रिकायाम् ।

रक्तत्रिवृत्(ता) स्त्री० कर्म्म० । (लालतेओड़ि) वृक्षभेदे ।

रक्तदन्तिका स्त्री० रक्ता दन्ता अस्याः ङीप् संज्ञायां कन् अत इत्त्वम् । दाडिमीरूपे दुर्गाशक्तिभेदे 'भक्षयन्त्याश्च तानुग्रान् वैप्रचित्तान् महासुरान् । रक्ता दन्ता भविष्यन्तीत्युपक्रम्य ततो मां देवताः स्वर्गे मर्त्यलोके च मानवाः । स्तुवन्तो व्याहरिष्यन्ति सततं रक्तदन्तिका'मिति चण्डी ।

रक्तदला स्त्री० रक्तानी दलान्यस्याः । नालिकायाम् (नालते)

रक्तदृश् पुं० रक्ता दृक् नेत्रमस्य । कपोते । रक्तनेत्रादयोऽप्यत्र

रक्तधातु पुं० कर्म्म० । गैरिके, ताम्रे च । देहस्थे रुधिररूपे रसधातुजाते मांसधातुहेतौ धातुभेदे च ।

रक्तनाल पुं० रक्तो नालोऽस्य । जीवशाके ।

रक्तप पुं० रक्तं पिबति पा-क । राक्षसे । रक्तपानकर्त्तरि त्रि० । जलौकायां, डाकिन्याञ्च स्त्री० ।

रक्तपत्त्रिका स्त्री० रक्तानि पुष्पपत्त्राण्यस्याः कप् अत इत्त्वम् । रक्तपुष्पजवायाम्, राल्लायाञ्च ।

रक्तपल्लव पुं० ६ब० । अशोकवृक्षे ।

रक्तपाकी स्त्री० रक्तः पाकः फलं यस्याः ङीप् । वृहत्याम् ।

रक्तपाद पुं०६त० । शुकपक्षिणि । लज्जालौ लतायां, हंसपद्याञ्च स्त्री० ङीप् । [कायाम् । (जोंक) ।

रक्तपायिनी स्त्री०रक्तं पातुं शीलमस्याः पा+णिनि । जलौ-

रक्तपारद पुं०न० कर्म्म० । हिङ्गुले ।

रक्तपित्त न० रक्ताय दुष्टं पित्तम् यस्मात् । रोगभेदे 'रक्त-पित्तात् भवेत् काश' इति वैद्यकम् ।

रक्तपुष्प पुं० रक्तं पुष्पमस्य । करवीरे, रौहितकवृक्षे, रक्तकाञ्चनवृक्षे, दाड़िमवृक्षे, रक्तवकवृक्षे, बन्धूकवृक्षे, पुन्नागवृक्षे च स्वार्थे कन् । पलाशे । कर्म्म० । रक्तवर्णकुसुमे न० । प्रपंटे, शाल्मलिवृक्षे, जवावृक्षे च स्त्री०टाप् ।

रक्तपुष्पिका स्त्री०रक्तानि पुष्पाणि यस्याः ङीप् अतइत्त्वम् । लज्जालुलतायाम्, रक्तपुनर्नवायाम्, भूमिपाटलौ च ।

रक्तपुष्पी स्त्री० रक्तानि पुष्पाण्यस्याः ङीप् । पाटलिवृक्षे (पारुल) जवायाम्, आवर्त्तकीलतायाम्, नागदमन्याम् करुणीवृक्षे च । [वृक्षाम्ले ।

रक्तपूरक न० रक्तं रुधिरं पूरयति सेवनात् पूर-ण्वुल् ।

रक्तप्रसव पुं० रक्तवर्णः प्रसवः पुष्पमस्य । करवीरे रक्ता

म्लाने च। [टाप् (तेलाकुचा)।

रक्तफल पु० रक्तानि फलान्यस्य। वटवृक्षे। बिम्बिकायां स्त्री०

रक्तवालुक न० कर्म०। सिन्दूरे रक्तवालुकाप्यत्र स्त्री०।

रक्तमञ्जर पु० रक्तवर्णा मञ्जरी अस्त्यस्य अच्। निचुलवृक्षे।

रक्तमूला स्त्री० ६त०। लज्जालुलतायाम्।

रक्तमेह पु० कर्म०। रोगभेदे।

रक्तमोक्षण न० ६त०। रुधिरस्रावणे। [कन् तत्रैव।

रक्तयष्टि स्त्री० रक्तवर्णा यष्टिरस्याः। मञ्जिष्ठायाम्। स्वार्थे

रक्तरेणु पु० रक्ता रेणवोऽस्य। पलाशकलिकायाम्।

रक्तलशुन न० कर्म०। (लालरशुन) मूलभेदे।

रक्तला स्त्री० रक्तं रुधिरं हेतुत्वेनास्त्यस्याः लच् तत् लाति सेव- नात् ला-क वा। काकतुण्ड्याम्।

रक्तवटी स्त्री० रक्तवर्णा वटीव। मसूरिकायाम्।

रक्तवर्ग पु० रक्तानां वर्गः समुदायः। दाडिमकिंशुकलाक्षा- बन्धूकहरिद्राजवाकुसुम्भपुष्पमञ्जिष्ठालक्तकरूपे समूहे।

रक्तवर्ण पु० रक्तो वर्णोऽस्य। इन्द्रगोपकीटभेदे। कर्म०। रोहितरूपे पु०।

रक्तवर्द्धन पु० रक्तं रुधिरं वर्द्धयति वृध-णिच्-ल्यु। वार्त्ताकौ

रक्तवर्षाभू पु० वर्षायां भवति भू-क्विप् कर्म०। रक्तपुनर्नवायाम्

रक्तवीज पु० रक्तवर्णानि वीजान्यस्य। दाडिमे। रक्तं रुधिर- मेव वीजमुत्पत्तिः कारणं यस्य। 'रक्तविन्दुर्यदा भूमौ पत- त्यस्य शरीरतः। समुत्पतति मेदिन्यास्तत्प्रमाणस्तदा सुर' इति चण्डीप्रतिपादितेऽसुरभेदे।

रक्तवृन्ता स्त्री० रक्तवर्णं वृन्तं यस्याः। शेफालिकायाम्।

रक्तवृष्टि स्त्री० ६त०। दैवकृतोपद्रवभेदे रुधिरवर्षणे।

रक्तशालि पु० कर्म०। (लालधान) धान्यभेदे।

रक्तशिग्रु पु० कर्म०। (लालसजना) वृक्षभेदे।

रक्तशीर्षक पु० रक्तं शीर्षमस्य कप्। सरलद्रुमे।

रक्तशृङ्गिक न० रक्तं शृङ्गमिवास्त्यस्य ठन्। विषभेदे।

रक्तसन्ध्यक न० रक्ता सन्ध्येव कन्। रक्तवर्णे कह्लारे, पद्मे च

रक्तसरोरुह न० कर्म०। रक्तपद्मे।

रक्तसर्षप पु० कर्म०। (राइसर्षा) राजिकायाम्।

रक्तसहा स्त्री० रक्तं सहते सह-अच्। रक्ताम्लाने।

रक्तसार न० रक्तः सारोऽस्य। रक्तचन्दने। अम्लवेतसे पु०।

रक्तसौगन्धिक न० कर्म०। (लालसुदि) रक्तवर्णकह्लारे।

रक्ताकार पु० रक्तवर्ण आकारो मूर्त्तिर्यस्य। प्रवाले।

रक्ताक्ष पु० रक्ते अक्षिणी यस्य षच् समा०। पारावते, महिषे, चकोरे, सारसे च। रक्तनेत्रवति, क्रूरे, जने च त्रि० स्त्रियां ङीप्

रक्ताङ्ग न० रक्तमङ्गं यस्य यस्माद्वा। कुङ्कुमे। मङ्गलग्रहे कम्पिल्ले (डहरकरमचा) च पु०। प्रवाले पु० न०। जीवन्त्याम्, मञ्जिष्ठायाञ्च स्त्री० ङीप्।

रक्ताति(ती)सार पु० रक्तमिश्रितोऽति(ती)सारः। वैद्यक- प्रसिद्धे रोगभेदे।

रक्ताधार पु० ६त०। देहावरके चर्म्मणि। [त्रोटे

रक्तापह न० रक्तं रुधिरमपहन्ति अप+हन-ड। गन्धरसे

रक्तापामार्ग पु० कर्म०। (लाल आपाङ)। क्षुपभेदे।

रक्ताम्लान पु० कर्म०। रक्तमहासहालतायाम्।

रक्तालु पु० कर्म०। (शकरकन्द) आलुभेदे।

रक्तिका स्त्री०। रक्तेव कन् अत इत्वम्। गुञ्जायां, राजि- कायां, परिमाणभेदे च।

रक्तेक्षु पु० कर्म०। (काजला) इक्षुभेदे।

रक्तैरण्ड पु० कर्म०। (लालभेरण्डा) वृक्षभेदे।

रक्तोत्पल न० कर्म०। कोकनदे लोहितवर्णे-पद्मे। रक्तो- त्पलमिव पुष्पमस्त्यस्य अच्। शाल्मलिवृक्षे (शिमुल) पु० रक्तमुत्पलमिव। गैरिके न०। [तद्वति त्रि०।

रक्तोत्पलाभ पु० रक्तोत्पलस्य कोकनदस्येवाभा यस्य। रक्तरूपे

रक्ष पालने भ्वा० पर० सक० सेट्। रक्षति अरक्षीत्।

रक्षःसभ न० रक्षसां राक्षसानां सभा। राक्षससमूहे।

रक्षक त्रि० रक्ष-ण्वुल्। रक्षाकर्त्तरि स्त्रियां टाप् अत इत्वम्

रक्षणि(णी) स्त्री० रक्ष-अनि वा ङीप्। त्रायमाणालतायाम्

रक्षस् न० रक्ष्यते हविरस्मात् रक्ष-अपादानेऽसुन्। राक्षसे।

रक्षा स्त्री० रक्ष-अ टाप्। रक्षणे। रक्षति अच् टाप्। जतुनि, भस्मनि च स्त्री०। रक्ष-अच्। रक्षके त्रि०।

रक्षापत्र पु० रक्षार्थं पत्रमस्य। भूर्ज्जपत्रवृक्षे।

रक्षित त्रि० रक्ष्यतेऽत्र रक्ष-क्त। भाण्डे। उपाधिभेदे तदु- पाधिविशिष्टजनकृते वैद्यकग्रन्थभेदे च।

रक्षिवर्ग पु० रक्षिणां वर्गः। सैन्यादिरक्षके (प्रहरिगण)

रक्षोघ्न न० रक्षोहन्ति हन-टक्। काञ्जिके, हिङ्गुनि च। तद्गन्धा घ्राणसम्बन्धाद्धि रक्षसामपसरणम्। भल्लातकवृक्षे श्वेतस- र्षपे च पु०। ऋग्वेदादिप्रसिद्धे 'कृणुष्व पाज' इत्यादिके सूक्त भेदे न०। वचायां स्त्री०। राक्षसघातकद्रव्यमात्रे त्रि०

रक्षोहन् पु० रक्षो हन्ति हन+क्विप्। गुग्गुलौ तद्गन्धघ्राणा- द्धि राक्षसानामपसरणम्। श्वेतसर्षपे च। राक्षसहन्तरि त्रि० 'रक्षहा वलगहन' इति यजुर्वेदः।

रक्ष्ण पु० रक्ष-नङ्। त्राणे।

रख सर्पणे भ्वा० पर० सक० सेट् इदित्। रङ्खति अरङ्खीत्।

रख सर्पणे भ्वा०पर०सक०सेट्। रखति अरखीत् अराखीत्

रग शङ्कायाम् भ्वा०प०सक०सेट् घटा० एदित्। रगति अरगीत्। रगयति।

रग गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् इदित्। रङ्गति अरङ्गीत्।

रग स्वादे आप्तौ च चु०उभ०सक०सेट्। रागयति अरीरगत् त

रघ दीप्तौ चु० उभ०सक०सेट् इदित्। रङ्घयति ते अररङ्घत

रघ गतौ भ्वा०आ० सक० वेट् इदित्। रङ्घते अरङ्घिष्ट।

रघु पु० लघ-उ लस्य रत्वम्। सूर्य्यवंश्ये दिलीपसूनौ नृपतिभेदे रघोरपत्यमण् बहुषु लुक्। रघुवंश्ये अजप्रभृतौ क्षत्रिये ब०व०। तान् अधिकृत्य कृतो ग्रन्थः अण् आख्यायिकायां तस्य लुक्। कालिदासप्रणीते ऊनविंशतिसर्गात्मके महाकाव्यभेदे पु०। [पुत्रे श्रीरामे।

रघुनन्दन पु० रघून् नन्दयति नन्द-णिच् ल्यु। दशरथज्येष्ठ-

रघुनाथ पु० रघूणां नाथः रक्षकत्वात् श्रेष्ठत्वाद्वा। श्रीरामे रघुपत्यादयोऽप्यत्र।

रघुवंश पु०६त०। रघुकुले। तमधिकृत्य कृतो ग्रन्थः आख्यायिकायां तस्य लुक्। कालिदासप्रणीते ऊनविंशतिसर्गात्मके महाकाव्यभेदे।

रघुवंशतिलक पु०रघुवंशे तिलकइव। दशरथज्येष्ठपुत्रे श्रीरामे

रघुवर पु० रघुषु वरः श्रेष्ठः। श्रीरामे।

रघूद्वह पु०रघुषु उद्वहः रक्षादिभारधारकः उद्+वह-अच्। दशरथज्येष्ठपुत्रे श्रीरामे।

रङ्क त्रि० रकि-अच्। कृपणे, मन्दे च।

रङ्कु पु० रकि-उ। मृगविशेषे।

रङ्ग पु०रगि-अच्। धातुभेदे, (राङ) रन्ज भावे घञ्। रागे आधारे घञ्। रणभूमौ, नाट्यस्थाने च। करणे घञ्। नृत्ये, टङ्कणे, (सोहागा) खादिरसारे च।

रङ्गज न० रङ्गात् रङ्गधातोर्जायते जन-ड। सिन्दूरे।

रङ्गजीवक पु० रङ्गेण रञ्जनेन जीवति जीव-ण्वुल्। (रङ्गरेज) शिल्पिभेदे, चित्रकरे, नाट्यजीविनि च।

रङ्गद पु० रङ्गं रञ्जनं रागं ददाति दा-क। टङ्कणे,खदिरसारे च

रङ्गदायक पु० रङ्गं ददाति दा-ण्वुल्। कङ्कुष्ठे, (काङ्गनी) धान्यभेदे। [रसादिना हि नीलरागसम्भवः।

रङ्गपत्री स्त्री० रङ्गाय पत्रमस्याः ङीप्। नीलीवृक्षे तत्पत्र-

रङ्गपुष्पी स्त्री० रङ्गाय पुष्प्यति अण् ङीप्। नीलीवृक्षे।

रङ्गभूमि स्त्री० रज्यतेऽत्र रन्ज-घञ् कर्म०। नाट्यभूमौ 'रङ्गभूमिं समासाद्येति' सा०६प०। मल्लभूमौ च।

रङ्गमातृ स्त्री० रङ्गस्य रागस्य मातेवोत्पादिका। लाक्षायाम् कुट्टिन्याञ्च सा हि नायकयोर्वार्त्तादिद्वारा रागं वर्द्धयति।

रङ्गलासिनी स्त्री० रङ्गं रागं लासयत्युल्लासयति वृन्तरवेन लस-णिच्-णिनि। शेफालिकायाम्।

रङ्गवीज न० रङ्गस्येव वीजमुत्पत्तिसाधनं यस्य। रूप्ये रजते

रङ्गशाला स्त्री० रज्यतेऽत्र कर्म०। (नाचघर) नाट्यगृहे।

रङ्गाजीव पु० रङ्गं रञ्जनं नाट्यस्थानं वा आजीवति आ+जीव अण्। (रङ्रेज) शिल्पिभेदे, चित्रकरे, नटे च।

रङ्गारि पु०रङ्गस्यारिरिव जारकत्वात्। करवीरे तद्रसघर्षणाद्धि रङ्गस्य जीर्णता।

रङ्गावतारक पु० रङ्गे नाट्यस्थानेऽवतरति वेशान्तरपरिग्रहेण अव+तॄ-ण्वुल्। नटे, शैलूषे। णिनि। उक्तार्थे।

रङ्गिणी स्त्री० रङ्गमिव शुभ्राणि मूलानि सन्त्यस्याः इनि। शतमूल्याम्, कैवर्त्तिकाख्यलतायां च। रङ्गयुक्ते त्रि०।

रङ्घस् न० रघि-असुन्। वेगे। [ल्युट्। तत्रैव न०।

रचना स्त्री० रच-युच्। रचने, पुष्पपत्रादेर्विन्यासे। भावे

रच रचनायां अद०चु०उभ०सक०सेट्। रचयति ते अररचत् त

रज न० रन्ज क। स्त्रीकुसुमे। परागे,रेणौ गुणभेदे च पु०

रजक पु० रजति रन्ज-ण्वुल् नलोपः। वस्त्रादेः रागकारके जातिभेदे (धोपा)।

रजत न०रन्ज-अतच् नलोपः। रूप्ये, गजदन्ते, रुधिरे,हारे, शैले, स्वर्णे, धवले च। शुक्लगुणवति त्रि०।

रजताचल पु०रजतकल्पितोऽचलः। दानार्थं कल्पिते, रजतमये पर्वते। रजतमिव शुभ्रोऽचलः। कैलासपर्वते रजतगिर्य्यादयोऽप्यत्र पु०।

रजन न० रन्ज-ल्यु। रागे। [हरिद्रायां, जतुकायाञ्च।

रजनि(नी) स्त्री० रज्यतेऽत्र रन्ज-कनि वा ङीप्। रात्रौ

रजनीकर पु० रजनीं सततं करोति कृ-ट। चन्द्रे।

रजनीगन्धा स्त्री० रजन्यां गन्धो यस्याः। स्वनामख्याते पुष्पप्रधाने वृक्षे। [भटे च।

रजनीचर पु०रजन्यां चरति चर-ट। राक्षसे,चौरे, यामिक

रजनीजल न० रजन्या जलमिव। नीहारे।

रजनीपुष्प पु० रजन्या हरिद्राया इव पुष्पमस्य। (पूतिकरञ्जा) करञ्जभेदे।

रजनीमुख न०६त०। प्रदोषे सूर्य्यास्तकालात् चतुर्दण्डात्मके, मुहूर्त्तात्मके वा काले। [लिकायाम्

रजनीहासा स्त्री० रजन्यां हासो विकाशो यस्याः। शेफा-

रजस् न० रन्ज-असुन् नलोपः। पुष्परेणौ, परागे, धूलौ, शास्त्रोक्ते चेष्टादिकारके प्रकृतिगुणभेदे च।

रजस्वल त्रि० रजोऽस्त्यस्य वलच्। रजोयुक्ते। महिषे पु० आर्त्तववत्यां स्त्रियां स्त्री०।

रज्जु स्त्री० सृज-उ नि०। बन्धनसाधने दामनि (दडि) वेण्याञ्च

रञ्जक म० रञ्जयति रन्ज-णिच्-ण्वुल्। हिङ्गुले प्रीतिकारके त्रि०। काम्पिल्लवृक्षे पु० (डहरकरमचा)।

रञ्जन न० रज्यतेऽनेन रन्ज-करणे ल्युट्। रक्तचन्दने, मञ्जिष्ठायां, नील्यां, गुण्डारोचनिकायां, (कमलागुडि) शेफालिकायां, हरिद्रायां, पर्पट्याञ्च स्त्री० ङीप्। भावे ल्युट्। रागे। ल्यु। रागजनके त्रि०। मुञ्जतृणे न०। संज्ञायां कन्। कट्फले पु०।

रट भाषणे भ्वा०पर०सक०सेट्। रटति अराटीत् अरटीत् 'माघे मासि रटन्त्याप' इति स्मृतिः।

रटन्ती स्त्री० रट-शतृ ङीप्। 'माघे मासासिते पक्षे रटन्त्याख्या चतुर्द्दशी। तस्यां प्रदोषसमये पूजयेत् मुण्डमालिनी'मित्युक्तायां माघकृष्णचतुर्द्दश्याम्।

रठ भाषणे भ्वा०पर०सक०सेट्। रठति अराठीत् अरठीत्।

रण गतौ भ्वा०पर०सक०सेट्। रणति अराणीत् अरणीत् घटादि०। रणयति।

रण रवे भ्वा०पर०अक०सेट्। रणति अराणीत् अरणीत्।

रण न० रण्यते शब्द्यतेऽत्र रण-घञर्थे क। युद्धे, भावे क। शब्दे, क्वणे, गतौ च पु०। [कन्। उद्वेगे अतिशये च।

रणरणक पु० रणः शब्दस्तत्प्रकारः द्वित्वम् ततः संज्ञायां

रणसङ्कुल न० रणमेव सङ्कुलम्। तुमुलयुद्धे।

रण्ड पु० रण-ड तस्य नेत्त्वम्। धूर्त्ते, विफले अर्द्धाङ्गविशिष्टतया छिन्नावयवे त्रि० मूषिकपर्ण्यां विधवायाञ्च स्त्री०। स्वार्थे कन्। अफलवृक्षादौ।

रण्डाश्रमिन् पु० रण्डः विफलः प्रजाहीनत्वात् आश्रमः अस्त्यस्य इनि। 'चत्वारिंशद्वत्सराणां साष्टानाञ्च परे यदि। स्त्रिया वियुज्यते कश्चित् स तु रण्डाश्रमी मत' इत्युक्ते वयसि स्त्रीवियुक्ते पुरुषे।

रत न० रम भावे क्त। रमणे स्त्रीपुंसयोः सङ्गमे मैथुने, गुह्ये च। कर्त्तरि क्त। अनुरक्ते त्रि०।

रति स्त्री० रम-क्तिन्। रागे, गुह्ये, रमणे तदधिष्ठात्र्यां कामदेवपत्न्यां च। [सङ्गमसाध्ये मैथुने।

रतिक्रिया स्त्री रतये रतिरूपो वा क्रिया व्यापारः। स्त्रीपुंस

रतिपति पु० ६त०। कन्दर्पे रतिकान्तादयोऽप्यत्र।

रतिप्रिय पु०६त०। कामदेवे। ६ब०। रमणप्रिये त्रि०।

रतिमन्दिर न० ६त०। रतिगृहे स्त्रीणामसाधारणचिह्ने च

रतिरमण पु० रतिं रमयति रम-णिच्-ल्यु। कामदेवे।

रतिलक्ष न० रतेर्लक्षं पदम्। मैथुने।

रतिसत्वरा स्त्री० रतिं सत्वरयति सत्वरा+करोत्यर्थे णिच्-अण्। (पिड्ङ्ग) शाके।

रत्न न० रमतेऽत्र रम-न तान्तादेशः। माणिक्यादिप्रस्तरे, स्वस्वजातिषु श्रेष्ठे, माणिक्ये, हीरके च।

रत्नकन्दल पु० रत्नेषु कन्दल इव रक्तत्वात्। प्रवाले।

रत्नकूट पु० रत्नमयकूटः शृङ्गमस्य। पर्व्वतभेदे।

रत्नगर्भ पु० रत्नयुक्तं गर्भं मध्यं यस्य। समुद्रे, कुबेरे च। पृथिव्यां सप्तुलायां नाय्याञ्च स्त्री०।

रत्नद्वीप पु०न०। रत्नमयो द्वीपः। तन्त्रोक्ते सुधासमुद्रमध्यस्थिततया ध्येये रत्नमयेऽन्तरीपे। [निर्मितायां धेन्वाम्।

रत्नधेनु स्त्री० रत्नकल्पिता धेनुः। दानार्थं कल्पितायां रत्न-

रत्नपारायण न० रत्नानां पारायणं साकल्येन स्थानम्। सर्व्वरत्नाधारे 'रत्नपारायणं नाम्ना लङ्के'ति भट्टिः।

रत्नमुख्य न० रत्नेषु मुख्यम्। हीरके। [रत्नयुक्ते त्रि०

रत्नवती स्त्री० रत्नानि सन्त्यस्याः मतुप् मस्य वः। पृथिव्याम्

रत्नसानु पु० रत्नानि सानावस्य। सुमेरुपर्व्वते।

रत्नसू स्त्री० रत्नानि सूते सू-क्विप्। पृथिव्याम्।

रत्नाकर पु०६त०। समुद्रे रत्नोत्पत्तिस्थाने, मणिखनौ च।

रत्नाचल पु० रत्ननिर्म्मितः अचलः। दानार्थं कल्पिते रत्ननिर्म्मिते पर्व्वते। [भूषणभेदे।

रत्नाभरण न० रत्नघटितमाभरणम् शाक०। (जड़ाओ)

रत्नावली स्त्री०६त०। रत्नसमूहे, तद्घटित हारे, वत्सराजपत्नीभेदे च रत्नावलीमधिकृत्य कृतः ग्रन्थोऽण् आख्यायिकायां तस्य लुक्। श्रीहर्षकृते चतुरङ्कात्मके नाटिकाभेदे। [ङीप्।

रत्नि पु०स्त्री० ऋ-कत्निच्। बद्धमुष्टिहस्तपरिमाणे। स्त्रीत्वे वा

रथ पु० रम्यतेऽनेन अत्र वा रम-क्थन्। स्वनामख्याते यानभेदे, देहे च 'आत्मानं रथिनं विद्धि शरीरं रथमेव चे'ति गीता। पादे, वेतसवृक्षे, तिनिसवृक्षे च।

रथकड्या स्त्री० रथानां समूहः रथ+कड्यच्। रथसमूहे।

रथक(का)र पु० रथं करोति कृ-अच्-अण् वा। रथनिर्माणकारके (सूत्रधार) वर्णसङ्करभेदे।

रथकुटुम्बिन् पु० रथस्य कुटुम्बीव पालकत्वात्। सारथौ।

रथगर्भक पु० रथस्य गर्भमिव इवार्थे कन्। कर्णीरथे स्कन्धवाह्ययाने (पालकी)।

रथगुप्ति स्त्री० रथस्य गुप्तिः शस्त्रवारणार्थं रक्षा यस्मात् तत्स्थानम्। रथस्य शस्त्रवारणार्थे गुप्तस्थाने।

रथचरण पु० रथस्य चरण इव गतिहेतुत्वात्। रथचक्रे तन्नामनामके चक्रवाकविहगे रथपादादयोऽप्यत्र।

रथद्रु पु० रथनिर्माणाय द्रुः रथनामको वा द्रुः। तिनिशवृक्षे

रथन्तर त्रि० रथेन तरति तॄ-खच् मुम् च। रथनेतरि। 'अभित्वा शूर' इत्यस्यामृचि गीते सामभेदे न०। [उत्सवभेदे

रथयात्रा स्त्री०रथस्य यात्रा। आषाढशुक्लद्वितीयायां कर्त्तव्ये

रथाङ्ग न० अङ्ग्यते गम्यतेऽनेन अगि-करणे घञ् ६त०। चक्रे रथाङ्गशब्दः वाचकत्वेनास्त्यस्य अच्। चक्रवाके पु०।

रथाङ्गपाणि पु० रथाङ्गं चक्रं पाणौ यस्य। चक्रधरे विष्णौ

रथाभ्र पु० रथरवाभ्रियतेऽसौ आ+भृ-मूल० क। वेतसवृक्षे।

रथाभ्रपुष्प पु०अभ्रमिव पुष्पमस्य रथनामकोऽभ्रपुष्पः कर्म०। वेतसवृक्षे। [रथेन युद्धकारके च।

रथारोहिन् पु० रथमारोहति आ+रुह णिनि। रथिनि

रथिक पु० रथो युद्धसाधनाधारत्वेनास्त्यस्य ठन्। रथिनि। इर रथिरः। इन। रथिनः। इनि। रथी एतेष्वत्र।

रथोपस्थ न० रथस्य उपस्थ इव। रथमध्ये।

रथ्य पु० रथं वहति यत्। रथवाहके घोटके। रथस्येदं यत्। रथसम्बन्धिनि त्रि० रथस्य तद्गमनस्य योग्या शरणिः। प्रशस्त-पथे, अभ्यन्तरमार्गे, रथानां समूहः यत्। रथसमूहे च स्त्री०

रद उत्खाते भ्वा०प०सक०सेट्। रदति अरादीत् अरदीत्।

रद पु०रदति उत्खनति रद-अच्। दन्ते। भावे अच्। उत्खनने

रदच्छद पु० रदान् छादयति छद-णिच्-घ ह्रस्वः। ओष्ठयोः रदनादिच्छदादयोऽप्यत्र।

रदन पु० रद-ल्यु। दन्ते, भावे-ल्युट्। विदारणे। [रद्धा

रध हिंसने पाके च दि०पर०सक०वेट्। रध्यति अरध्यत् रधिता-

रन्ज रागे, (वर्णान्तराधाने) सक० आसक्तौ अक०भ्वा०उभ० अनिट्। रजति ते अराङ्क्षीत् अरङ्क्त। घटा० रञ्जयति मृगरमणे तु रजयति।

रन्ज रागे आसक्तौ दिवा०उभ०सक०अनिट्। रज्यति रज्यते अराङ्क्षीत् अरङ्क्त। घटा० रञ्जयति। रजयति

रन्तिदेव पु० रम-संज्ञायां तिक् कर्म०। चन्द्रवंश्ये नृपभेदे कुकुरे च। [समये, इत्युज्ज्वलः।

रन्धन न०रध-पाके ल्युट् नुमागमः। पाके मुरहर! रन्धन

रन्ध्र न० रध-क्विप् तृ-मूल क कर्म०। छिद्रे, दूषणे, ज्योतिषोक्ते लग्नतोऽष्टमस्थाने च।

रन्ध्रकण्ट पु०रन्ध्रे रन्ध्रे कण्टः कण्टकोऽस्य। जालवर्बुरवृक्षे

रन्ध्रवंश पु० रन्ध्रवहुलो वंशः शाक०। (नलतावाश) वंशभेदे।

रप व्यक्तवाक्ये भ्वा०प०सक०सेट्। रपति अरापीत् अरपीत्

रफ गतौ हिंसे च भ्वा०प०सक०सेट्। रफति। अरफीत्-अराफीत्। इदित्त्वयम्। रम्फति अरम्फीत्।

रब गतौ सक० प० शब्दे अक० आ० भ्वा० सेट् इदित्। रम्बति-ते अरम्बीत् अरम्बिष्ट।

रभ औत्सुक्ये भ्वा०आ०अक०अनिट्। रभते अरब्ध।

रभ शब्दे भ्वा०आ०अक०सेट् इदित्। रम्भते अरम्भिष्ट।

रभस पु० रभ-असच्। वेगे,हर्षे,औत्सुक्ये,पौर्व्वापर्य्याविचारे च

रम क्रीडायां भ्वा०आ०व्यवा०अक०अनिट्। रमते विरमति उपरमति अरंस्त उपारंसीत्। क्त्वा वेट्। ण रामः

रम पु० रम-अच्। कान्ते अशोकवृक्षे कामदेवे च।

रमठ न० रम-अठन्। हिङ्गुनि। स्वार्थेऽण्। अत्रैव न०।

रमठध्वनि पु०रमठ इति शब्देन ध्वन्यते ध्वन-इन्। हिङ्गुनि

रमण पु०रमयति-रम-णिच् ल्यु। कामदेवे गर्द्दभे, वृषणे मदारिष्टे (निम) मत्यौ,। 'रमण! त्वामनुयामीति कुमारः। जम्बुद्वीपान्तर्गते रम्यकनाम्नि वर्षे च। रम-भावे ल्युट्। सुरते। करणे ल्युट्। पटोलमूले, कन्। जघने च न०। रम्यतेऽनया ल्युट् ङीप्। नार्य्याम्, उत्तमनार्य्यां, बालाख्यवृक्षे च स्त्री०।

रमणीय त्रि० रम्यतेऽत्र रम-आधारे-ल्युट्। सुन्दरे।

रमल न० ज्योतिःशास्त्रभेदे।

रमा स्त्री० रमयति रम-अच्। लक्ष्म्याम्।

रमापति पु० ६त०। नारायणे रमानाथतत्कान्तादयोऽप्यत्र।

रमाप्रिय न० ६त०। पद्मे। विष्णौ पु०।

रम्भ पु० रभि-अच्। वेणौ, महिषासुरजनकेऽसुरभेदे च। कदल्याम्, अप्सरोभेदे, वेश्यायां, गवां ध्वनौ, गौर्य्यां च स्त्री०।

रम्भातृतीया स्त्री० मार्गशीर्षे शुक्लतृतीयायाम्, उपचारात्, तत्र कर्त्तव्ये व्रतभेदे च।

रम्य त्रि०रम्यतेऽत्र यत्। सुन्दरे, बलकरे च। चम्पके, बकवृक्षे, च पु०। पटोलमूले न०। संज्ञायां कन्। जम्बुद्वीपस्य नवसु वर्षेषु मध्ये 'दक्षिणेन सुमेरोस्तु श्वेतस्य चोत्तरेण च वायव्यं रम्यकं नाम्ने'त्युक्ते वर्षभेदे।

रम्यपुष्प पु० रम्याणि पुष्पाण्यस्य। शाल्मलिवृक्षे।

रम्या स्त्री० रम्यतेऽत्र यत्। स्थलपद्मिन्याम्, रात्रौ च।

रय गतौ भ्वा०आ०सक० सेट्। रयते अरयिष्ट।

रय पु० रय-अच्। वेगे, प्रवाहे च। [कम्बले, नेत्रलोम्नि च

रल्लक पु० रम-क्विप् अलोमि लुक् ला-क कर्म०। मृगभेदे

रव गतौ भ्वा० आ०सक०सेट् इदित्। रवते अरविष्ट।

रव पु० रु-ध्वनौ अप्। शब्दे।

रवण पु॰ रु-युच्। कोकिले, उष्ट्रे च। कांस्ये न॰। शब्दकारके, तीक्ष्णे च त्रि॰।

रवि पु॰ रु-इन्। सूर्य्ये, अर्कवृक्षे च।

रविज पु॰ रवेर्जायते जन-ड। शनौ, सावर्णिमनौ, वैवस्वते मनौ, सुग्रीवे, वानरे, यमे च यमुनायां स्त्री॰ रवितनयादयोऽप्यत्र।

रविनाथ न॰ रविर्नाथः प्रकाशकत्वात् यस्य। पद्मे, बन्धूके च

रविनेत्र पु॰ रविर्नेत्रं यस्य। विष्णौ। रविलोचनादयोऽप्यत्र

रविप्रिय न॰ ६त॰। रक्तकमले। करवीरे पु॰।

रविरत्न न॰ रवेः प्रियं रत्नम्। माणिक्ये, ताम्रे च।

रविलौह न॰ रवेः प्रियं लौहं धातुः। ताम्रे।

रश स्वने सौ॰पर॰अक॰ सेट्। रशति। अराशीत् अरशीत्।

रशना स्त्री॰ रश-युच्। काञ्चयाम्, जिह्वायाञ्च।

रश्मि पु॰ अश-मि धातोरुट् रश-मि वा। किरणे, अश्वादि दामनि च पक्ष्मे न॰।

रस स्वने भ्वा॰प॰सक॰ सेट्। रसति। अरासीत्-अरसीत्।

रस आस्वादे अ॰चु॰ उ॰सक॰ सेट्। रसयति-ते अररसत्-त

रस पु॰ रस्यते रस-अच्। आस्वाद्ये, रसनेन्द्रियग्राह्ये माधुर्य्यादिगुणभेदे, देहस्थे भुक्तान्नादेः प्रथमपरिणामे, 'सम्यक् पक्वस्य भुक्तस्य सारोनिगदितोरस इत्युक्ते' धातुभेदे माधुर्य्यादिरसवति, गुडादौ, पुष्पस्य मधुनि, अलङ्कारोक्ते सञ्चारिव्यभिचारिसहकारिव्यञ्ज्ये रत्यादिस्थायिभावके शृङ्गारादौ हर्षे, वीर्य्ये, माधुर्य्यादिगुणे, रागे, द्रवे, पारदे, जले च गन्धरसे पु॰ न॰।

रसकर्पूर न॰ रसेन कर्पूरमिव। (रसकर्पूर) गन्धद्रव्यभेदे।

रसकेशर न॰ रसेन केशरमिव नागकेशरसुगन्धित्वात्। कर्पूरे

रसगन्ध पु॰न॰ रसे गन्धोऽस्य। बोले गन्धरसे स्वार्थे कन् तत्रैव। [हिङ्गुले च।

रसगर्भ न॰ रसो गर्भे यस्य। पित्तलधातुद्रवजे रसाञ्जने,

रसघ्न पु॰ रसं पारदं हन्ति हन-ठक्। टङ्कणे (सोहागा)

रसज न॰ रसात् भुक्तान्नसारात् प्रथमधातोर्जायते जन-ड। रुधिरे। रसात् इक्षुप्रभूतेः द्रवात् जायते जन-ड। गुडे, मद्यकीटे च पु॰। रसभवादयोऽप्यत्र।

रसज्ञा स्त्री॰ रसं जानाति अनया ज्ञा-ड। जिह्वायाम् रसज्ञानसाधने जिह्वास्थानस्थेन्द्रिये।

रसज्येष्ठ पु॰ रसेषु ज्येष्ठः श्रेष्ठः। मधुररसे शृङ्गाररसे च।

रसतेजस् न॰ रसस्य भुक्तान्नसारस्य तेजः सारः। रुधिरे।

रसदालिका स्त्री॰ रसार्थं दल्यते दल-कर्म्मणि ण्वुल् गौ॰ ङीष् कन्। पुण्ड्रेक्षौ (पुडि आख)।

रसधातु पु॰ रसाख्यो द्रवरूपो, वा धातुः। पारदे।

रसधेनु स्त्री॰ दानार्थं कल्पितायाम् इक्षुरसनिर्मितायां धेनौ।

रसन न॰ रस-ल्युट्। स्वादे ध्वनौ च करणे ल्युट् जिह्वायां 'पित्तेन दूने रसने सितापी'ति नैषध।

रसना स्त्री॰रस्यतेऽनया। रस-करणे ल्युट् अजा॰ टाप्। जिह्वायां, रास्नायां, काञ्च्यां, रज्जौ च। [याम्।

रसनेत्रिका स्त्री॰रसो नेत्रमिव अस्यस्या ठन्। मनःशिला-

रसपाकज पु॰ रसपाकेन जायते जन-ड। गुडे।

रसफल पु॰ रसो जलं फले यस्याः। नारिकेलवृक्षे।

रसमाणिक्य न॰ रसेन पारदेन माणिक्यमिव तत् पाकजत्वात्। स्वनामख्याते पदार्थे।

रसराज पु॰रसेषु रसोवाराजेव श्रेष्ठत्वात् रसः इन्द्र इव राजते वा पारदे रसनाथादयोऽप्यत्र। [मस्य वः। पाकस्थाने।

रसवती स्त्री॰ रस आस्वाद्यद्रव्यमन्नादि अस्त्यस्याम् मतुप्

रसशोधन न॰ रसं पारदं द्रवीभूतं द्रव्यं स्वर्णादि वा शोधयति शुध-णिच्-ल्यु। टङ्कणे (सोहागा)।

रसस्थान न॰ रसस्य पारदस्य स्थानम्। हिङ्गुले। [याम्।

रसा स्त्री॰पाकजः रसो माधुर्य्यादिरूपोऽस्त्यस्याः अच्। पृथि-

रसाग्रज न॰रसस्य पित्तलधातुद्रवस्याग्रात् जायते जन-ड। रसाञ्जने।

रसाञ्जन न॰रसजातं पित्तलधातुजमञ्जनम्। स्वनामख्याते 'रीत्यान्तु ध्मायमानायां तत्किट्टन्तु रसाञ्जनमि'त्युक्ते पदार्थे

रसाढ्य पु॰रसेन मधुररसेनाढ्यः। आम्रातके। रसवति त्रि॰।

रसातल न॰ रसायास्तलम्। पातालभेदे सप्तमे भूमेरधोभागे

रसाधिक पु॰ रसाय द्रवाय स्वर्णादिद्रावणाय अधिकः आदीयमानत्वात्। टङ्कणे। रसेनाधिका। काकोडुम्बरिकायां स्त्री॰।

रसान्तर न॰अन्योरसः मयूर॰नि॰। प्रकृतरसादन्यस्मिन् रसे

रसाभास पु॰ रस इव आभासते आ+भास-अच्। अलङ्कारोक्ते 'अनौचित्यप्रवृत्तत्वे आभासो रसभावयोरि'त्युक्ते पश्वादिपरनायकगतशृङ्गारादौ रसे। [अम्ल वेतसे पु॰।

रसाम्ल न॰ रसेनाम्लम्। वृक्षाम्ले, चुक्रे च (चुकपालङ्)

रसायन न॰ रसस्यायनमिव। तक्रे कथ्याम्, विषभेदे वैद्यक प्रसिद्धे औषधभेदे च गरुडे, विडङ्गे च पु॰।

रसायनफला स्त्री॰ रसायनमौषधविशेष इव फलं व्याधिघातकं यस्याः। हरितक्याम्।

रसायनश्रेष्ठ पु॰ रसायनेषु औषधभेदेषु श्रेष्ठः। पारदे।